

Γ. ΚΑΦΕΝΤΖΗ

✓ 500

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΗ

ΣΤ. ΤΑΞΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΙΟΝ. & ΒΑΣ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ ΔΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ
ΚΑΙ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ἢ

διὰ τὰς τάξεις Ε' καὶ ΣΤ' συνδιδασκομένας

*Ἐγκριθεῖσα διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 85435/1952 ἀποφάσεως
τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας*

ΕΚΔΟΣΙΣ

ΔΙΟΝ. & Β. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΤΑΔΙΟΥ 38 — (ΣΤΟΑ ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ 10)

ΑΘΗΝΑΙ

18793

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως.

Γ. Χαριστέλης

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατήχσις - Σκοπὸς αὐτῆς. Μὲ τὴν λέξιν *κατήχσις* ἐννοοῦμεν τὴν προφορικὴν διδασκαλίαν (τὸ κήρυγμα) ἢ ὁποία γίνεται μὲ σκοπὸν τὴν μετάδοσιν εἰς ἓνα ἢ πολλοὺς ἀνθρώπους, τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν ἢ δογμάτων τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὑπόδειξιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν ὡς χριστιανῶν.

Ἡ κατήχσις ὡς μέσον διαδόσεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους.

Τότε, διὰ νὰ γίνῃ κανεὶς χριστιανὸς ἔπρεπε πρῶτον νὰ *κατηχηθῆ*, νὰ μάθῃ δηλαδὴ τί πρέπει νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ πράττῃ καὶ ἔπειτα νὰ βαπτισθῆ καὶ ἐλέγετο *πιστός*.

Κατηχηταὶ - Κατηχητικαὶ Σχολαί. Ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖα ἐκήρυττον τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἐλέγοντο *κατηχηταὶ* καὶ ὅσοι ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ κυρήγματα αὐτὰ λέγονται *κατηχούμενοι*. Πρῶτοι κατηχηταὶ ὑπῆρξαν οἱ Ἀπόστολοι. Αὐτοὶ πρῶτοι ἐκήρυξαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὰ χριστιανικὰ καθήκοντα. Μετὰ ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους κατηχηταὶ ἦσαν οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι. Ἡ κατήχσις ἐξακολουθεῖ, ἀπὸ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ μέχρι σήμερον, νὰ ἀποτελῆ μέσον διαδόσεως τῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, ἡ κατήχσις ἐγένετο εἰς ἄτομα μεγάλης ἡλικίας, τὰ ὁποῖα ἐφοίτουν εἰς τὰς **Κατηχητικὰς Σχολὰς**, ὅπου ἐδιδάσκοντο τὰ σπουδαιότερα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας στοιχεῖα καὶ ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν κατηχουμένων. Μετὰ τὴν ἔξοδόν των ἐκ τῶν Κατηχητικῶν Σχολῶν ἐβαπτίζοντο καὶ ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν πιστῶν.

Σπουδαῖαι Κατηχητικαὶ Σχολαὶ ὑπῆρξαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὅπου ἐδίδασκον περὶφημοὶ κατηχηταί, ὅπως ὁ Κλήμης, ὁ Πάνταινος καὶ ἄλλοι. Ἀπὸ τότε ὅμως ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ βαπτίζωνται εἰς μικρὰν ἡλικίαν, ἡ κατήχσις γίνεται ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας των.

Τὸ ἔργον τοῦ κατηχητοῦ ἀσκεῖ σήμερον ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ Ἐκκλησία, αἱ ὁποῖα βοηθοῦνται εἰς τὸ ἔργον των αὐτό, ἀπὸ τὸ σχολεῖον καὶ τὸ Κράτος.

Κατηχητικά Σχολεία : Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ κατόπιν τῶν καταστρεπτικῶν πολέμων ποὺ συνέβησαν, παρατηρήθη χαλάρωσις τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὰ διδάγματα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, καὶ ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς των ἔταξαν τὸ νὰ ἐπιδιώκουν παντοῦ καὶ πάντοτε τὸ εὐκόλον καὶ ὠφέλιμον εἰς αὐτοὺς καὶ ἂν ἀκόμη τοῦτο εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὰ καθήκοντα τοῦ χριστιανοῦ καὶ γίνεται εἰς βάρος τῶν ἄλλων.

Κίνδυνος λοιπὸν μέγας ἤρχισε νὰ ἀπειλῇ τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν. Τὸν κίνδυνον αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἀπειλεῖ κάθε ἄνθρωπον καὶ κάθε κοινωνίαν, ποὺ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀντελήφθη εὐτυχῶς ἡ Ἐκκλησία καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κράτους ἔχει ἰδρῦσει τὰ **Κατηχητικά** λεγόμενα σχολεῖα τὰ ὁποῖα λειτουργοῦν κάθε Κυριακῇ.

Εἰς τὰ σχολεῖα, αὐτὰ γίνεται ἀπὸ ἀνθρώπους εἰδικούς, κληρικούς καὶ διδασκάλους, χριστιανικὴ διδασκαλία εἰς τοὺς Ἑλληνόπαιδας, ἢ ὁποῖα σκοπὸν ἔχει : α) Νὰ διαφωτίσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ προαγάγῃ τὰς γνώσεις των περὶ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας. β) Νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀγάπην καὶ τὰς δωρεὰς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον. γ) Νὰ ριζώσῃ εἰς τὰς καρδίας των τὴν ἀγάπην καὶ τὸν φόβον πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ὑποταγὴν εἰς τὰς ἐντολάς του. δ) Νὰ συνηθίσῃ αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίζουν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν καὶ νὰ ἐπιδιώκουν πάντοτε τὸ καλὸν καὶ νὰ ἀποφεύγουν τὸ κακὸν κλπ.

Ἄριστα εἶναι τὰ μέχρι σήμερον ἀποτελέσματα τοῦ ἔργου τῶν κατηχητικῶν σχολείων, ἰδίως εἰς τὰ χωρία τῆς Πατρίδος μας. Πολλοὶ νέοι, οἱ ὁποῖοι ἐκινδύνευον νὰ πέσουν εἰς τὴν διαφθορὰν καὶ τὴν ἁμαρτίαν καὶ νὰ τραποῦν πρὸς τὸν ἔθνοκτόνον κομμουνισμόν, ἐσωθήσαν χάρις εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν κατηχητικῶν σχολείων. Μεγάλην λοιπὸν ὠφέλειαν παρέχουν τὰ κατηχητικά σχολεῖα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν, ὄχι μόνον ἀπὸ ἀπόψεως θρησκευτικῆς, ἀλλὰ καὶ Ἐθνικῆς. Ἡ ἱστορία τῆς Πατρίδος μας, μᾶς διδάσκει, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες πολυτιμώτερον καὶ τῆς ζωῆς μας ἀκόμη, ἔχομεν τὴν πίστιν μας εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Ἔθνος. Ἡ πίστις μας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Πατρίδα εἶναι στενὰ συνδεδεμένα, εἰς τὴν ψυχὴν μας. Δι' αὐτῶν ἐμεγαλοουργήσαμεν ὡς Ἔθνος καὶ δι' αὐτῶν θὰ σωθῶμεν ἀπὸ κάθε κίνδυνον εἰς τὸ μέλλον.

Περὶ Θρησκείας

Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμήν πού ἤρχισεν ἡ ζωὴ του εἰς τὴν Γῆν, εὐρέθη μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐμψύχων καὶ ἀψύχων ὄντων καὶ τῶν φαινομένων τῆς φύσεως. Τὰ διάφορα ὄντα, τὸ μεγαλεῖον καὶ αἱ ὠραιότητες τῆς φύσεως, ἐπλημμύριζαν τὴν ψυχὴν του ἀπὸ θαυμασμόν. Ἡ ἐναλλαγὴ τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ ἡ δύναμις αὐτῶν, ἐδημιούργει εἰς τὴν ψυχὴν του, ἐκτὸς τοῦ θαυμασμοῦ καὶ ἕνα φόβον. Ὅντα λοιπὸν καὶ φαινόμενα ἔκαμον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐντύπωσιν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ζωῆς του ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς στιγμῆς πού ἤρχισε νὰ ἐννοῆ, ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ τελειότερον ὄν, μεταξὺ τῶν τόσων ἄλλων πού ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς Γῆς, ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα ἐδημιουργήθησαν διὰ νὰ τὸν ἐξυπηρετοῦν καὶ ὅτι ἡ ζωὴ του ἦτο ἐξηρητημένη ἀπὸ τὰ γύρω του ὑπάρχοντα καὶ συμβαίνοντα δηλαδὴ ἀπὸ τὸ *περιβάλλον*.

Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην ἤρχισε νὰ σκέπτεται καὶ νὰ προσπαθῆ νὰ ρυθμιζῆ τὰ γύρω του σύμφωνα μὲ τὰς ἰδικὰς του ἐπιθυμίας καὶ ἀνάγκας. Εἰς τὴν προσπάθειάν του αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπέτυχε τελείως, ἐνόησεν ὅμως ὅτι ὅλα ὅσα ὑπάρχουν ἢ συμβαίνουν γύρω του δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτόν. Ἡ δημιουργία ζωῆς εἰς τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ καὶ ὁ θάνατος αὐτῶν, ἡ ξηρὰ καὶ ἡ θάλασσα, ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύκτα, ὁ οὐρανὸς μὲ τὸν ἥλιον καὶ τοὺς ἀστέρας του, οἱ ἄνεμοι, τὰ σύννεφα, αἱ βροχαί, αἱ ἀστραπαί, αἱ βρονταί, οἱ κεραυνοί, οἱ σεισμοί κλπ. ἦσαν ζητήματα, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον δὲν ἠμποροῦσε νὰ ρυθμίση, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας του, ἀλλὰ διὰ τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν, δὲν ἠμποροῦσε νὰ δώσῃ καμμίαν ἐξήγησιν. Ἀντελήφθη δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ὠρισμένα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα καὶ συμβαίνοντα ἐπὶ τῆς Γῆς, ἦσαν πέρα τῶν ἰδικῶν του δυνάμεων καὶ ὅτι αὐτὰ ρυθμίζονται ἀπὸ μίαν ἄλλην δύναμιν ἀνωτέραν, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε, ρυθμίζει καὶ κυβερνᾷ τὸ *Σύμπαν*.

Τὴν ἀνωτέραν αὐτὴν δύναμιν ὠνόμασε *Θεόν*.

Πρὸς τὴν ἀνωτέραν αὐτὴν δύναμιν πάντοτε ἠοθάνθη καὶ αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος θαυμασμόν, σεβασμόν, φόβον.

Ὁ πρὸς τὸν Θεὸν θαυμασμός, σεβασμός καὶ φόβος εἶναι

ἔμφυτοι εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, διότι προκαλῶνται χωρὶς οἱ ἴδιοι νὰ τὸ ἐπιδιώκουν. Ἡ σχέσηις αὐτῆ, θαυμασμοῦ, σεβασμοῦ καὶ φόβου τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, λέγεται *Θρησκεία*.

Εἶδη Θρησκειῶν

Ἀπὸ ὅσα ἀνωτέρω ἐξετέθησαν, γίνεται φανερόν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι πρὶν ἀκόμη ἀναπτύξουν πολιτισμὸν εἶχον θρησκείαν. Μὲ τὴν πάροδον ὁμοῦ τοῦ χρόνου, ὁ θαυμασμὸς τῶν καὶ ὁ φόβος πρὸς μίαν ἀνωτέραν δύναμιν, τὸν ἕνα Θεόν, ἤρχισε νὰ ἐκδηλώνεται χωριστὰ διὰ καθένα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ἀναλόγως τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποῖαν εἶχε τὸ καθένα ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ζωὴν τῶν καὶ ἀντὶ θαυμασμοῦ ἢ φόβου πρὸς τὸν Δημιουργόν, ἤρχισαν νὰ ἐκδηλώνουν θαυμασμὸν καὶ φόβον πρὸς τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ.

Ἦρχισαν δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι νὰ πιστεύουν εἰς πολλοὺς Θεοὺς. Ἐθεοποίησαν τὰ διάφορα στοιχεῖα τῆς φύσεως (ἥλιον, σελήνην, διάφορα ζῶα καὶ δένδρα, κλπ.) καὶ προσεκύνουν αὐτά, κατεσκευάζαν δὲ διάφορα ὁμοιώματα αὐτῶν, τὰ λεγόμενα *εἰδῶλα*, τὰ ὁποῖα ἐλάτρευον ὡς πραγματικοὺς Θεοὺς. Τοῦτο συνέβη, διότι δὲν ἤμποροῦσαν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, νὰ ἐννοήσουν ὅτι ὑπεράνω ὅλων αὐτῶν τῶν στοιχείων, τὰ εἰδῶλα τὰ ὁποῖα ἐλάτρευον, εἶναι ὁ Ἕνας, ὁ ἀληθὴς Θεός, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα εἶναι δημιουργήματα Αὐτοῦ.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιουργήθησαν διάφορα εἶδη θρησκειῶν, αἱ ὁποῖαι χωρίζονται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας : α) εἰς τὰς *Πολυθεϊστικὰς*, τὰς θρησκείας δηλαδὴ ἐκείνας τῶν ὁποίων οἱ ὅπαδοι πιστεύουν εἰς πολλοὺς Θεοὺς, καὶ β) εἰς τὰς *Μονοθεϊστικὰς*, τὰς θρησκείας δηλαδὴ, τῶν ὁποίων οἱ ὅπαδοι πιστεύουν εἰς ἕνα Θεόν.

α) Πολυθεϊστικαὶ θρησκεῖαι

Αἱ σπουδαιότεραι ἀπὸ τὰς Πολυθεϊστικὰς θρησκείας εἶναι αἱ ἑξῆς :

1) Ὁ Φετιχισμὸς : Οἱ ὅπαδοι τῆς θρησκείας αὐτῆς, οἱ Φετιχισταί, πιστεύουν, ὅτι μέσα εἰς κάθε ἄψυχον ἀντικείμενον ὑπάρχει καὶ ἕνα πνεῦμα μὲ ὑπερφυσικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο λατρεύουν τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα ὡς Θεοὺς. Φετιχισταί εἶναι ἰδίως οἱ ἡμιάγριοι λαοὶ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

2) **Ὁ Βεδισμός :** Ἡ θρησκεία αὐτὴ στηρίζεται εἰς τὰ ἀρχαῖα ἱερὰ βιβλία τῶν Ἰνδιῶν τὰς *Βέδας* (1000 π.Χ.) καὶ διδάσκει, ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Οἱ Θεοὶ τοῦ Βεδισμού εἶναι πολλοὶ καὶ ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν φύσιν.

3) **Ὁ Βραχμανισμός :** Ἡ θρησκεία αὐτὴ θεωρεῖται συνέχεια τοῦ Βεδισμού. Ἡ λέξις Βραχμάν σημαίνει τὸν ἱερέα τῆς Βεδικῆς θρησκείας. Ἐπομένως ὁ Βραχμανισμὸς εἶναι ἡ θρησκεία τῶν Βραχμάνων (=ἱερέων), προελθοῦσα ἀπὸ τὴν Βεδικήν, τὴν πρῶτην θρησκείαν τῆς Ἰνδικῆς εἰς τὴν Ἀσίαν. Οὗτος παραδέχεται, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἐναρέτων ἀνθρώπων μεταβαίνουν μετὰ θάνατον εἰς τὴν ἀθανασίαν, τῶν δὲ κακῶν πρὸς τιμωρίαν, μετεμψυχώνονται εἰς διάφορα φυτὰ, ζῶα ἢ καὶ ἀνθρώπους μέχρις ὅτου μετανοήσουν.

4) **Ὁ Βουδδισμός :** Ὁ Βουδδισμὸς στηρίζεται εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ *Βούδδα* (560 π.Χ.). Οὗτος ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ σπουδαιότερα ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ *τελεία ψυχικὴ ἡρεμία*, πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ὁποίας ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ νεκρώνη κάθε ἐπιθυμίαν τοῦ ὄχι μόνον κακῆν, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴν, καὶ νὰ ἀποφεύγῃ καὶ τὴν λύπην καὶ τὴν χαρὰν. Ἐδίδασκεν ἐπίσης, ὅτι οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ἀποφεύγουν τὸν φόνον, τὴν κλοπὴν, τὸ ψεῦδος, τὴν μέθην καὶ τὰς ἀκολασίας, καθὼς καὶ τὸ μῖσος καὶ τὴν ὑπέρμετρον ἀγάπην καὶ εἶχε καθιερώσει ἡμέρας ἀναπαύσεως καὶ νηστείας. Ὁ Βουδδισμὸς περιλαμβάνει 160 ἑκατοκμύρια πιστῶν. Ὅπαδοὶ τοῦ Βούδδα ὑπάρχουν εἰς Κίναν, Θιβέτ, Κορέαν κλπ. Εἰς τὴν Κίναν εἶναι διαδεδομένη καὶ ἡ θρησκεία τοῦ *Δάο - Τσέ* μὲ ὑπὲρ τὰ 50 ἑκατομ. πιστῶν. Εἰς τὴν Ἰαπωνίαν εἶναι ἐπίσης διαδεδομένος καὶ ὁ *Σιντοϊσμός*, τοῦ ὁποίου κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ προγονολατρεία.

Ἄλλαι πολυθεϊστικαὶ θρησκεῖαι διαδεδομέναι μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς εἶναι :

1) **Ὁ Ἰνδουισμός :** Ὁ ὁποῖος εἶναι ἓνα εἶδος Βραχμανισμού καὶ διδάσκει, ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν γνῶσιν καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

2) **Ὁ Κομφουκισμός :** Ἰδρυτὴς αὐτοῦ εἶναι ὁ Κινέζος φιλόσοφος *Κομφούκιος* (551 π.Χ.). Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἀγνὰ ἤθη, νὰ ἐκτελῇ προθύμως τὸ καθήκον του καὶ νὰ λατρεύῃ τοὺς προγόνους του. Περιλαμβάνει 350 ἑκατομμύρια πιστῶν.

3) Ἡ φιλοσοφικὴ δοξασία τοῦ Λάο - Τσέ, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκεν ὅτι δημιουργὸς τοῦ κόσμου εἶναι ἓνα μυστηριώδες ὄν, τὸ *Ταό*, τὸ ὁποῖον προήλθεν ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθησαν ἄλλοι δύο Θεοί.

Τοῦτο θεωρεῖ ὡς τὸν μεγαλύτερον Θεὸν καὶ πρὸς αὐτὸ ὀφείλει νὰ φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰς καλὰς του πράξεις καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς φίλους καὶ ἐχθρούς.

Ἀπὸ τοὺς Ἀρχαίους λαοὺς, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν *Εἰδωλολάτραι*, οἱ Πέρσαι, οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Χαλδαῖοι *ἀστρολάτραι* καὶ οἱ Αἰγύπτιοι *ζωολάτραι*, καὶ

4) Ὁ Παρσισμός : Θρησκεία τῶν Περσῶν. Αὐτὴ δέχεται ὅτι ὑπάρχουν δύο Θεοί, ὁ Θεὸς τοῦ ἀγαθοῦ (Ὁρμουσδ) καὶ ὁ Θεὸς τοῦ κακοῦ (Ἀριμάν).

β) Μονοθεϊστικαὶ θρησκείαι

Αἱ μονοθεϊστικαὶ θρησκείαι εἶναι τρεῖς : Ὁ Ἰουδαϊσμός, ὁ Χριστιανισμός καὶ ὁ Μωαμεθανισμός.

1) Ὁ Ἰουδαϊσμός : Ἰδρυτὴς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ εἶναι ὁ Ἰούδας, υἱὸς τοῦ Ἰακώβ (1500 π.Χ.). Διδάσκει εἰς τοὺς συμπατριώτας του Ἰουδαίους ἢ Ἰσραηλίτας ὅτι ἓνας μόνον Θεὸς ὑπάρχει καὶ ἀνήκει μόνον εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὁ *περισύσιος* (ἐκλεκτός) λαὸς τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ. Ὁ Μωϋσῆς εἶναι ὁ Μέγας θρησκευτικὸς νομοθέτης τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὁ ὁποῖος τὴν πολὺ πρὸ αὐτοῦ γνωστὴν αὐτὴν θρησκείαν διεμόρφωσε καὶ ἀνέπτυξεν. Αὐτὸς ὥρισε τὸν *Δεκάλογον*, ὁ ὁποῖος εἶναι Νόμος περιλαμβάνων τὰ τῆς ἠθικῆς καὶ λατρείας τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ καὶ τὸν ὁποῖον ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ. Ἐδίδαξεν ἐπίσης ὁ Μωϋσῆς, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ φοβῆται τὸν Θεὸν καὶ νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν θυσίας ὑλικὰς, δηλαδὴ θυσίας ἀπὸ ζῶα, τὰ ὁποῖα οἱ Ἰουδαῖοι ἔκαιον διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Θεόν.

Τὸ ἔργον τοῦ Μωϋσέως συνέχισαν οἱ *Προφῆται* οἱ ὁποῖοι ἀντικατέστησαν τὴν ὑλικὴν θυσίαν μὲ τὴν πνευματικὴν καὶ διὰ τοῦ κηρύγματός των καθώρισαν νέον τρόπον κοινωνικῆς ζωῆς. Ὁ Μωϋσῆς δηλαδὴ καὶ οἱ Προφῆται ὑπῆρξαν οἱ κοινωνικοὶ μεταρρυθμισταὶ τῆς ἐποχῆς των καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας των προητοίμασαν τοὺς ἀνθρώπους νὰ δεχθοῦν τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ.

2) Ὁ Χριστιανισμός : Ἡ τελειότερα ἀπὸ ὅλας τὰς θρησκείας καὶ ἡ μόνη ἀληθής, εἶναι ἡ Χριστιανική.

Ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ *Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἔστειλεν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀρετῆς.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ διεδόθη εἰς τὸν κόσμον ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων. Αἱ δύο αὐταὶ θρησκεῖαι, ὁ Ἰουδαϊσμός καὶ ὁ Χριστιανισμός, λέγονται *θρησκεῖαι ἐξ ἀποκαλύψεως*, διότι μὲ αὐτὰς ἐφάνέρωσεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ θέλημά του. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κόσμος εἶχε περιπέσει εἰς τὴν διαφθορὰν καὶ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἔζη εἰς ἐλεινὴν κατάστασιν. Ὁ Πανάγαθος Θεὸς θέλων νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτόν, ἀρχικῶς διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν Προφητῶν καὶ ἔπειτα διὰ τοῦ Χριστοῦ, τὸ θέλημα Αὐτοῦ, τὸν δρόμον δηλαδή, τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἀκολουθῇ εἰς τὴν ζωὴν του, κάθε ἄνθρωπος, διὰ νὰ σωθῇ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν καταστροφὴν.

3) Μωαμεθανισμός. Ἄλλη μονοθεϊστικὴ θρησκεία εἶναι ἡ Μωαμεθανικὴ. Αὕτη εἶναι μίγμα τῆς Ἰουδαϊκῆς καὶ τῆς Χριστιανικῆς. Ἰδρυτὴς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ *Μωάμεθ* (570 μ.Χ.). Ὁ Μωάμεθ ἐκήρυξεν, ὅτι ἕνας μόνον Θεὸς ὑπάρχει καὶ ὁ λόγος του περιέχεται εἰς ἕνα ἱερὸν βιβλίον, τὸ *Κοράνιον*, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλεν εἰς αὐτόν ὁ Θεὸς μὲ τὸν Ἄγγελον Γαβριήλ. Ἐδίδασκεν ἐπίσης, ὅτι ἡ τύχη τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ *πεπρωμένον* (κισμέτ), ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα ζωὴ καὶ ἀνάστασις νεκρῶν καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς ὑπῆρξεν ἕνας προφήτης μετὰ τὸν ὁποῖον ὁ τελευταῖος ἦτο αὐτὸς ὁ Μωάμεθ.

Οἱ ὄπαδοί τῆς θρησκείας αὐτῆς λέγονται *Μωαμεθανοί*· ἀνέρχονται εἰς 250 περίπου ἑκατομμύρια καὶ κατοικοῦν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην, Μεσοποταμίαν, Περσίαν καὶ τὰς Ἰνδίας. Ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ὀλόκληρον κράτος ἀριθμοῦν ὑπὲρ τὰ 50 ἑκατομ. κατοίκων.

γ) Ὁ Χριστιανισμός

Ἀπὸ ὅσα ἐξετέθησαν ἀνωτέρω, γίνεται φανερόν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἐμφανίσεώς των ἐπὶ τῆς

Γῆς, εἶχον θρησκείαν, διότι ἡ θρησκευτικότης, ἡ ἀνάγκη δηλαδή τῆς πίστεως εἰς μίαν ἀνωτέραν δύναμιν, εἶναι ἔμφυτος εἰς κάθε ἄνθρωπον.

Αἱ θρησκεῖαι αὐταί, εἰς τὰς ὁποίας ἐπίστευον οἱ ἄνθρωποι, πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ, μὲ ὄλας τὰς ἀτελείας ποῦ εἶχον, προσέφερον μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διότι κάθε θρησκεία ἀπ' αὐτάς, εἴτε πολυθεϊστικὴ εἴτε μονοθεϊστικὴ ἦτο, διὰ τοῦ καθορισμοῦ ἑνὸς τρόπου κοινωνικῆς ζωῆς ἐπέτυχε νὰ κάμῃ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς ἡμερωτέρους καὶ νὰ καλλιτερεύσῃ τὴν ζωὴν αὐτῶν. Συνετέλεσε δηλαδή ἡ θρησκεία εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν θρησκειῶν αὐτῶν συνεπλήρωσε καὶ διώρθωσεν ἡ Χριστιανικὴ. Αὕτη ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐσκορπίσεν ἀνά τὸν κόσμον τὸ φῶς τῆς ἀληθοῦς θρησκείας. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι θρησκεία τυφλῆς πίστεως, καὶ δὲν στηρίζεται εἰς τὴν βίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐλευθέραν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Χριστιανισμὸς κηρύττει τὴν ἀγάπην, τὴν ἀπεριόριστον ἀγάπην. «Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους», εἶπεν ὁ Χριστὸς (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου, Κεφ. ΙΔ', § 12 — 13). Ἡ ἀγάπη αὕτη πρέπει νὰ φθάσῃ μέχρι θυσίας καὶ τῆς ζωῆς μας ἀκόμη χάριν τῆς εὐτυχίας τοῦ πλησίον.

Παράδειγμα τοιαύτης ἀγάπης ἔδωσεν ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς του καὶ ἰδίως διὰ τοῦ θανάτου του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, θυσιάσας τὸν ἑαυτὸν του χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου.

Ἐμβλημα λοιπὸν τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ ἀπεριόριστος ἀγάπη πρὸς πάντας, ἡ φθάνουσα μέχρι θυσίας τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ μας χάριν τῶν ἄλλων.

Μόνον ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διδάσκει τί εἶναι ὀρθόν, δίκαιον, ἀγαθόν, ποῖος εἶναι ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς ζωῆς καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι θρησκεία λόγων, ἀλλ' ἀπαιτεῖ ἔργα, διότι μόνον τὰ ἔργα ἀναδεικνύουν τὸν πραγματικὸν χριστιανόν.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Ἰουδαϊσμὸς προητοίμασε τὸν κόσμον διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦτο ὁ Χριστιανισμὸς θεωρεῖται ὡς ἡ τελειοτάτη συμπλήρωσις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, «Οὐκ

ἤλθον καταλῦσαι τὸν Νόμον (τὸν Δεκάλογον) καὶ τοὺς προφή-
τας, ἀλλὰ πληρῶσαι», εἶπεν ὁ Χριστὸς (Εὐαγγέλιον Ματθαίου
Κεφ. Ε' § 17 - 18).

Ἡ Χριστιανὸς εἶναι θρησκεία *πνευματικὴ*, διότι ὁ Θεὸς
εἶναι *Πνεῦμα* καὶ ὡς πνεῦμα πρέπει νὰ λατρεύεται. Τοῦτο ἐκή-
ρυξεν ὁ Χριστὸς, ὅταν συνωμίλησε μὲ τὴν Σαμαρίτιδα: «Πνεῦμα
ὁ Θεὸς ἐστὶν καὶ οἱ προσκυνῶντες αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀλη-
θείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου Κεφ. Δ' § 23 - 24).

δ) Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία

Τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν Ἀνάληψιν αὐτοῦ συνέχισαν
οἱ Ἀπόστολοι. Ὅσοι ἐπίστευαν εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, ἐβα-
πτίζοντο καὶ ἐγίνοντο *Χριστιανοί*. Ὅλοι οἱ χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι
πιστεύουν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ χριστιανισμοῦ ἀποτελοῦν τὴν *Χρι-
στιανικὴν Ἐκκλησίαν*. Λέγοντες λοιπὸν Χριστιανικὴν Ἐκκλη-
σίαν ἐννοοῦμεν ὅχι τὸ μέρος ὅπου συγκεντρῶνται οἱ χριστια-
νοὶ διὰ νὰ προσευχηθοῦν, ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, οἱ
ὁποῖοι εἶναι ὁπαδοὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Αὐτοί, ὡς μέ-
λη τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, θεωροῦνται *τέκνα* τοῦ αὐτοῦ
Πατρὸς, τοῦ Θεοῦ καὶ *ἀδελφοὶ* μεταξὺ τῶν.

ε) Αἱ διάφοροι Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, ἡ χριστιανικὴ
Ἐκκλησία ἦτο μία καὶ ἀδιαίρετος. Κατὰ τὸ ἔτος ὄμως 867 μ.
Χ. ὁ *Πάπας* (Πατριάρχης) τῆς Ρώμης ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ χωρι-
σθῆ ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, εἰς τὴν *Δυτικὴν Ἐκκλησίαν* ἢ
Παπικὴν καὶ τὴν *Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν* ἢ *Ὁρθόδοξον*.

Ὁ τότε Πάπας τῆς Ρώμης ἠθέλησε νὰ ὑποτάξῃ ὀλόκληρον
τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν διὰ πολιτικοὺς σκοποὺς. Ἐτροπο-
ποίησε τὸ δόγματα τῆς θρησκείας καὶ προσέθεσεν εἰς αὐτὴν
διαφόρους ἰδικὰς του ἰδέας, αἱ ὁποῖαι δὲν συνεφώνουν μὲ τὴν
διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων.

Τὴν τροποποίησιν τῶν δογμάτων καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν
ἀντιλήψεων τοῦ Πάπα εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀντέ-
κρουσαν οἱ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ κατόπιν τούτου
ἐπῆλθε *σχίσμα* (διαχωρισμός) τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἰς
Δυτικὴν καὶ εἰς Ἀνατολικὴν.

Κατά τὸν 16ον αἰῶνα μ. Χ. οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, κατόπιν διαφωνίας τῶν πρὸς τὸν Πάπαν, διεμαρτυρήθησαν, ἀπεσχίσθησαν ἀπὸ τὴν Δυτικὴν καὶ ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέραν Ἐκκλησίαν, τὴν *Ἐκκλησίαν τῶν Διαμαρτυρομένων*. Ἰδρυτὴς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ *Δούθηρος*.

στ) *Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία*

Ἀπὸ τὰς τρεῖς αὐτὰς Ἐκκλησίας, ἡ Ἀνατολική, διετήρησε πιστῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄλα τὰ δόγματα τῆς θρησκείας. ὅπως ἀκρικῶς ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους, διὰ τοῦτο ὠνομάσθη *Ὁρθόδοξος*.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔχει περίπου 150 ἑκατομμύρια ὁπαδούς. Εἰς αὐτὴν ἀνήκουν τὰ 4 Πατριαρχεῖα Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας, Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας, καὶ αἱ αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι Κύπρου, Σερβίας, Ρουμανίας καὶ Πολωνίας.

Εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἀνήκομεν καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος εἶναι πιστὸν καὶ ἀναπόσπαστον μέλος τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Διοικεῖται ὑπὸ τῆς *Ἱεραῆς Συνόδου* ἡ ὁποία ἐδρεύει εἰς Ἀθήνας καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 12 Μητροπολίτας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν.

Πηγαί τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου ἐξεθέσαμεν, ὅτι διὰ νὰ εἶναι κανεὶς χριστιανὸς πρέπει νὰ γνωρίζῃ, πρῶτον τί πρέπει νὰ πιστεύῃ, νὰ ἔχῃ δηλαδὴ ὠρισμένας θρησκευτικὰς γνώσεις καὶ ἔπειτα τί πρέπει νὰ πράττῃ. Αἱ θρησκευτικαὶ ἀλήθειαι, εἰς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ πιστεύῃ κάθε χριστιανὸς καὶ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ πηγάζουν ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν. Πηγαὶ λοιπὸν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις.

1. Ἡ Ἁγία Γραφή

Λέγοντες Ἁγία Γραφή ἐννοοῦμεν τὸ σύνολον τῶν ἱερῶν θρησκευτικῶν βιβλίων, εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀπεκαλύφθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν Πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως, τῶν Προφητῶν, τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων.

Ἡ Ἁγία Γραφή ἐγράφη ὑπὸ τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων καὶ ἄλλων ἱερῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα καθωδήγει τὸ Ἁγίον Πνεῦμα καὶ λέγεται διὰ τοῦτο Θεόπνευστος. Τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἀποτελοῦν τὴν *Παλαιὰν Διαθήκην* καὶ ὅσα ἐγράφησαν μετὰ Χριστόν, ἀποτελοῦν τὴν *Καينὴν Διαθήκην*. Οἱ 2 ἐκ τῶν Εὐαγγελιστῶν (Ἰωάννης καὶ Ματθαῖος) ἦσαν μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, οἱ δὲ ἄλλοι δύο μαθηταὶ τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου (Λουκᾶς καὶ Μάρκος).

Ἡ λέξις Διαθήκη, εἰς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, δὲν σημαίνει, τὴν τελευταίαν θέλησιν ἑνὸς ἀνθρώπου, ὅπως ἡμεῖς ἐξηγοῦμεν τὴν λέξιν αὐτὴν σήμερον, ἀλλὰ τὴν συμφωνίαν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

α) Ἡ παλαιὰ Διαθήκη

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀποτελεῖται ἀπὸ 49 βιβλία, εἰς τὰ ὁποῖα περιέχεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ τῶν Πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν Προφητῶν, πρὶν ἔλθῃ ὁ Χριστὸς εἰς τὸν κόσμον.

Διὰ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτῆς, οἱ θεόπνευστοι αὐτοὶ ἄνδρες προητοίμασαν τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐννοήσουν καὶ νὰ δεχθοῦν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ὅταν θὰ ἤρχετο εἰς τὸν κόσμον.

Περιλαμβάνουν ἐπίσης ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.

Τὰ βιβλία ταῦτα διαιροῦνται εἰς Ἰστορικά (Γένεσις, Ἔξοδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον κλπ.), Διδακτικά (Ψαλμοί, Παροιμίαι Σολομῶντος, Σοφία Σολομῶντος, Σοφία Σειρά κλπ.) καὶ Προφητικά (Προφητεῖαι Ἡσαΐου, Ἰερεμίου, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ κλπ.). Ἐγράφησαν εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν καὶ μετεφράσθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ 72 σοφῶν, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον τὴν Ἑλληνικὴν.

Ἡ μετάφρασις αὐτὴ ἐγένετο το ἔτος 250 μ. Χ. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ λέγεται *μετάφρασις τῶν ἑβδομήκοντα*.

β) Ἡ Καινὴ Διαθήκη

Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἀποτελεῖται ἀπὸ 27 βιβλία, εἰς τὰ ὁποῖα περιέχεται ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὅπως ἀπεκάλυψεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς διὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον.

Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ποῦ περιέχεται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις ὅλων τῶν προφητειῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Εἰς αὐτὸν εὐρίσκεται ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποῖαν ἐγνώρισαν οἱ ἄνθρωποι διὰ τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ.

Τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ διαιροῦνται καὶ αὐτὰ εἰς Ἰστορικά, Διδακτικά καὶ Προφητικά.

α) Ἰστορικά. Ἰστορικά βιβλία εἶναι : 1) τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια καὶ αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων.

Τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, περιέχουν τὸν βίον, τὰ θαύματα, τὴν διδασκαλίαν, τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἐγράφησαν δὲ ὑπὸ τῶν μαθητῶν του, Ἰωάννου καὶ Ματθαίου καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου Μάρκου καὶ Λουκᾶ, οἱ ὅποιοι λέγονται *Εὐαγγελισταί*.

Αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, περιέχουν τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων, ἐγράφησαν δὲ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ,

β) Διδακτικά. Διδακτικά βιβλία εἶναι : 1) αἱ Ἐπιστολαὶ

υλο

τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τὰς ὁποίας ἔστειλεν εἰς διαφόρους Ἐκκλησίας, ἢ εἰς διάφορα πρόσωπα μὲ σκοπὸν νὰ διδάξῃ εἰς αὐτοὺς τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὰ χριστιανικὰ καθήκοντα.

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἶναι 14, αἱ ἑξῆς :

1) Δύο πρὸς τοὺς Κορινθίους, 2) Δύο πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς, 3) Δύο πρὸς τὸν Τιμόθεον, 4) Μία πρὸς τοὺς Φιλιππησίους, 5) Μία πρὸς τοὺς Γαλάτας, 6) Μία πρὸς τοὺς Ρωμαίους, 7) Μία πρὸς τοὺς Ἑβραίους, 8) Μία πρὸς τοὺς Κολασσαεῖς, 9) Μία πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, 10) Μία πρὸς τὸν Φιλήμονα καὶ 11) Μία πρὸς τὸν Τίτον, καὶ

2) Αἱ Καθολικαὶ Ἐπιστολαὶ τὰς ὁποίας ἀπηύθυναν ὠρισμένοι Ἀπόστολοι εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ τοῦτο λέγονται καὶ καθολικαί.

Αἱ καθολικαὶ ἐπιστολαὶ εἶναι 7, αἱ ἑξῆς :

1) Τρεῖς τοῦ Ἰωάννου, 2) δύο τοῦ Πέτρου, 3) μία τοῦ Ἰακώβου καὶ 4) μία τοῦ Ἰούδα.

γ) Προφητικά, Ἐνα μόνον βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι προφητικὸν καὶ ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, λέγεται δὲ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου. Εἰς αὐτὸ ὁ Ἰωάννης προφητεῦει τὴν νίκην τοῦ χριστιανισμοῦ ἐναντίον τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

Προφητεῦει ἐπίσης τὴν Δευτέραν Παρουσίαν καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν.

2. Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις

Μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ καὶ μέχρις οὗ οἱ Ἀπόστολοι συγγράψουν τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω ἀναφέραμεν, ἢ διδασκαλία καὶ τὸ ἔργον ἐν γένει αὐτοῦ, διεδίδετο ἀνά τὸν κόσμον διὰ τοῦ προφορικοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν συγγραφὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐξηκολούθησεν ἡ διάδοσις τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν διὰ προφορικοῦ κηρύγματος, διότι—δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφοῦν ὅλα ὅσα ἐδίδαξεν καὶ ἔπραξεν ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης γράφει εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του Κεφ. Κ' § 30: «Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ» καὶ εἰς τὸ Κεφ. Δ' § 25: «Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα

πολλά, ἅτινα ἐάν γράφηται καθ' ἓν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία». Δηλαδή καὶ ἄλλα πολλά ἔκαμεν ὁ Χριστός, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι γεγραμμένα εἰς τὰ βιβλία. Ἄν ἐγράφοντο θὰ ἐχρειάζοντο τόσα πολλά βιβλία, ὥστε δὲν θὰ τὰ χωροῦσε ὁ κόσμος. Ὁ ἄγραφος λοιπὸν αὐτὸς λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος διεδόθη ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, διὰ προφορικῆς διδασκαλίας λέγεται *Ἱερὰ Παράδοσις*.

Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, ὡς πηγὴ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἔχει τὴν αὐτὴν ἀξίαν καὶ σημασίαν, τὴν ὁποῖαν ἔχει καὶ ἡ Ἁγία Γραφή, διότι μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, τὰ ὁποῖα δὲν περιέχονται εἰς τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ ἀξία της γίνεται ἀκόμη μεγαλύτερα, ἂν σκεφθῆ κανεὶς ὅτι, μέχρις ὅτου γραφῆ ἡ Καινὴ Διαθήκη, αὐτὴ συνετέλεσεν ὥστε ἡ διδασκαλία καὶ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ νὰ διατηρηθοῦν ἀκέραια, χωρὶς οὐδεμίαν τροποποίησιν ἢ παραλλαγὰς. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέραν ἐπιστολὴν του, γράφει σχετικῶς: «Στήκετε καὶ κρατῆτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν». (Β' § 15). Μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἡ Ἱερὰ Παράδοσις διετηρήθη ἀπὸ στόματος εἰς στόμα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ὅμως αὐτὴν, ἐπειδὴ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ μεταβληθῆ ἢ νὰ λησμονηθῆ, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας κατέγραψαν αὐτὴν εἰς τὰ συγγράμματά των, οἱ δὲ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι εἰς τὰς ἀποφάσεις των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἱερὰ Παράδοσις διατηρεῖται μέχρι σήμερον ἀμετάβλητος καὶ ἀκεραία καὶ διαφυλάσσεται πιστῶς ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Χωρὶς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐρμηνεῖα ὠρισμένων σημείων τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ θὰ ἦτο ἄγνωστος εἰς ἡμᾶς ὁ τρόπος τῆς τελέσεως τῶν Μυστηρίων, ὅπως ἐδίδαξαν αὐτὰ ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι.

Καὶ ἄλλα ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως π. χ. τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, τὸ θυμίαμα, αἱ ἅγιοι εἰκόνες, τὰ ἄμφια τῶν κληρικῶν, τὰ ἐγκαίνια καὶ ὁ φωτισμὸς τῶν ναῶν, αἱ νηστεῖαι, ἡ προσευχὴ πρὸς ἀνατολάς, ὁ ἀγιασμὸς κλπ., τὰ ὁποῖα δὲν γράφονται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, θὰ ἦσαν ἄγνωστα εἰς ἡμᾶς ἄνευ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως.

Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις εἶναι αἱ δύο πηγαὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, αἱ ὁποῖοι περιλαμβάνουν τὴν γραπτὴν καὶ ἄγραφον ἱστορίαν αὐτῆς. Εἰς αὐτάς καὶ μόνον στηρίζεται ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία.

γ) Διαφοραὶ μετὰ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν ὡς πρὸς τὰς πηγὰς τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας

Ὅταν ἀναφέραμεν τὰ τοῦ σχίσματος τῶν Ἐκκλησιῶν, εἵπομεν, ὅτι ὁ Πάπας, διὰ λόγους πολιτικούς, διέκοψε τὸν σύνδεσμόν του ἀπὸ τὴν παλαιὰν Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μετέβαλε τὴν ἀληθινὴν Παράδοσιν, χάριν τῶν σκοπῶν του. Ἀπέδωκεν εἰς τὴν Παράδοσιν, ἀξίαν καὶ σημασίαν μεγαλυτέραν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὴν ὁποίαν ὡς γραπτὴν ἱστορίαν τοῦ Θείου Λόγου, δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ μεταβάλη. Ὑπῆρξε μάλιστα ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπηγορεύετο ἡ ἀνάγνωσις τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἰς τοὺς ναοὺς τῶν Δυτικῶν, ἡ ὁποία ὡς ἐκ τούτου εἶχε λησμονηθῆ.

Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις ὑπέστη παρὰ τῶν Δυτικῶν πολλὰς παραλλαγὰς καὶ νοθείας, ὅπως π.χ. ἡ βάπτισις διὰ καταδύσεως τοῦ βαπτιζομένου ἀντεκατεστάθη διὰ ραντίσματος, ὁ διαχωρισμὸς τοῦ χρίσματος ἀπὸ τὸ βάπτισμα κλπ.

Ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων δὲν παραδέχεται τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν καὶ ὡς μόνην πηγὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀναγνωρίζει τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

δ) Διαίρεσις τῆς Κατηχήσεως

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος βιβλίου ἀνεφέραμεν, ὅτι σκοπὸς τῆς Κατηχήσεως εἶναι νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους, πρῶτον τὰς ἀληθείας ἢ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ δεύτερον τὰ καθήκοντα αὐτῶν ὡς χριστιανῶν.

Τὸ μέρος τῆς Κατηχήσεως, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας λέγεται *Δογματικὸν* καὶ τὸ μέρος τὸ ὁποῖον ὀμιλεῖ περὶ τῶν καθηκόντων μας ὡς χριστιανῶν λέγεται *Ἠθικόν*.

Δογματικὸν μέρος τῆς Κατηχήσεως

Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως

Ἀναφέραμεν ἀνωτέρω ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, κάθε χριστιανὸς ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἰς τὰ ὁποῖα ὠφείλε νὰ πιστεῦῃ. Ἀναφέραμεν ἐπίσης ὅτι ὅσα ἐδίδαξεν ἢ ἔκαμεν ὁ Χριστὸς ἦσαν τόσον πολλά, ὥστε δὲν κατεγράφησαν ὅλα εἰς τὰ βιβλία.

Ἐπειτα ἀπ' αὐτὰ γίνεται φανερόν ὅτι οἱ πρώτοι χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι ἐπληθύνοντο μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γνωρίζουν καὶ νὰ ἐνθυμοῦνται εἰς κάθε στιγμήν ὅλας τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Παρουσιάσθη ὡς ἐκ τούτου ἡ ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ μία σύντομος ἀλλὰ πλήρης καὶ σαφῆς ἔκθεσις τῶν χριστιανικῶν δογμάτων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν καὶ νὰ μὴ λησμονοῦν πάντες οἱ χριστιανοί.

Διευπλώθησαν λοιπὸν τὰ δόγματα τῆς θρησκείας μας εἰς συντόμους προτάσεις, αἱ ὁποῖαι ἦτο εὐκόλον νὰ ἀπομνημονεῦθοῦν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς καὶ νὰ καθοδηγοῦν αὐτοὺς εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀληθοῦς πίστεως.

Αἱ προτάσεις αὐταὶ ὠνομάσθησαν *ἄρθρα* καὶ ἀποτελοῦν τὸ «*Πιστεύω μας*», δηλαδὴ τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τῆς Ὁρθοδόξου πίστεώς μας.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ λόγου τούτου καὶ ἕνας ἄλλος σοβαρῶτερος λόγος ὑπῆρξεν ἀφορμὴ νὰ γίνῃ τὸ «Πιστεύω». Ἐπὶ αὐτοκατορίας Μεγάλου Κωνσταντίνου παρουσιάσθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἕνας ἱερεὺς, ὁ *Ἄρειος*, ὁ ὁποῖος ἐκήρυττεν, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πλάσμα αὐτοῦ, ἤρνεῖτο δηλαδὴ ὁ Ἄρειος τὴν θεῖαν φύσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ διδασκαλία αὐτῆ τοῦ Ἄρειου ἦτο ψευδὴς καὶ ἀντίθετος πρὸς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ὅπως οὗτος ἀπεκαλύφθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως, τῶν Προφητῶν καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ καὶ ὠναμάσθη διὰ τοῦτο *αἰρεσις*, ὁ δὲ Ἄρειος *αἰρετικὸς*.

Τὸ κήρυγμα τοῦ Ἄρειου πολλοὶ ἠκολούθησαν. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔφερεν ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μεγάλην ἀνησυχίαν εἰς τοὺς Πατέρας. Διὰ νὰ διαφυλάξῃ λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἄρειου, συνεκάλεσε

τὸ 325 μ. Χ. εἰς Νίκαιαν μεγάλην σύσκεψιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος 318 Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ σύσκεψις αὕτη ὠνομάσθη *Πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος*.

Ἡ Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἀνέτρεψε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του ὡς αἰρετικούς, φέροντας διαταραχὴν εἰς τὰς τάξεις τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τὴν διαφυλάξιν δὲ τοὺς ἀληθεῖς χριστιανοὺς ἀπὸ τὰς πλάνας καὶ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου συνέταξε τὰ 7 πρῶτα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

Τὰ ἄρθρα αὐτὰ εἶναι μικραὶ προτάσεις, εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνεται πᾶν ὅ,τι πρέπει νὰ γνωρίζουν καὶ νὰ πιστεύουν οἱ χριστιανοὶ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Βραδύτερον ἀνεφάνη νέα αἵρεσις ὑποστηριζομένη ὀπὸ τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως *Μακεδονίου*, ὁ ὁποῖος ἐκήρυτεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ *ετεροῦσιον* (ὑπὸ ἄλλην οὐσίαν). Τὴν νέαν αὐτὴν αἵρεσιν ἀνέτρεψε καὶ κατεδίκασεν ἡ *Δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος*, ἡ ὁποία συνήλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔτος 381 μ. Χ.

Ἡ Σύνοδος αὕτη συνεπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως μὲ 5 ἀκόμη ἄρθρα.

Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἢ Πιστεύω, ὅπως συνεπληρώθη ἀπὸ τὴν Β΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἀποτελεῖ μίαν σαφὴ καὶ ἀκριβὴ περίληψιν πάντων τῶν δογμάτων τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Πίστεως, ὁμολογοῦμεν δὲ αὐτὸ καὶ ἡμεῖς σήμερον εἰς πολλὰς θρησκευτικὰς ἱεροτελεστίας, ἰδίως κατὰ τὴν *θεῖαν λειτουργίαν*. Παλαιότερον ἔψαλλον ἢ ἀπήγγελλον αὐτὸ ὅλοι μαζὶ οἱ ἐκκλησιαζόμενοι.

Τὰ ἄρθρα τοῦ Συμβουλίου τῆς Πίστεως

Τὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ἢ πιστεύω εἶναι 12, τὰ ἐξῆς :

1 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων».

2 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ

Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο».

3 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα».

4 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα».

5 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς».

6 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς».

7 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

8 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν».

9 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Εἰς μίαν ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν».

10 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Ὁμολογῶ ἕν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

11 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν», καὶ

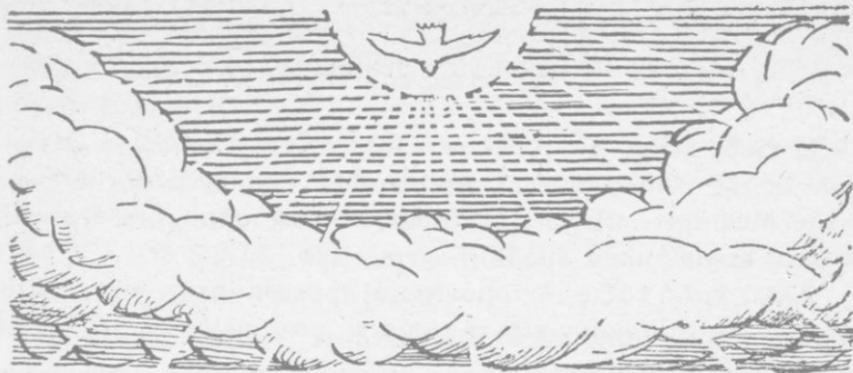
12 ο ν ἄ ρ θ ρ ο ν : «Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν».

Ἑρμηνεῖα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

α) Ὁ Θεὸς

Ἄρθρον 1 ο ν : «Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων».

Διὰ τοῦ πρώτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι, πιστεύει εἰς ἕνα καὶ μόνον Θεόν, ὁ ὅποιος εἶναι πατὴρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, παντοδύναμος καὶ δημιουργὸς ὅλου τοῦ κόσμου, ὅλων ἐκείνων ποὺ φαίνονται καὶ ὄσων δὲν φαίνονται.

1) Ἡ ὕπαρξις τοῦ Θεοῦ

Καθὼς εἶδομεν ἀνωτέρω, εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ θρησκείας, ὅλοι οἱ λαοί, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἐμφανίσεώς των ἐπὶ τῆς γῆς, πιστεύουν εἰς τὴν ὕπαρξιν ἀνωτέρας δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Θεόν, καὶ ἄλλοι μὲν λαοὶ πιστεύουν εἰς πολλοὺς Θεοὺς, ὅλοι δὲ εἰς ἓνα.

Τὸ ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἀνέκαθεν ἐπίστευον εἰς τὴν ὕπαρξιν Θεοῦ, τὸ γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς πληροφορίας πού ἔχομεν ἀπὸ τοὺς διαφόρους ἀρχαίους συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Ἄριστοτέλης, ὁ ὁποῖος λέγει: «οὐδὲν ἔθνος ἄθεον», ἀπὸ τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν πού ἔκαμαν διάφοροι ἀρχαιολόγοι καὶ ἀπὸ πληροφορίας τῶν διαφόρων περιηγητῶν καὶ ἐρευνητῶν, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρουν ὅτι καὶ οἱ πλέον ἄγριοι λαοὶ δεῖχνουν σεβασμὸν καὶ φόβον πρὸς μίαν θεότητα.

Ἄλλη ἀπόδειξις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ σκέψις κάθε ἀνθρώπου ὅτι ἡ γύρω μας φύσις μὲ τὰ ὄντα καὶ τὰ φαινόμενα αὐτῆς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔγιναν μόνα των, ἀλλ' ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ μίαν ἀνωτέραν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν Θεόν.

Τρίτη ἀπόδειξις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ συνειδήσις κάθε ἀνθρώπου, ἡ ἐσωτερικὴ δηλαδὴ φωνή, ἡ ὁποία κρίνει ἂν αἱ πράξεις μας εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου αἰσθανόμεθα εὐθύνην δι' αὐτάς.

Τέλος, ἄλλη ἀπόδειξις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐγένετο εἰς τὸν κόσμον διὰ τῶν Πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως, τῶν Προφητῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ.

2) Ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ

Ὁ Θεὸς εἶναι Εἷς : Ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Ἕνας, τὸ γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν αὐτὸς ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν : «Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεὸς σου... οὐκ ἔσονται σοι Θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ» (Γένεσις Κεφ. 20 § 2·4).

Ἄλλὰ καὶ ἡ τάξις, ἡ ἄρμονία καὶ ἡ σκοπιμότης, τὰς ὁποίας βλέπομεν νὰ ὑπάρχουν εἰς τὴν φύσιν, μᾶς πείθουν ὅτι Ἕνας καὶ μόνον Θεὸς ὑπάρχει.

Εἶναι Πατὴρ : Ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Τοῦτο γνωρίζομεν ἐξ ἀποκαλύψεως αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ φωνὴ ἠκούσθη κατὰ τὴν Βάπτισιν καὶ Μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ, ὅποτε ἀπεκάλεσε τὸν Χριστὸν Υἱὸν του, «Οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός». (Εὐαγγέλιον Ματθαίου, Κεφ. Γ' § 17), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γνωρίζομεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ, διότι συχνὰ ἀπεκάλει αὐτὸν Πατέρα : «Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστὶ παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο» (Εὐαγγέλιον Ματθαίου, Κεφ. ΚΣΤ' § 39), «... ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς» (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου, Κεφ. Ε' § 30-31), «Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Πατέρα ὑμῶν», (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου Κεφ. Κ' § 17).

Εἶναι Παντοκράτωρ : Ὁ Θεὸς δύναται τὰ πάντα νὰ κάμῃ. Ἀπὸ τὴν Γένεσιν, τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Κεφ. 1 § 1 ἕως 31) μανθάνομεν ὅτι ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενός. Ὁ Ἰῶβ λέγει : «Γνωρίζω Κύριε ὅτι τὰ πάντα δύνασαι νὰ κάμῃς καὶ τίποτε δὲν εἶναι ἀδύνατον διὰ Σέ».

Ἡ πανταδυναμία τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν φροντίδα Αὐτοῦ διὰ τὴν κυβέρνησιν ὄλου τοῦ κόσμου καὶ τὴν διατήρησιν του εἰς τὴν ζωὴν.

Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ Κόσμου : Σύμφωνα μὲ ὅσα ἀναφέρει ἡ Γένεσις (Κεφ. 1 § 1 ἕως 31), ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε νὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενός εἰς ἕξ ἡμέρας, διὰ μόνου τοῦ Λόγου του.

«Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς» : Πρῶτον ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν.

«'Εν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν (Γένεσις Κεφ. 1 § 1).

«'Ορατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων». Ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ εἶναι ὄρατά, δηλαδή τὰ βλέπομεν καὶ ἄλλα ἀόρατα, δηλαδή δὲν φαίνονται.

Τὰ ὄρατά δημιουργήματα ἀποτελοῦν τὸν Ὑλικὸν κόσμον καὶ τὰ ἀόρατα τὸν Πνευματικόν.

Ὁ ὕλικὸς κόσμος: Ἀποτελεῖται ἀπὸ ὅλα τὰ ἔμψυχα καὶ ἄψυχα ὄντα ποὺ ὑπάρχουν ἐπὶ τῆς Γῆς. Ὁ οὐρανός, ὁ ἥλιος, ἡ ξηρά, ἡ θάλασσα, ἡ σελήνη, οἱ ἀστέρες, τὰ ὄρη, αἱ πεδιάδες, οἱ ποτομοί, τὰ διάφορα φυτὰ καὶ ζῶα, ὅλα αὐτὰ μαζὶ ἀποτελοῦν τὸν ὕλικὸν κόσμον. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι καὶ αὐτὸς δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνήκει εἰς τὸν ὕλικὸν κόσμον. Εἶναι ὁμοίως τὸ τελευταῖον καὶ τελειότερον ἀπ' ὅλα καὶ ἐπλάσθη «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ». (Γένεσις Κεφ. 1 § 26). Ἔδωσε δηλαδή εἰς τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς λογικὸν καὶ ἐλευθερίαν ὥστε νὰ γίνῃ, ἂν θέλῃ, ὁμοῖος τοῦ Θεοῦ, διότι ἐπλάσθη παρ' Αὐτοῦ ἀθῶος καὶ ἀγαθός. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει ὅτι ἐπλάσεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· «χοῦν» (χῶμα) λάβων ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν (Γένεσις Κεφ. 2 § 7). Σύμφωνα μὲ αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ σῶμα, τὸ ὅποῖον ἔκαμεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πηλὸν καὶ τὸ ὅποῖον, ὡς ἐκ τούτου εἶναι θνητὸν (πεθαίνει) καὶ ἀπὸ τὴν *ψυχὴν*, ἡ ὁποία εἶναι ἀθάνατος, διότι ἔγινεν ἀπὸ τὴν πνοὴν τοῦ Θεοῦ.

Ψυχὴ εἶναι ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια, τὴν ὁποῖαν ἐνεφύσησεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται, ἐπιθυμεῖ, σκέπτεται, ἐννοεῖ καὶ ἀναπτύσσει αἰσθήματα ἀγάπης, φιλίας, πατριωτισμοῦ, θρησκείας κλπ.

Κατὰ ταῦτα, τὸ μὲν σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἀνήκει εἰς τὸν ὕλικὸν κόσμον, ἡ δὲ ψυχὴ του, εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ συνδέει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὁ ἄνθρωπος, τοὺς δύο κόσμους.

Ὁ πνευματικὸς κόσμος: Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἀόρατα δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα λέγονται Ἄγγελοι.

Οἱ Ἄγγελοι ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸ τοῦ ὕλικου κόσμου εἶναι *πνεύματα ἀγαθὰ*, ἀσώματα ἀόρατα καὶ ἀθάνατα καὶ ἐκτελοῦν τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι οἱ φύλα-

κες τοῦ ἀνθρώπου καὶ οἱ ἀχώριστοι σύντροφοι αὐτοῦ ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς βαπτίσεως μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐκτὸς ἐὰν ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὰς ἁμαρτίας του, ἀποδιώξη αὐτούς.

Οἱ Ἄγγελοι εἶναι συγκρατημένοι εἰς 9 τάγματα, τῶν ὁποίων ἀρχηγοὶ εἶναι οἱ Ἀρχάγγελοι *Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ*.

Ἐκτὸς τῶν Ἀγγέλων, οἱ ὁποῖοι εἶναι πνεύματα ἀγαθὰ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ, ὑπάρχουν καὶ πνεύματα κακά, ὀδηγοὶ τοῦ κακοῦ καὶ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα λέγονται *Δαίμονες* ἢ *Διάβολοι*, ἀρχηγὸς τῶν ὁποίων εἶναι ὁ *Σατανᾶς*.

3) Ἄλλαι ιδιότητες τοῦ Θεοῦ

Ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα : Τοῦτο γνωρίζομεν ἐκ τῆς ὁμιλίας τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα : «Πνεῦμα ὁ Θεὸς ἐστίν...» (Ἰωάνν. Δ' 24).

Ἄφοῦ λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα, δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ ὕλην καὶ δὲν περιορίζεται μέσα εἰς ὠρισμένον χῶρον, ὅπως ἐπίστευον οἱ Εἰδωλολάτραι.

Ὡς πνεῦμα χωρὶς ὕλην εἶναι ἄπειρος, δὲν ἔχει δηλαδὴ οὔτε ἀρχὴν, οὔτε τέλος καὶ ἄρατος.

Εἶναι αἰώνιος διότι ὑπῆρχε πρὶν δημιουργήσῃ τὸν κόσμον καὶ θὰ ὑπάρχῃ ἐπ' ἄπειρον (πάντοτε). Καὶ ἀφοῦ εἶναι αἰώνιος εἶναι ἀθάνατος τέλειος καὶ ἀμετάβλητος.

Ὡστε ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα, ἄπειρος, αἰώνιος, ἀθάνατος, ἀμετάβλητος, τέλειος.

Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ παντογνώστης : Ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ὠρισμένην κατοικίαν. Πάντοτε εὑρίσκεται παντοῦ, ὅπου εἶναι δυνατὸν νὰ φαναταστῇ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ποῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ φαντασθῇ.

Γνωρίζει τὰ πάντα, παρελθόντα, παρόντα καὶ μέλλοντα. Γνωρίζει τὰς σκέψεις καὶ τὰς πλέον κρυφὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων. «Ὁ Θεὸς γνωρίζει καὶ κρίνει τὰς ἐνθυμήσεις καὶ τὰς ἐννοίας τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων» λέγει ὁ Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν του (Δ' § 12).

Εἶναι πάνσοφος : Τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ ὠραιότης, ἡ τάξις, ἡ ἄρμονία καὶ σκοπιμότης ποῦ παρατηροῦνται εἰς τὴν φύσιν,

δείχνουν τὴν πανσοφίαν τοῦ Θεοῦ. «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας», λέγει ὁ προφήτης Δαυὶδ εἰς ἓνα ψαλμὸν του (138 § 2).

Εἶναι ἅγιος καὶ δίκαιος : Ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται τὸ κακὸν καὶ εὐχαριστεῖται ὅταν οἱ ἄνθρωποι πράττουν τὸ ἀγαθόν. Βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὁδηγεῖ αὐτὸν πάντοτε εἰς τὸ καλόν, χωρὶς ὅμως νὰ τὸν βιάζῃ εἰς τὰς πράξεις του, διότι τότε αἱ ἀγαθαὶ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἔχουν μεγαλειτέραν ἀξίαν.

Ὁ Θεὸς παρακολουθεῖ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ κρίνει αὐτὰς μὲ δικαιοσύνην καὶ χωρὶς καμμίαν διάκρισιν, ἀνταμειβεῖ δὲ τὸ καλὸν καὶ τιμωρεῖ τὸ κακόν, εἴτε εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν, εἴτε εἰς τὴν μέλλουσαν.

Ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τὸν κόσμον : Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς δι' ὅλους, ἡ δὲ ἀγάπη του ἐκδηλώνεται δι' ὅλα τὰ δημιουργήματα Αὐτοῦ.

Ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους καὶ στέλλει εἰς αὐτοὺς κάθε ἀγαθόν. «Ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους» (Εὐαγγέλιον Ματθαίου Κεφ. Ε' § 45). Εἶναι δηλαδὴ *φιλόανθρωπος*.

Συγχωρεῖ τοὺς ἁμαρτωλοὺς οἱ ὁποῖοι μετανοοῦν πραγματικῶς καὶ δὲν βιάζεται νὰ τιμωρήσῃ τοὺς κακοὺς, διὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς εὐκαιρίαν νὰ μετανοήσουν, *εἶναι δηλαδὴ μακροθύμος*.

Δείχνει ἰδιαιτέραν συμπάθειαν πρὸς τοὺς δυστυχεῖς, εἶναι δηλαδὴ *εὐσπλαχνος*.

4) Ἡ Θεία Πρόνοια

Μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, ὁ Θεὸς δὲν τὸν ἐγκατέλειπεν, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ φροντίζῃ δι' αὐτόν.

Ὁ Θεὸς φροντίζει δι' ὅλα τὰ δημιουργήματα αὐτοῦ, ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον ἕως τὸ μικρότερον καὶ διευθύνει αὐτὰ εἰς τὸν προορισμὸν των, νὰ ἐκπληρώσουν δηλαδὴ τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπλάσθησαν. Αὐτὸς π. χ. φροντίζει διὰ τὴν τροφήν τῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα οὔτε σπεῖρουν, οὔτε θερίζουν, αὐτὸς φροντίζει διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν διατήρησιν τῶν φυτῶν κλπ. Ἰδιαιτέραν ὅμως φροντίδα δείχνει διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ἡ φροντίς αὐτὴ τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν κόσμον, λέγεται *Θεία Πρόνοια*.

Ἄν ὁ Θεὸς ἔπαυε νὰ φροντίζει, νὰ συντηρῆ δηλαδὴ καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμον, ὁ κόσμος θὰ καναστρέφετο. Ἐπομένως δὲν εἶναι ὀρθὸν ἐκεῖνο ποὺ πιστεύουν μερικοὶ λαοὶ (Εἰδωλολάτραι καὶ Μωαμεθανοὶ) ὅτι ὁ κόσμος διευθύνεται ἀπὸ τὴν τύχην του.

Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν κόσμον γίνεται φανερὴ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι, διὰ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν καταστροφὴν, ἔστειλεν εἰς τὴν Γῆν τὸν μονογενῆ υἱὸν του, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ἡ πίστις μας πρὸς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν, μᾶς προφυλάττει ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας καὶ ἐκδηλώνεται ὡς παράκλησις πρὸς αὐτὸν νὰ μᾶς βοηθήσῃ εἰς στιγμὰς δυστυχίας ἢ ὡς εὐχαριστία, εἰς στιγμὰς εὐτυχίας.

β) Ο Χριστὸς

Ἄρθρον 2ον: «Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων».

«Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο».

Διὰ τοῦ δευτέρου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὁ Χριστιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι πιστεύει εἰς τὴν ὕπαρξιν τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι μονογενῆς Υἱός, γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς, πρὸ τοῦ ὅ Θεὸς δημιουργήσῃ τὸν κόσμον. Εἶναι ἀληθινὸς Θεός, διότι δὲν ἐδημιουργήθη ἀλλ' ἐγεννήθη ἀπὸ Θεὸν ἀληθινόν, ὁμοῖος ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα του.

Διὰ τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ μανθάνομεν ὅσα διδάσκει ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία διὰ τὸν Χριστόν, τὰς ἰδιότητας αὐτοῦ καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα του.

Ο Χριστὸς εἶναι Κύριος : Εἶναι δηλαδὴ ὁ Χριστὸς ὁπῶς καὶ ὁ Πατὴρ του παντοδύναμος καὶ κυρίαρχος ὄλου τοῦ κόσμου.

Λέγεται Ἰησοῦς : Ἡ λέξις Ἰησοῦς σημαίνει *Σωτήρ*, διότι ὁ σκοπός, διὰ τὸν ὁποῖον ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἦτο νὰ σώσῃ αὐτὸν ἀπὸ τὸν ἁμαρτίαν καὶ τὴν καταστροφὴν.

Τὸ ὄνομα Ἰησοῦς, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Ἀρχάγγελον Γαβριήλ,

ὁ ὁποῖος προεῖπεν εἰς τὴν Μαρίαν τὴν γέννησιν Αὐτοῦ «...καὶ τέξης υἷον καὶ καλέσης τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν (Εὐαγγέλιον Λουκᾶ § 31).

Λέγεται Χριστός: Ἡ λέξις Χριστός σημαίνει *χρισμένος*. Ὅπως ἀναφέρει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, οἱ βασιλεῖς, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν Ἑβραίων διὰ νὰ διακρίνωνται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους διὰ τὴν ἀσκούσαν ἐξουσίαν ἐχρίοντο (ἠλείφοντο) μὲ ἡγιασμένον ἔλαιον. Ὁ Χριστός ὁμοίως ἐχρίσθη διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με» (Εὐαγγέλιον Λουκᾶ Κεφ. Δ', § 10).

Εἶναι μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ: Τοῦτο ἀπεκάλυψεν αὐτὸς ὁ Θεὸς κατὰ τὴν Βάπτισιν καὶ Μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ, ὅτε ἠκούσθη ἡ φωνὴ του, λέγουσα: «Οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱός μου...».

Ὁ Χριστός εἶναι φυσικὸν τέκνον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι τέκνα τοῦ Θεοῦ, ὅχι ὁμοίως φυσικά ἀλλὰ *κατὰ χάριν*, δηλαδὴ ἀπὸ ἀγάπην ἐπλασεν ἡμᾶς ὁ Θεός.

Ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Ὁ Χριστός ἐγεννήθη ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ δὲν ἐπλάσθη παρ' αὐτοῦ ὅπως ἐκήρυττεν ὁ αἰρετικὸς Ἄρειος. Ἐγεννήθη πρὶν ἀρχίσουν οἱ αἰῶνες, ὑπῆρχε δηλαδὴ καὶ πρὸ δημιουργίας τοῦ κόσμου ἀπὸ τῆς αὐτῆς στιγμῆς ποὺ ὑπάρχει καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ, ὁ Θεός.

Εἶναι Φῶς ἐκ φωτός: Ἡ Ἁγία Γραφή παραδέχεται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι *Φῶς*, τὸ ὁποῖον φωτίζει τὸν κόσμον. Ἐκ τοῦ φωτός αὐτοῦ ἐγεννήθη ὁ Χριστός ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ αὐτὸς φῶς, ὡς ὁ ἴδιος εἶπεν: «Ἐγὼ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου» (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου Κεφ. Η' § 12).

Εἶναι ἀληθινὸς Θεός: Ἀφοῦ ὁ Χριστός ἐγεννήθη ἀπὸ ἀληθινὸν Θεὸν καὶ δὲν ἐποιήθη παρ' αὐτοῦ, εἶναι ἀληθινὸς Θεός.

Εἶναι ὁμοούσιος τῷ Πατρί: Ἐχει δηλαδὴ ὁ Χριστός τὰς ἴδιαις ἰδιότητας μὲ τὸν Πατέρα του. Εἶναι Πνεῦμα, τέλειος, ἄπειρος, αἰώνιος, ἀθάνατος, ἀμετάβλητος. «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμὲν» εἶπεν ὁ ἴδιος ὁ Χριστός (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου Κεφ. Ι' § 30).

Διὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ πάντα ἐγένετο: Ἡ Ἁγία Γραφή παραδέχεται ὅτι ὁ Χριστός εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐλθὼν δὲ εἰς τὸν κόσμον ἐξετέλει ἐντολὴν τοῦ Πατρὸς. δηλαδὴ ὁ

Πατήρ ὠμίλει δι' αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμέ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με». (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου Κεφ. ΙΓ' § 44).

1) Ἡ ἐνσάρκωσις καὶ ἡ ἐνανθρώπισις τοῦ Χριστοῦ

Ἄρθρον 3ον. «Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα».

Διὰ τοῦ τρίτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ὁμολογεῖ ὁ χριστιανός, ὅτι πιστεύει, ὅτι ὁ Χριστὸς χάριν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν κατήλθεν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ἔλαβε σάρκα ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐγεννήθη ὑπὸ τῆς Παρθένου Μαρίας, ὡς τέλειος ἄνθρωπος.

Ὁ κόσμος πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει, ὅτι οἱ πρωτόπλαστοι μετὰ τὴν ἐκδίωξίν των ἀπὸ τὸν Παράδεισον, κατώκησαν εἰς τὴν Γῆν; ἐγεννήθησαν δὲ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἄνθρωποι καὶ ἀπὸ ἐκείνους ἄλλοι καὶ οὕτω καθεξῆς.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐπληθύνθη ἐπὶ τῆς Γῆς. Κατὰ τὸ διαστήμα αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι συχνὰ περιέπεσαν εἰς ἁμαρτίας καὶ ἐκινδύνευαν νὰ καταστραφοῦν διότι εἶχον ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ὁ Θεὸς ὁμως, ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ μὴ θέλων νὰ καταστρέψῃ αὐτούς, πολλὰς φορές, μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, παρήγγειλεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ θέλημά του.

Κατὰ διάφορα λοιπὸν χρονικὰ διαστήματα, πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ θέλημα αὐτοῦ.

Ἀρχικῶς διὰ τῶν Πατριαρχῶν καὶ ἰδίως τοῦ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἐκήρυξε τὴν θρησκείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, βραδύτερον διὰ τοῦ Μωϋσέως, τοῦ ὁποῦ ἡ διδασκαλία συνεκράτησε τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς τὴν πίστιν ἑνὸς Θεοῦ καὶ ἀκόμη βραδύτερον διὰ τῶν Προφητῶν.

Οι Προφήται κατεπολέμησαν τὴν διαφθοράν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐζήσαν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐδίδασκον εἰς αὐτοὺς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν κίνδυνον ποῦ διατρέχει κάθε ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ ἐνός, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Οἱ Προφήται ἦσαν, ὅπως καὶ οἱ Πατριάρχαι καὶ ὁ Μωϋσῆς, ἄνδρες θεόπνευστοι καὶ προεῖπον τὸν ἐρχομὸν τοῦ *Μεσσίου*, τοῦ Χριστοῦ. Προετοίμασαν δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ δεχθοῦν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ὅταν θὰ ἦρχετο εἰς τὸν κόσμον. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους λαοὺς, ἰδίως τοὺς Ἕλληνας προετοίμασεν ὁ Θεὸς διὰ τὸν ἐρχομὸν τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι Σωκράτης, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης εἶναι πρόδρομοι τοῦ Χριστοῦ, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν διηκκόλυναν τὸ ἔργον Αὐτοῦ, ὅταν βραδύτερον ἦλθεν εἰς τὴν Γῆν.

3) Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς

Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους... κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν...»

Μὲ τὴν πάροδον ὅμως τοῦ χρόνου οἱ ἄνθρωποι καὶ πάλιν ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ὁδὸν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Αἱ ἁμαρτίαι ἐπληθύνοντο καὶ ἡ διαφθορὰ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ηὔξανετο. Κίνδυνος μέγας ἠπέλπει τὸν κόσμον. Ἡ ἀνθρωπότης εὐρίσκετο εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς.

Τότε ὁ Θεὸς εἶδεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σωθοῦν οἱ ἄνθρωποι δι' ἄλλων ἀνθρώπων, ὅπως ἦσαν οἱ Πατριάρχαι, ὁ Μωϋσῆς, οἱ Προφήται καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες Σοφοί, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασξαν τὸν τὸν κόσμον περὶ τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ.

Ἀγαπῶν δὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μὴ θέλων νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς, ἀπεφάσισε νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸν κόσμον τὸν Υἱόν του, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἔργων του θὰ ὠδήγῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς *σωτηρίας*.

Τὸ σπουδαῖον τοῦτο γεγονός, ἡ ἐμφάνισις δηλαδὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἐγένετο ὅταν αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης ἦτο ὁ Αὐγουστος Καῖσαρ (750 ἔτη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Ρώμης).

Ἐκ τῆς χρονολογίας αὐτῆς ἡ ἀνθρωπότης ἀλλάζει τὴν μέτρησιν τοῦ χρόνου καὶ ὀρίζει τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἔτος πρῶτον (1 μ. Χ.). Ἐκ τῆς χρονολογίας αὐτῆς ἀρχίζει νέα ζωὴ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ὁ Χριστὸς διὰ τῆς διδασκαλίας του, περὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν σκέψεων αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἐγκαινιάζει νέον τρόπον ζωῆς.

«...σαρκωθέντα ... καὶ ἐνανθρωπίσαντα...». Ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ ἐνανθρώπισις αὐτοῦ διὰ τῆς Παρθένου Μαρίας, ἡ ὁποία ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ἡ μόνη εὐλογημένη μεταξὺ ὄλων τῶν γυναικῶν.

«... εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί... Πνεῦμα Ἁγίον ἔλθη ἐπὶ σέ καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σε...» εἶπεν ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ πρὸς τὴν Μαρίαν ὅταν τῆς ἀνήγγειλεν ὅτι θὰ γεννηθῆ τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. (Εὐαγγέλ. Λουκᾶ Κεφ. Α' § 35).

Ἡ ἐνσάρκωσις καὶ ἡ ἐνανθρώπισις τοῦ Χριστοῦ εἶναι *μυστήριον*, εἶναι δηλαδὴ Θεία Πράξις, τὴν ὁποίαν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ἐννοήσῃ. Εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ «Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο» (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου, Κεφ. Α' § 14).

«... καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν...». Μὲ τὴν ἐνσάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπισιν του ὁ Χριστὸς συνεφιλίωσε τὸν ἀνθρώπον μὲ τὸν Θεόν, ἔσωσεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον νέαν ζωὴν.

Ὁ Χριστὸς ἐδίδαξεν εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ τριακοστοῦ μέχρι τοῦ τριακοστοῦ τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας του.

Ἐδίδαξεν ὅτι διὰ νὰ εἶναι ὁ ἀνθρώπος εὐτυχῆς, πρέπει νὰ εἶναι ταπεινὸς καὶ πρᾶος, νὰ ὑπομένῃ τὰς θλίψεις, νὰ ἀγαπᾷ καὶ βοηθῆ τὸν πλησίον του, νὰ σέβεται καὶ νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ μὴ λησμονῆ ὅτι πάντα τὰ ἀγαθὰ ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεός.

Ὅχι μόνον διὰ τῆς διδασκαλίας του, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πράξεων του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν σύμφωνοι μὲ ὅσα ἐδίδασκεν, ἐπέδιωξεν ὁ Χριστὸς νὰ ὀδηγήσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωτηρίας.

«Πάντα θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (πρῶτη Ἐπιστολὴ Παύλου πρὸς Τιμόθεον § 2-4).

4) Ἡ Σταύρωσις τοῦ Χριστοῦ

Ἄρθρον 4ον: «Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα».

Διὰ τοῦ τετάρτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ, ὅτι πιστεύει, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη, ἐβασανίσθη καὶ ἐτάφη χάριν τῆς σωτηρίας ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν μεγαλυτέραν καὶ λαμπροτέραν ἀπόδειξιν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον ἀποτελεῖ ἡ Σταύρωσις τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ.

Ἡ Σταύρωσις τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 33 μ.Χ. ὅτε ἦτο διοικητὴς τῆς Ἰουδαίας ὁ Πόντιος ὁ Πιλάτος ἀντιπρόσωπος τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Τιβερίου. Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀναφέρουν, ὅτι ἦτο ἀναγκαῖος ὁ Θάνατος τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, διότι οἱ ἄνθρωποι λόγῳ τῶν πολλῶν ἀμαρτιῶν των, δὲν ἠδύναντο νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Θεὸν θυσίαν ἀναμάρτητον. Ἐδέχθη λοιπὸν ὁ Θεὸς νὰ χύσῃ ὁ Υἱὸς του τὸ ἀναμάρτητον ἀνθρώπινον αἷμα του, διὰ νὰ σώσῃ τὸν ἀμαρτωλὸν ἄνθρωπον.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει ὅτι οἱ Προφῆται εἶχον προεῖπει τὴν Σταύρωσιν καὶ τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ. Ἡ δὲ Καινὴ Διαθήκη ἀναφέρει, ὅτι ὁ Χριστὸς, προλέγων εἰς τοὺς μαθητὰς του τὸν θάνατόν του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, εἶπεν ὅτι θὰ θυσιάσῃ τὴν σάρκα αὐτοῦ χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου «...ὁ ἄρτος, δὲ ὄν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου, Κεφ. Στ' § 15). Ὁ Χριστὸς δὲν ἐθυσιάσθη μόνον διὰ τοὺς ζῶντας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς νεκρούς, διότι ὡς ἀναφέρουν ἡ Ἁγία Γραφή καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, κατῆλθε κατὰ τὴν τριήμερον ταφὴν του εἰς τὸν Ἄδην ὡς Θεὸς καὶ ἐκήρυξε τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν «...καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς Γῆς καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις». (Παῦλος πρὸς Ἐφεσίους. Κεφ. Δ' § 8—9).

5) Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ

Ἄρθρον 5ον. «Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ γραφάς».

Διὰ τοῦ πέμπτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ὁμο-

λογεῖ ὁ χριστιανός, ὅτι πιστεύει εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν, ἡ ὁποία ἐγένετο τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατόν του καὶ περὶ τῆς ὁποίας εἶχον ὁμιλήσει οἱ Προφῆται.

Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ μεγαλύτερον θαῦμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ πίστις ἡμῶν τῶν χριστιανῶν.

Τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ βεβαιώνουν οἱ Ἀπόστολοι οἱ ὅποιοι εἶναι μάρτυρες αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ὁμιλῶν κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον πρὸς τοὺς μαθητάς του ὄλιγον πρὸ τῆς συλλήψεώς του, προεῖπεν, ὅτι θὰ συλληφθῆ, θὰ σταυρωθῆ καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας θὰ ἀναστηθῆ.

6) Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Χριστοῦ

Ἄρθρον 6ον. «Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς».

Διὰ τοῦ ἔκτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ὁμολογεῖ ὁ χριστιανός, ὅτι πιστεύει ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνελήφθη (ἀνέβη) εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισε δεξιὰ τοῦ Πατρὸς του.

Τοῦτο συνέβη τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν Ἀνάστασιν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν.

Τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς εἶχον προεῖπει οἱ Προφῆται, ὁ δὲ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του (Κεφάλαιον ΚΔ' § 51) περιγράφει αὐτὴν ὡς ἐξῆς: «... καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοῦς, διέστη ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς οὐρανόν».

Διὰ τῆς ἀναλήψεώς του εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἔλαβεν ὁ Χριστὸς καὶ πάλιν τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὶν ἔλθῃ εἰς τὸν κόσμον.

7) Ἡ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ

Ἄρθρον 7ον. «Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

Διὰ τοῦ ἑβδόμου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ὁ χριστιανός ὁμολογεῖ ὅτι πιστεύει, ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν Γῆν μετὰ δόξης διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς.

Κατὰ τὴν πρώτην παρουσίαν του ἐπὶ τῆς Γῆς, ὁ Χριστὸς ἦλθεν ὡς ἄνθρωπος ταπεινός, γεννηθεὶς εἰς τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεὲμ μέσα εἰς μίαν φάτνην ἀλόγων. Κατὰ τὴν δευτέραν

δμως παρουσίαν Αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς θὰ ἔλθῃ ὡς Θεὸς καὶ βασιλεὺς κατὰ ἔνδοξον καὶ μεγαλοπρεπῆ τρόπον. Θὰ ἔλθῃ ὡς δίκαιος κριτῆς διὰ νὰ κρίνῃ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων ζώντων καὶ νεκρῶν.

Καὶ οἱ μὲν ἀγαθοὶ καὶ δίκαιοι θὰ ἀπολαύσουν τὴν αἰώνιον ζωὴν πλησίον τοῦ Θεοῦ, οἱ δὲ κακοὶ θὰ τιμωρηθοῦν διὰ τὰς πράξεις των, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ θὰ βασιλεύῃ αἰωνίως εἰς τὸν κόσμον.

Τὴν δευτέραν παρουσίαν Του καὶ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ γίνῃ αὕτη, προεῖπεν ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὡς ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του (Κεφ. ΚΕ' § 31 - 32) «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ καὶ συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη...»

Κανεὶς δὲν γνωρίζει πότε θὰ ἔλθῃ αὕτη ἡ στιγμή. Ὅταν ὁ Χριστὸς ἠρωτήθῃ πότε ἀκριβῶς θὰ γίνῃ ἡ δευτέρα παρουσία, εἶπεν «Οὐχ ὑμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὐς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ» (Πράξεις Ἀποστόλων Κεφ. Α' § 7).

Διὰ τοῦτο πάντες οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι εἰς πᾶσαν στιγμήν διὰ νὰ κριθῶμεν ἀπὸ τὸν Κύριον, διότι δὲν γνωρίζομεν ποίαν ἀκριβῶς ὥραν θὰ ἔλθῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον «Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποῖα ὥρα ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται» (Εὐαγγέλιον Ματθαίου, Κεφ. ΚΔ' § 42).

Ἡ πίστις μας καὶ αἱ ἀγαθαὶ πράξεις μας εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἔχουν πάντοτε ἐτοιμοὺς ὥστε νὰ ὑποδεχθῶμεν ἀφόβως τὸν Κύριον κατὰ τὴν δευτέραν Αὐτοῦ παρουσίαν, ὅποτε-δήποτε καὶ ἂν συμβῇ αὕτη.

γ') Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα

Ἄρθρον. «Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλήσαν διὰ τῶν Προφητῶν».

Διὰ τοῦ ὀγδοῦ ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πιστεως, ὁμολογεῖ ὁ Χριστιανὸς ὅτι πιστεύει καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔχει τὰς ἐξῆς ἰδιότητας :

Είναι Ἅγιον διότι εἶναι ἀναμάρτητον.

Εἶναι Κύριον, ἔχει δηλαδή τὴν ἴδιαν ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ κόσμου ὅπως καὶ ὁ Πατήρ.

Εἶναι Ζωοποιόν, διότι παρέχει εἰς τοὺς χριστιανοὺς ζωὴν πνευματικὴν καὶ ἀγιάζει αὐτούς.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε τοὺς Ἀποστόλους κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ὥστε διὰ τοῦ κηρύγματός των διέδωσαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἵδρυσαν τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, ἐξακολουθεῖ δὲ καὶ σήμερον νὰ προστατεύῃ καὶ καθοδηγῇ αὐτὴν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας.

Ἐκπορεύεται ἐκ Πατρὸς. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται (προέρχεται) *μόνον* ἐκ Πατρὸς. Ὁ Υἱὸς ἀποστέλλει αὐτὸ εἰς τὸν κόσμον πρὸς ἀγιασμόν τῶν χριστιανῶν.

Ὁ Πάπας ἐτροποποίησε τὸ ἄρθρον τοῦτο καὶ προσέθεσε μετὰ τὴν φράσιν «τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον» τὴν φράσιν «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» καὶ οἱ Δυτικοὶ ὡς καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, 1000 περίπου ἔτη μ. Χ. ἐδέχθησαν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

Εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς Πίστεως, τὰ ὁποῖα ἐτροποποίησεν ὁ Πάπας. Εἶναι μία ἀπὸ τὰς αἱρέσεις πού εἰσήγαγεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἕνεκα τῶν ὁποίων διαφέρει αὕτη τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς.

Λαλήσαν διὰ τῶν Προφητῶν. Καθὼς εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε τοὺς Προφῆτας καὶ ἄλλους σπουδαίους ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν, ἕνεκα τούτου, θεόπνευστοι, καὶ ἐδίδαξαν εἰς τὸν κόσμον τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἔγραψαν τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

δ') Ἡ Ἁγία Τριάς

Ἀπὸ ὅσα ἀναφέραμε μέχρι τώρα γίνεται φανερόν, ὅτι ὁ Ἕνας Θεὸς διακρίνεται καὶ προσκυνᾶται εἰς τρεῖς ὑποστάσεις (πρόσωπα) *τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.*

Τὰ τρία αὐτὰ πρόσωπα εἶναι ὁμοούσια (τῆς αὐτῆς οὐσίας) καὶ δὲν εἶναι τρεῖς Θεοί, ἀλλὰ ἓνας *τριουπόστατος*. Καὶ τὰ τρία μαζί ἀποτελοῦν τὴν *Ἁγία Τριάδα*.

Ἡ Ἁγία Γραφή εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ἀναφέρει τὸ τριουπόστατον τοῦ Θεοῦ.

«Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν . . .» (Γένεσις Κεφ. Β' § 26).

Ποιήσωμεν λέγει ὁ Πατήρ καὶ ὄχι ποιήσω.

Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ὅταν ἔστειλε τοὺς μαθητὰς του νὰ κηρύξουν, ὠμίλησεν εἰς αὐτοὺς περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος. «Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». (Εὐαγγέλιον Ματθαίου Κεφ. κ' § 19—20).

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του (Κεφ. Ε' § 7) ἀναφέρει «Τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσί».

Περισσότερον φανερὰ ἐγένετο ἡ ὕπαρξις τῆς Ἁγίας Τριάδος κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Χριστοῦ, ὅτε ἐφανερώθησαν καὶ τὰ τρία πρόσωπα. Αὐτῆς. Ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς, ὁ Υἱὸς ἐβαπτίζετο καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκάθησεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Χριστοῦ ὡς περιστέρα.

Πάντως τὸ τρισυπόστατον τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἁγία Τριάς δηλαδὴ, εἶναι μυστήριον ἀκατάληπτον διὰ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, διὰ τοῦτο ἀνήκει εἰς τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

ε') Ἡ Ἐκκλησία

Ἄρθρον 9ον. «Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν».

Διὰ τοῦ ἐνάτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι πιστεύει εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν.

Ἀναφέραμεν ἀνωτέρω, ὅτι λέγοντες Ἐκκλησίαν δὲν ἐννοοῦμεν τοὺς Ναοὺς, τοὺς τόπους δηλαδὴ ὅπου συγκεντρῶνται οἱ χριστιανοὶ διὰ νὰ προσευχηθοῦν, ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι πιστεύουν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκτελοῦν τὰς ἐντολάς του.

Καὶ ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ Χριστὸς ἔζη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐδίδασκεν, πολλοὶ ἄνθρωποι εἶχον δεχθῆ τὴν διδασκαλίαν του. Μετὰ τὴν Ἀνάληψιν ὅμως Αὐτοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, οἱ Ἀπόστολοι, φωτισθέντες κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς καὶ καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πνεῦμα, ἤρχισαν νὰ κηρύττουν τὸν Χριστιανισμὸν καὶ νὰ προσελκύουν εἰς αὐτὸν ὄπαδούς.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἀναφέρει ὅτι, κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ τῶν Ἀποστόλων, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, τρεῖς χιλιάδες προσῆλθον καὶ ἔγιναν ὁπαδοὶ τῆς νέας θρησκείας καὶ ἐβαπτίσθησαν ὑπ' αὐτῶν: «Οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον Αὐτοῦ ἐβαπτίσθησαν, καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλιαι» (Πράξεις Ἀποστόλων Κεφ. Β' § 41).

Ἡ πρώτη λοιπὸν Χριστιανικὴ Ἐκκλησία συνεστήθη τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων.

Οἱ Ἀπόστολοι περιώδευσαν διαφόρους χώρας καὶ συνέχισαν τὸ κήρυγμά των, διὰ τοῦ κηρύγματος δὲ αὐτῶν καθημερινῶς ἠῤῥξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν.

Τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων συνέχισαν οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ διάφοροι Ἅγιοι Πατέρες καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη εἰς λαοὺς ὀλοκλήρους, οἱ ὅποιοι ἂν καὶ διαφέρουν εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν ἐθνικότητα καὶ τὸν πολιτισμὸν, ἔχουν τὴν ἴδιαν πίστιν καὶ λατρείαν.

Τὸ σύνολον ὄλων αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων λέγεται *Ἐκκλησία*, εἶναι δὲ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, χωρὶς καμίαν διάκρισιν γλώσσης, φυλῆς καὶ ἐθνικότητος.

Ἰδρυτὴς καὶ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, πάντες δὲ οἱ χριστιανοὶ μέλη αὐτῆς.

Αὐτὸς ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς Ἀποστόλους νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον του: «Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη...». Μετὰ τοὺς Ἀποστόλους συνέχισαν τὸ ἔργον αὐτὸ οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι, οἱ ὅποιοι ἀπέτελεσαν τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ σήμερον ἀκόμη τὴν Ἐκκλησίαν διευθύνει καὶ καθοδηγεῖ ἡ ἴδια Ἱεραρχία, δηλαδὴ οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι, οἱ ὅποιοι λέγονται *κλήρος* ἢ *κληρικοί*.

Γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι Μία. Διότι ἕνας εἶναι ὁ Ἰδρυτὴς καὶ ἀρχηγὸς αὐτῆς, ὅλοι δὲ οἱ ὁπαδοὶ τῆς εἴμεθα ἠνωμένοι εἰς μίαν *ποιμνὴν* καὶ ἀναγνωρίζομεν ἕνα *ποιμένα*, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Είναι Ἁγία. Διότι ἅγιος εἶναι ὁ ἰδρυτὴς καὶ ἀρχηγὸς αὐτῆς, ἡγίασε δὲ αὐτὴν μὲ τὸ αἷμά Του, διότι καθοδηγεῖται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ διότι φροντίζει νὰ κάμη τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἁγίου.

Εἶναι Καθολικὴ. Διότι σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὄλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς χωρὶς καμμίαν διάκρισιν.

Εἶναι Ἀποστολική. Διότι, ναὶ μὲν ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐξηπλώθη ὁμως ἀνά τὸν κόσμον διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τοῦ ἔργου τῶν Ἀποστόλων καὶ διαφυλάττει μέχρι σήμερον πιστῶς τὰς Ἀποστολικὰς παραδόσεις, ὅπως ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Τὰ Μυστήρια

Ἄρθρον 10ον. «Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Διὰ τοῦ δεκάτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι πιστεύει καὶ εἰς *ένα* Βάπτισμα, τὸ ὁποῖον τὸν καθαρίζει ἀπὸ τὸ *προπατορικὸν ἁμάρτημα*.

Ἀναφέραμεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία συνεχίζει μέχρι σήμερον τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ, πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, μεταδίδει δὲ εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὴν ἀόρατον καὶ Θεῖαν Χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μὲ διαφόρους ἐνεργείας καὶ τελετάς, ὁρατάς, αἱ ὁποῖαι λέγονται *μυστήρια*.

Τὰ Μυστήρια ὥρισεν αὐτὸς ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἡ δὲ Ἐκκλησία συνεχίζει τὴν τέλεσιν αὐτῶν μέχρι σήμερον διὰ τῶν κληρικῶν.

Τὰ μυστήρια εἶναι ἑπτὰ, τὰ ἑξῆς :

1) Τὸ βάπτισμα. 2) Τὸ Χρῖσμα. 3) Ἡ Μετάνοια ἢ Ἐξομολόγησις. 4) Ἡ Θεία Εὐχαριστία. 5) Τὸ Εὐχέλαιον. 6) Ὁ Γάμος καὶ 7) Ἡ Ἱερωσύνη.

Ἐξ αὐτῶν τὰ τέσσαρα πρῶτα εἶναι *ὑποχρεωτικὰ* διὰ κάθε χριστιανόν, τὰ δὲ λοιπὰ εἶναι *προαιρετικὰ*. Τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῖσμα καὶ ἡ Ἱερωσύνη γίνονται μόνον μίαν φοράν, εἰς τὸ

αυτό πρόσωπον καὶ καθ' ὄλον τὸν βίον του καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπαναληφθοῦν. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διατηρεῖ πιστὰ καὶ ἐκτελεῖ καὶ τὰ ἑπτὰ μυστήρια, ὅπως ἀκριβῶς καθιέρωσαν αὐτὰ ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐτροποίησεν αὐτὰ καὶ τὰ ἐκτελεῖ κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων, ἀπὸ τὰ μυστήρια παραδέχεται μόνον δύο, τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, τὰ λοιπὰ τὰ ἀπορρίπτει.

1. Τὸ Βάπτισμα

Ἡ πρώτη καὶ σπουδαιότερα θρησκευτικὴ πρᾶξις διὰ κάθε χριστιανὸν εἶναι τὸ Βάπτισμα (βαπτίζω σημαίνει βουτῶ, βυθίζω μέσα εἰς τὸ ὕδωρ).

Διὰ τοῦ Βαπτίσματος ὁ ἄνθρωπος καθαρίζεται ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα, μεταδίδεται εἰς αὐτὸν ἀοράτως ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ γίνεται χριστιανὸς καὶ μέλος τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας: «Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται» (Εὐαγγέλιον Μάρκου, Κεφ. ΙΣΤ' § 16).

Τὸ Βάπτισμα ὤρισεν αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον ἐβαπτίσθη ὁ ἴδιος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμόν, ἀλλὰ στέλλων τοὺς μαθητάς του νὰ κηρύξουν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, εἶπεν εἰς αὐτούς: «Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Εὐαγγέλιον Ματθαίου, Κεφ. Κ' § 12—20).

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους τὸ Βάπτισμα ἐγένετο εἰς μεγάλην ἡλικίαν. Κάθε ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ γίνῃ χριστιανὸς ἔπρεπε πρῶτον νὰ κατηχηθῆ, νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι πιστεύει εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔπειτα ἐβαπτίζετο.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς βαπτίσεώς του ἦτο πλέον ἀληθινὸς ὀπαδὸς τοῦ Χριστοῦ, διότι, ἐκτὸς τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, ἐκαθαρίζετο καὶ ἀπὸ κάθε ἄλλην ἀμαρτίαν, ἀφοῦ τὸ Βάπτισμα ἐγένετο εἰς μεγάλην ἡλικίαν.

Ἀργότερα, ὠρίσθη ὅπως τὸ Βάπτισμα γίνεται εἰς μικρὰν ἡλικίαν, διὰ νὰ καθαρίζωνται ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀπέθνησκαν εἰς μικρὰν ἡλικίαν, νήπια.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ βαπτιζόμενα νήπια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὁμολογήσουν τὴν πίστιν των πρὸς τὸν Χριστόν, καθιέρωσεν ἡ Ἐκκλησία, ὅπως τὴν ὁμολογίαν ἀντὶ τοῦ νηπίου κάμνη ἐνήλικος χριστιανός, ὁ ὁποῖος λέγεται ἀνάδοχος καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κατηχήσῃ τὸ νήπιον βραδύτερον, ὅταν τοῦτο ἔλθῃ εἰς κατάλληλον ἡλικίαν.

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους τὸ Βάπτισμα ἐγίνετο ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων. Βραδύτερον ἡ ἐξουσία αὕτη ἐδόθη εἰς τοὺς Πρεσβυτέρους, τελεῖται δὲ παρ' αὐτῶν τὸ Βάπτισμα μέχρι σήμερον.

Κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ Βαπτίσματος, ὁ βαπτιζόμενος καταδύεται (βυθίζεται) ὑπὸ τοῦ ἱερέως τρεῖς φορές ἐντὸς τοῦ ἡγιασμένου ὕδατος τῆς κολυμβήθρας, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει ριφθῆ καὶ ὀλίγον ἔλαιον, εἰς ἔνδειξιν τῆς τριημέρου ταφῆς καὶ Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ταύτοχρόνως, ὁ ἱερεὺς λέγει: «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (λέγει τὸ ὄνομα τοῦ βαπτιζομένου) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

Εἰς μεγάλην ἀνάγκην καὶ ἐφ' ὅσον τὸ νήπιον κινδυνεύει νὰ ἀποθάνῃ, ἐπιτρέπεται νὰ γίνῃ τὸ Βάπτισμα ὑπὸ Διακόνου ἢ καὶ λαϊκοῦ ἀκόμη, ὄχι ὅμως διὰ καταδύσεως εἰς τὸ ὕδωρ· ἀλλὰ δι' ἀνυψώσεως εἰς τὸν ἀέρα τρεῖς φορές, εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἐάν τὸ νήπιον ἐπιζήσῃ, ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Βαπτίσματος, χωρὶς ὅμως νὰ βυθίσῃ τοῦτο εἰς τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας.

Οἱ Δυτικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀντικατέστησαν τὴν κατάδυσιν, διὰ ραντισμοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι σύμφωνον μὲ τὸν τρόπον τοῦ Βαπτίσματος ποῦ ὤρισεν ὁ Χριστός.

2. Τὸ χρίσμα

Εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα, ὁ ἱερεὺς τελεῖ τὸ μυστήριον τοῦ **Χρίσματος**. Χρίει (ἀλείφει) δηλαδὴ τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ σώματος τοῦ βαπτισθέντος μὲ **Ἁγιον Μῦρον** προφέρων τὴν φράσιν: «**Σφραγὶς Δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου**. Ἀμήν».

Διὰ τοῦ χρίσματος μεταδίδονται ἀοράτως εἰς τὸν βαπτισθέντα, ἡ Χάρις καὶ ἡ Δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδὴ

ή πίστις, ή αγάπη, ή έλπίς, ή ειρήνη κλπ. αί όποΐαι θά χρησιμεύσουν εις τόν βαπτισθέντα ώς όπλον άμύνης κατά της άμαρτίας.

Διά τοϋ χρίσματος έπισφραγίζεται ή νέα πνευματική ζωή τοϋ χριστιανοϋ, τήν όποΐαν άρχίζει άπό τοϋ Βαπτίσματος καβεβαιώνεται ή συναφθεΐσα δι' αύτοϋ σχέσις τοϋ Βαπτισθέντος πρός τόν Θεόν, όπως κατά τήν βάπτισιν τοϋ Χριστοϋ εις τόν 'Ιορδάνην ποταμόν όποτε έφανερώθη τό "Άγιον Πνεϋμα διά νά βεβαιώση τήν σχέσιν τοϋ Χριστοϋ πρός τόν Θεόν.

Κατά τοϋς πρώτους χριστιανικούς χρόνους, τό μυστήριον τοϋ Χρίσματος έτέλουν οί 'Απόστολοι διά της έπιθέσεως τών χειρών των έπί τοϋ βαπτισθέντος. Με τήν έξάπλωσιν όμως τοϋ Χριστιανισμού οί 'Απόστολοι μετεβίβασαν τήν έξουσίαν ταύτην εις τοϋς Ιερείς, οί όποΐοι χρίουν τοϋς βαπτιζομένους διά Μύρου, τό όποΐον ηϋλόγησαν και ήγίασαν οί 'Απόστολοι.

Τό "Άγιον Μϋρον είναι μίγμα διαφόρων άρωματικών ούσιών, έν δλω τεσσαράκοντα, αί κυριώτεραι τών όποΐων είναι έλαιον, οίνος, κηρός, μαστίχη, βάλσαμον, σμύρνα, άλόη κλπ. και διαφυλάσσεται εις ειδικόν μετάλλινον δοχείον, τό όποΐον λέγεται *Μυροδοχείον*.

'Η 'Εκκλησία της 'Ελλάδος, διά νά δείξη τόν σεβασμόν της και τήν ένότητά της πρός τό Πατριαρχείον της Κωνσταντινουπόλεως, λαμβάνει τό "Άγιον Μϋρον άπό τό Πατριαρχείον αύτό.

Τό "Άγιον Μϋρον παρασκευάζεται εις τό Πατριαρχείον τήν Μεγάλην Τετάρτην και αγιάζεται ύπό τοϋ Πατριάρχου κατά τήν θείαν λειτουργίαν της Μεγάλης Πέμπτης.

3. 'Η Μετάνοια ή 'Εξομολόγησις

Εΐδομεν ότι διά τοϋ βαπτίσματος καθαρίζεται ό Χριστιανός άπό τό προπατορικόν άμάρτημα και διά τοϋ χρίσματος συνδέεται πρός τόν Θεόν και μεταδίδεται εις αύτόν, διά τοϋ 'Αγίου Πνεύματος, ή Θεία Χάρις.

"Όταν όμως ό άνθρωπος κατά τό διάστημα της ζωής του περιπέση εις άμαρτίας, χάνει τήν Θείαν Χάριν και άπομακρύνεται άπό τόν Θεόν. Δέν είναι πλέον πνευματικόν τέκνον Αύτοϋ, άλλ' ένας *άμαρτωλός* τοϋ όποΐου ή ζωή είναι δυστυχής.

διότι ἔσβησαν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του ἡ πίστις, ἡ ἀγάπη, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ εἰρήνη καὶ τὴν ζωὴν του κατευθύνει ὁ Σατανᾶς.

Ἡ δυστυχία, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ζῆ ὁ ἁμαρτωλός, πολλὰς φορὰς ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ σκεφθῆ καὶ νὰ καταλάβῃ ὅτι ἡ δυστυχία του ὀφείλεται εἰς τὸν κακὸν δρόμον ποῦ ἀκολουθεῖ.

Τὸ νὰ συναισθανθῆ ὁ χριστιανὸς τὰς ἁμαρτίας του καὶ ἐλευθέρως νὰ ἀποφασίσῃ, νὰ ἀλλάξῃ τρόπον ζωῆς, λέγεται *μετάνοια*.

Τὸ νὰ εἴπῃ δέ, φανερὰ ὅλας τὰς ἁμαρτίας του, νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι εἰλικρινῶς μετανοεῖ καὶ ζητεῖ συγχώρησιν δι' αὐτάς, λέγεται *ἐξομολόγησις*.

Μετάνοια λοιπὸν ἢ ἐξομολόγησις εἶναι τὸ μυστήριον κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ χριστιανός, ὁ ὁποῖος διέπραξε, μετὰ τὸ βάπτισμα, ἁμαρτίας καὶ ἔχασεν ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας ταύτης, τὴν Θεῖαν Χάριν, δύναται νὰ λάβῃ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, νὰ συμφιλιωθῆ μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτὸ ἡ Θεῖα Χάρις, ἂν μετανοήσῃ εἰλικρινῶς, ἀποφασίσῃ νὰ μὴν ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ ὁμολογήσῃ ἐνώπιον τοῦ *Πνευματικοῦ* ἱερέως, ὁ ὁποῖος ἀντιπροσωπεύει τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸν Θεόν.

Θαυμάσιον παράδειγμα μετανόιας καὶ ἐξομολογήσεως, εἶναι ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου Υἱοῦ, τὴν ὁποίαν εἶπεν ὁ Χριστός διὰ νὰ καταδείξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅτι ὁ Θεὸς συγχωρεῖ τοὺς ἁμαρτωλούς, ὅταν οὗτοι μετανοήσουν πραγματικῶς διὰ τὰς ἁμαρτίας των καὶ ἐξομολογηθοῦν αὐτάς.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει, ὅτι ἡ μετάνοια εἶναι ἀναγκαῖα θρησκευτικὴ πρᾶξις διὰ κάθε ἄνθρωπον καὶ ὅτι πολλοί, ὅπως π.χ. ὁ Δαυῖδ, μετενόησαν διὰ τὰς ἁμαρτίας των καὶ ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Θεοῦ συγχώρησιν.

Ἡ δὲ Καινὴ Διαθήκη ἀναφέρει, ὅτι ὄσοι προσήρχοντο εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν διὰ νὰ βαπτισθοῦν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, ἐξομολογοῦντο τὰς ἁμαρτίας των.

Τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως ὥρισε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ἔδωσε δὲ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν εἰς τοὺς Ἀποστόλους, λέγων «Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατεῖται, κεκράτηνται» (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου Κεφ. Κ' § 23).

Οἱ Ἀπόστολοι μετεβίβασαν τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν εἰς τοὺς Ἐπισκόπους, οἱ δὲ Ἐπίσκοποι, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ

έξομολογοῦν ὄλον τὸν κόσμον, ὥρισαν καταλλήλους ἱερεῖς, τοὺς πνευματικούς, οἱ ὁποῖοι τελοῦν τὸ μυστήριον τοῦτο μέχρι σήμερον.

Τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι ὑποχρεωτικὸν διὰ κάθε χριστιανόν. Ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ἐξομολογητῆι τὰς ἁμαρτίας του τακτικὰ καὶ νὰ ζητῆ συγχώρησιν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀπαραίτητος ὁμως εἶναι ἡ ἐξομολόγησις πρὸ τῆς Θείας Μεταλήψεως.

Κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν, ὁ Πνευματικὸς, θέτει τὴν δεξιὰν χεῖρα του ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐξομολογουμένου καὶ ἀναγινώσκει συγχωρητικὴν εὐχὴν, διὰ τῆς ὁποίας παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τὸν μετανοήσαντα ἁμαρτωλόν.

Ἀναλόγως τῶν ἁμαρτιῶν, ὁ Πνευματικὸς ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἐξομολογούμενον ὠρισμένους περιορισμοὺς καὶ ἀσκήσεις οἱ ὁποῖοι λέγονται *ἐπιτίμια*. Τὰ ἐπιτίμια σκοπὸν ἔχουν νὰ βοηθήσουν τὸν ἁμαρτήσαντα χριστιανὸν νὰ ἐκριζώσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὰ πάθη καὶ τὰς κακίας καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας πρὸ τῆς ἐκπληρώσεως δὲ αὐτῶν δὲν δύναται ὁ ἁμαρτήσας νὰ λάβῃ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ νὰ μεταλάβῃ τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ καὶ αὐτὴ τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως ὑποχρεωτικόν, δίδει μάλιστα τὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εὐκόλως καὶ ἐγγράφως εἰς ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα λέγονται *συγχωρητήρια* (συγχωροχάρτια).

Οἱ διαμαρτυρόμενοι δὲν θεωροῦν τὴν ἐξομολόγησιν ὑποχρεωτικὴν.

4. Ἡ Θεία Εὐχαριστεία

Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἀναφέρει ὅτι ὁ Χριστὸς ὀλίγον πρὸ τῆς συλλήψεώς του, κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην, συνέφαγε μετὰ τῶν μαθητῶν του εἰς Μυστικὸν Δεῖπνον.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δείπνου αὐτοῦ ὁ Χριστὸς ἔλαβεν εἰς χεῖρας του ἄρτον *ἐνζυμον* καὶ ἀφοῦ εὐχαρίστησε τὸν Θεόν, ἠλόγησεν αὐτὸν καὶ ἔδωσε εἰς τοὺς μαθητάς του λέγων : «Λάβετε φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου» (Εὐαγγέλιον Ματθαίου Κεφ. ΚΣΤ' § 62).

Κατόπιν ἔλαβεν ποτήριον οἴνου καὶ ἀφοῦ εὐχαρίστησε τὸν Θεόν, εὐλόγησεν αὐτὸν καὶ ἔδωσε εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ

πίουν, λέγων: «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» (Εἰς τὸ αὐτὸ Εὐαγγέλιον καὶ Κεφάλαιον § 28).

Στὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καθιέρωσεν τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ παρήγγειλεν εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ δι' αὐτῶν εἰς πάντας τοὺς χριστιανοὺς νὰ κάμουν τὰ ἴδια ὅταν συνέρχονται.

«Τοῦτο ποιῆτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν» (Εὐαγγέλιον Ματθαίου, Κεφ. ΚΣΤ' § 26—28).

Τὸ μυστήριον τοῦτο λέγεται *Θεία Εὐχαριστία*, διότι ὁ Χριστὸς, κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, πρῶτα εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν καὶ ἔπειτα ἔδωσεν εἰς τοὺς μαθητάς του τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον.

Ἡ Ἐκκλησία ὥρισεν ὅπως τὸ μυστήριον τοῦτο τελεῖται ὑπὸ Ἐπισκόπου ἢ Ἱερέως, κατὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν, ὄχι ὁμῶς ὑπὸ Διακόνου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Θείας λειτουργίας ὁ Ἱερεὺς λαμβάνων ἐνζυμον ἄρτον καὶ κόκκινον οἶνον, τὸν ὁποῖον ἀναμιγνύει μετὰ χλιαροῦ ὕδατος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀχνίζοντος ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἐξῆλθε τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου ὅταν ἐτρύπησεν αὐτὴν ὁ στρατιώτης διὰ τῆς λόγχης του, θέτει αὐτὰ ἐντὸς τοῦ *Ἁγίου Ποτηρίου*, μὲ χαμηλὴν δὲ φωνὴν ἐπικαλεῖται τὴν Θεῖαν Χάριν διὰ νὰ μεταβάλῃ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ στιγμή αὐτὴ εἶναι ἡ ἱερωτέρα τῆς Θείας λειτουργίας, διότι κατ' αὐτὴν γίνεται ἡ *μετουσίωσις* τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τὴν ὥραν τῆς μετουσίωσεως ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν, ψάλλει τὸν εὐχαριστήριον ὕμνον: «Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά Σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν».

Ὁ ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου ἡγιασμένος, διὰ τῆς Θείας Χάριτος, ἄρτος καὶ οἶνος συμβολίζει τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀποτελεῖ τὴν *Ἁγίαν Κοινωνίαν* ἢ *Θεῖαν Μετάληψιν*.

Ταύτην ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ τακτικὰ πᾶς χριστιανὸς διότι ὁ μεταλαμβάνων ἐνώνεται μὲ τὸν Θεόν, καθὼς εἶπεν ὁ Χρι-

στός: «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ» (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου, Κεφ. ΣΤ' § 56).

Διὰ τὴν λάβην ὅμως ὁ χριστιανὸς τὴν Ἁγίαν Κοινωνίαν, πρέπει νὰ εἶναι προετοιμασμένος πρὸς τοῦτο, νὰ ἔχη δηλαδὴ μετανοήσει διὰ τὰς ἀμαρτίας του καὶ ἐξομολογηθῆ, διότι διαφορετικὰ διαπράττει μέγιστον ἀμάρτημα. «Ὡστε, ὡς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἐνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου» (Α' Ἐπιστολὴ Παύλου πρὸς Κορινθίους Κεφ. ΙΑ' § 27).

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ μετελάμβανον τακτικὰ εἰς κάθε λειτουργίαν.

Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο παρουσίασεν ἀργότερον ἀρκετὰς δυσκολίας, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ μεταλαμβάνουν οἱ χριστιανοὶ τέσσαρας φορές τὸ ἔτος, κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτάς, τῶν ὁποίων προηγούνται νηστεῖαι καὶ δίδεται ἡ εὐκαιρία εἰς αὐτοὺς νὰ προετοιμάσουν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν των διὰ τὴν Θεῖαν Μετάληψιν.

Αἱ ἑορταὶ αὗται εἶναι, τοῦ Πάσχα, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Χριστουγέννων.

Μεταλαμβάνουν ὅμως καὶ εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ὅταν παραστῆ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη.

Οἱ Δυτικοὶ ἔχουν τροποποιήσει πολλὰ σημεῖα τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας π. χ. μεταλαμβάνουν μὲ ἄρτον ἄζυμον (ὄστια) μόνον καὶ ἀπὸ τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Μὲ ἄρτον καὶ οἶνον μεταλαμβάνουν μόνον οἱ κληρικοὶ των.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐκτὸς τῶν Ἀγγλικανῶν, δὲν παραδέχονται τὴν μετουσίωσιν τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

5. Τὸ Εὐχέλαιον

Κατὰ τοὺς πρῶτους χριστιανικοὺς χρόνους, ὁσάκις κανεὶς χριστιανὸς ἀσθενοῦσεν, ἢ συνησθάνετο ὅτι εἶχε διαπράξει ἀμάρτημα, ἐζήτει ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους νὰ θεραπεύσουν αὐτόν, ἢ νὰ συγχωρήσουν τὸ ἀμάρτημά του.

Οἱ Ἀπόστολοι τότε ἐλάμβανον ἔλαιον, τὸ ὁποῖον ἠύλουν καὶ ἤλειφον μὲ αὐτὸ τὸν σωματικῶς ἢ ψυχικῶς ἀσθε-

νοῦντα, εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματός του καὶ ἐθεράπευον αὐτόν, διότι εἶχον λάβει τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν ἀπὸ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνεστήθη παρὰ τῶν Ἀποστόλων τὸ μυστήριον τοῦ *Εὐχέλαιου*.

Τὴν ἐξουσίαν ταύτην, τὸ νὰ θεραπεύουν δηλαδὴ τὰς διάφορους σωματικὰς καὶ ψυχικὰς ἀσθενείας, μετεβίβασαν οἱ Ἀπόστολοι εἰς τοὺς διαδόχους των Ἐπισκόπους καὶ Πρεσβυτέρους οἱ ὅποιοι τελοῦν τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ σήμερον. «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα· καὶ ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· ἂν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκῶς, ἀφεθήσονται αὐτῷ» (Καθολικὴ Ἐπιστολὴ Ἰακώβου Κεφ. Ε' § 14—16).

Διὰ νὰ θεραπευθῇ ὁμοῦς ὁ χριστιανὸς ἀπὸ σωματικὴν ἢ ψυχικὴν ἀσθένειαν, πρέπει νὰ πιστεύσῃ ἀληθῶς εἰς τοῦτο καὶ νὰ ἔχῃ μετανοήσῃ εὐλικρινῶς.

Τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχέλαιου τελεῖται ὑπὸ ἑπτὰ ἱερέων, οἱ ὅποιοι συμβολίζουν τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Εἰς περίπτωσιν ὁμοῦς ἀνάγκης δύναται νὰ τελεσθῇ καὶ παρ' ἑνὸς ἱερέως.

Ἡ Ἐκκλησία τελεῖ τὸ μυστήριον τοῦτο τὴν Μεγάλην Τετάρτην διὰ νὰ προετοιμάσῃ τοὺς χριστιανοὺς διὰ τὴν Θεῖαν Μετάληψιν, ἡ ὁποία γίνεται κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Δύναται ὁμοῦς νὰ τελεσθῇ Εὐχέλαιον καὶ εἰς οἰανδήποτε ἄλλην ὥραν εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης.

Οἱ Δυτικοὶ δέχονται, ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο πρέπει νὰ τεληθῇ μόνον εἰς τοὺς ἐτοιμοθανάτους καὶ παρὰ ἐπισκόπου καὶ μόνον.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι δὲν παραδέχονται τὸ μυστήριον τοῦτο.

6. Ὁ Γάμος

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει, ὅτι ὅταν ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τὸν *Ἀδάμ*, εἶδεν ὅτι δὲν ἦτο καλὸν νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος μόνος του καὶ ἐδημιούργησεν ἐξ αὐτοῦ τὴν γυναῖκα, τὴν *Ἔβαν*, καὶ ἠλόγησεν αὐτοὺς λέγων: «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν Γῆν» (Γένεσις Κεφ. Α' § 28).

Τὸν γάμον λοιπὸν ὥρισεν καὶ ἠύλόγησεν αὐτὸς ὁ Θεός. Γάμος εἶναι ἡ θεία ἔνωσις ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἡ ὁποία ἔχει σκοπὸν τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην τῶν ἐλθόντων εἰς γάμον, τὴν τεκνογονίαν καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων τῶν.

Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι ὁ γάμος εἶναι τὸ κυριώτερον στήριγμα τῆς οἰκογενείας. Ἡ οἰκογένεια δίδει εἰς τὰ τέκνα τῆς τὴν πρώτην χριστιανικὴν ἀνατροφὴν καὶ διδάσκει εἰς αὐτὰ τὰ καθήκοντά των πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον.

Τὴν ἔνωσιν τοῦ ἀνδρὸς μετὰ τῆς γυναικὸς διὰ γάμου εἶναι ἀπαραίτητον νὰ εὐλογῆ ἡ Ἐκκλησία, τελούσα τὸ μυστήριον τοῦ γάμου.

Κατ' αὐτὸ ὁ ἱερεὺς ἐπικαλεῖται τὴν Θεῖαν Χάριν ἐπὶ τῶν ἐνουμένων διὰ τοῦ γάμου προσώπων. Ὁ μεταξὺ αὐτῶν δεσμός, ὁ ὁποῖος συμβολίζεται διὰ τῶν δακτυλίων καὶ τῶν στεφάνων, εἶναι ὁ πλέον ἱερός, οἱ δύο δὲ αὐτοὶ ἄνθρωποι ἀποτελοῦν εἰς τὸ ἔξης ἓνα καὶ κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς χωρίσῃ: «Ὡστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία σὰρξ, οὓς οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω» (Εὐαγγέλιον Μάρκου Κεφ. Ι' § 8—9).

Ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου διαιρεῖται εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ *ἀρραβῶνος*, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνταλλάσσονται οἱ δακτύλιοι καὶ εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς *στέψεως*, κατὰ τὴν ὁποίαν τοποθετοῦνται τὰ στέφανα εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν νεονύμφων.

Τὸν ἱερὸν δεσμόν, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖται μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, ἠγίασεν ὁ Χριστὸς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἔκαμε τὸ πρῶτον τοῦ θαύμα.

Ἡ Ἐκκλησία μας, ὀρίζει, ὅτι ἡ διὰ γάμου ἔνωσις ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς πρέπει νὰ γίνεται μόνον ἐφ' ὅσον οὗτοι ἔχουν νόμιμον ἡλικίαν καὶ μὲ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν αὐτῶν. Νὰ γίνεται ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ ὑπὸ τὰς εὐλογίας αὐτῆς. Ὅρίζει ἐπίσης ἡ Ἐκκλησία, ὅτι ἀπαγορεύεται ὁ γάμος μεταξὺ ἀτόμων ποὺ ἔχουν σωματικὴν ἢ πνευματικὴν συγγένειαν καὶ μεταξὺ χριστιανῶν καὶ μὴ χριστιανῶν.

Τέλος ὀρίζει, ὅτι ἐπιτρέπεται ἡ ἐπανάληψις τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, μόνον ὅμως τρεῖς φορές.

Λύσις τοῦ γάμου δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ μόνον κατὸ πιν ἀδείας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους.

Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου εἶναι προαιρετικὸν διὰ τὸν χριστιανόν.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία δέχεται καὶ τέταρτον γάμον. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀπορρίπτουν τὸ μυστήριον τοῦ γάμου καὶ ἔχουν καθιερώσει τὸν *πολιτικὸν γάμον*.

Ὁ γάμος μεταξύ Ὁρθοδόξων καὶ ἑτεροδόξων (Καθολικῶν) ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τελεσθῆ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου καὶ κατὰ τὸν ὀρθόδοξον καὶ κατὰ τὸν δυτικὸν τρόπον καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ τέκνα νὰ ἀνατραφοῦν κατὰ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα.

Ἡ Ἱερωσύνη

Εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ βιβλίου τούτου εἶδομεν ὅτι τὴν πρώτην χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν διηύθυνον καὶ ἐκυβέρνηον οἱ Ἀπόστολοι.

Αὐτοὶ ἐκήρυττον τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐτέλουν τὰ Μυστήρια καὶ ἡγιαζον τοὺ ὁπαδοὺς αὐτῆς.

Τὸ ἔργον αὐτῶ τῶν Ἀποστόλων μετεβιβάσθη μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν εἰς τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐκτελεῖ αὐτὸ καὶ σήμερον.

Ἔργον λοιπὸν τῆς Ἱεραρχίας εἶναι: 1) Νὰ κυβερνᾷ καὶ νὰ διευθύνῃ τὴν Ἐκκλησίαν, 2) νὰ κηρύττῃ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, 3) νὰ τελῆ νὰ μυστήρια καὶ 4) νὰ ἀγιάζῃ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Μὲ ἄλλας λέξεις ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας ἀντιπροσωπεύει τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ συνεχίζει τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων.

Ἐκ τούτου γίνεται φανερόν, ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ εἶναι ἄνθρωποι πιστοί, ἐνάρετοι καὶ μορφωμένοι.

Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας λέγονται *κληρικοί* ἢ *κλήρος*, τὸ δὲ ἀξίωμα τὸ ὁποῖον ἀναλαμβάνουν λέγεται *Ἱερωσύνη*.

Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης, πρέπει νὰ εἶναι *ἄξιος* πρὸς τοῦτο, νὰ εἶναι δηλαδὴ ἰκανὸς νὰ ἀντιπροσωπεύῃ τὸν Θεὸν καὶ νὰ χειροτονηθῆ.

Ἡ *Χειροτονία* τοῦ κληρικοῦ εἶναι τὸ ὄρατὸν μέρος τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης καὶ τελεῖται μόνον παρ' Ἐπισκόπου.

Κατ' αὐτήν ὁ ἐπίσκοπος θέτει τὰς χεῖρας του ἐπὶ τὴν κεφαλήν τοῦ χειροτονουμένου καὶ προσευχόμενος παρακαλεῖ τὴν Ἁγίαν Τριάδα νὰ πέμψῃ (στείλῃ) τὴν Θεῖαν Χάριν ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον καὶ καταστήσῃ αὐτὸν ἄξιον νὰ ἱεουργῇ.

Ἡ Θεία αὕτη Χάρις δὲν ἐξαλειφεται καὶ δι' αὐτὸ τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπαναληφθῇ εἰς τὸ ἴδιον πρόσωπον.

Οἱ βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης εἶναι τρεῖς: Τοῦ Διακόνου, τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου.

Ὁ **Διάκονος** βοηθεῖ τὸν Πρεσβύτερον καὶ τὸν Ἐπίσκοπον καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τελέσῃ μόνος του οὐδὲν μυστήριον.

Ὁ **Πρεσβύτερος**: (ὁ ἱερεὺς) τελεῖ ἅπαντα τὰ μυστήρια ἐκτὸς τῆς Χειροτονίας.

Ὁ **Ἐπίσκοπος**: τελεῖ ἅπαντα τὰ μυστήρια καὶ χειροτονεῖ τοὺς Διακόνους καὶ τοὺς Πρεσβυτέρους. Ὁ ἴδιος χειροτονεῖται ὑπὸ δύο τοῦλάχιστον Ἐπισκόπων. Οἱ κληρικοὶ φέρουν καὶ ἄλλα ὀνόματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι βαθμοί, ἀλλὰ τιμητικὰ ἀξιώματα.

Οἱ Ἐπίσκοποι λέγονται Ἀρχιεπίσκοποι, Μητροπολίται, Πατριάρχαι· οἱ Πρεσβύτεροι λέγονται Πρωτοπρεσβύτεροι, Πρωθιερεῖς, Οἰκονόμοι κλπ.

Οἱ ἄγαμοι Πρεσβύτεροι λέγονται Ἱερομόναχοι καὶ Ἀρχιμανδρίται.

Ὁ Διάκονος καὶ ὁ Πρεσβύτερος ἐπιτρέπεται νὰ ἔλθουν εἰς γάμον, ἀλλὰ προτοῦ χειροτονηθοῦν. Εἰς τὸν Ἐπίσκοπον ὁ γάμος ἀπαγορεύεται.

Οἱ Δυτικοὶ ἀπαγορεύουν τὸν γάμον καὶ εἰς τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς Ἱερωσύνης.

Οἱ Διαμαρτυρούμενοι ἐπιτρέπουν αὐτὸν εἰς τοὺς κληρικούς των.

ΣΤ' Ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν

Ἄρθρον 11ον. «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν».

Διὰ τοῦ ἐνδεκάτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι πιστεύει καὶ περιμένει τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ νεκροὶ θὰ ἀναστηθοῦν.

Ὅταν ὠμιλήσαμεν διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, ἀναφέραμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ σῶμα καὶ ἀπὸ πνεῦ-

μα, ἢ ψυχὴν. Καὶ τὸ μὲν σῶμα διαλύεται μὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπανερχεται πάλιν εἰς τὴν Γῆν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπλάσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ ψυχὴ μένει ἀθάνατος.

Καθὼς ὁμοίως εἶπεν ὁ Χριστός, θά ἔλθῃ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ νεκροὶ θά ἀναστηθοῦν, διὰ νὰ κριθοῦν παρ' Αὐτοῦ διὰ τὰς πράξεις των: «'Αμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσουνται» (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου, Κεφ. Ε' § 25).

Ἡ ἀνάστασις αὐτὴ τῶν νεκρῶν θά συμβῆ κατὰ τὴν Δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ὅποτε τὰ σώματα τῶν νεκρῶν θά ἀναστηθοῦν, θά ἐνωθοῦν μετὰ τῶν ἀθανάτων ψυχῶν καὶ θά παρουσιασθοῦν μαζὶ μὲ τοὺς ζῶντας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου διὰ νὰ κριθοῦν.

8. Ἡ Μέλλουσα ζωὴ

Ἄρθρον 12ον. «Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἄμην». Διὰ τοῦ δωδεκάτου καὶ τελευταίου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ, ὅτι πιστεύει, ὅτι ἐκτὸς τῆς προσκαιροῦ ζωῆς ὑπάρχει καὶ μέλλουσα, αἰώνια, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἀγαθοὶ θά ἀμειφθοῦν, οἱ δὲ κακοὶ θά τιμωρηθοῦν.

Τὸ ἄρθρον τοῦτο συμπληρῶναι τὸ προηγούμενον, τὸ ὅποιον ὁμιλεῖ διὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν.

Καθὼς ἀναφέραμεν ἀνωτέρω κατὰ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν, πάντες οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἔζησαν ἐπὶ τῆς Γῆς, νεκροὶ καὶ ζῶντες, θά κριθοῦν ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Τότε δὲν θά ὑπάρχῃ πλεόν καιρὸς εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς πρὸς μετάνοιαν, ἀλλὰ θά κριθῆ ὁ καθεὶς κατὰ τὰ ἔργα του.

Ἄλλοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς των ὑπῆρξαν δίκαιοι καὶ ἔκαμαν ἀγαθὰς πράξεις θά ζήσουν αἰωνίως εὐτυχεῖς πλησίον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν Παράδεισον, ὅσοι δὲ εἰς τὸ διάστημα τῆς ζωῆς των δὲν ἐτήρησαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ θά ζήσουν αἰωνίως δυστυχεῖς μακρὰν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν Κόλασιν τιμωρούμενοι ὑπὸ τῶν Δαιμόνων». «Καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου Κεφ. Ε' § 29).

Γ. ΚΑΦΕΝΤΖΗ, Ὁρθόδοξος Χριστ. Κατήχησις καὶ Λειτουργικὴ

ΗΘΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς Κατηχίσεως, τὸ *Δογματικὸν* ἐμάθομεν τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐμάθομεν δηλαδή, τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν διὰ νὰ εἴμεθα ἀληθεῖς χριστιανοὶ καὶ νὰ μὴν πλανώμεθα εἰς τὴν πίστιν μας.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς Κατηχίσεως, τὸ *Ἠθικόν*, θὰ μάθωμεν ποῖα εἶναι τὰ καθήκοντά μας ὡς χριστιανῶν. Θὰ μάθωμεν δηλαδή τί πρέπει νὰ πράττωμεν, διότι διὰ τὸν πραγματικὸν χριστιανόν, δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἡ πίστις ἀλλὰ πρέπει αὕτη νὰ ἐκδηλώνεται μὲ ἔργα. Ἡ πίστις χωρὶς ἔργα οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει. «Ἡ πίστις ἂν μὴ ἔργα ἔχῃ, νεκρὰ ἐστὶ» (Καθολικὴ Ἐπιστολὴ Ἰακώβου, Κεφ. Β' § 17).

Τὰ καθήκοντα παντὸς χριστιανοῦ πηγάζουν καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ στηρίζονται εἰς αὐτήν, ὅπως καὶ τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ποῖα εἶναι τὰ καθήκοντα τοῦ χριστιανοῦ, καθορίζουν αἱ *Ἐντολαί*.

Αἱ ἐντολαὶ εἶναι *ἠθικαὶ ἀλήθειαι*, αἱ ὁποῖαι διδάσκουν ποίας ὑποχρεώσεις ἔχει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον του καὶ τὸν ἑαυτὸν του.

Μὲ ἄλλας λέξεις, αἱ ἠθικαὶ ἀλήθειαι ἀποτελοῦν τὸν *ἠθικὸν Νόμον* καὶ περιέχονται εἰς τὰς 10 ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ (1500 π. Χ.).

Ὁ Δεκάλογος

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει, ὅτι ὅταν ὁ Θεὸς εἶδεν ὅτι, οἱ ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Πατρίδα των Χαναάν Ἰσραηλίται' ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ἐκάλεσεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ τὸν Μωϋσῆν καὶ ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν ποῖον εἶναι τὸ θέλημά Του, τί ἔπρεπε νὰ πράττουν οἱ Ἰσραηλίται, διὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν:

«Καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν (τὸν Μωϋσῆν) ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγων. Τὰ δεάναγγελεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ» (Ἔξοδος, Κεφ. 19 § 3).

Μὲ ἄλλας λέξεις, ὁ Θεὸς καθώρισε τὸν Ἠθικὸν Νόμον τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐν εἶδει δέκα ἐντολῶν, ἀναγεγραμμέ-

Ὁ Μωϋσῆς

νων εἰς δύο πλάκας, τὰς ὁποίας ἔδωσεν εἰς τὸν Μωϋσῆν.

Αἱ 10 αὐταὶ ἐντολαί, ἡ *Δεκάλογος*, εἶναι αἱ ἑξῆς:

- 1η *Ἐντολή*: «Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεὸς σου, οὐκ ἔσονται σοὶ Θεοὶ ἕτεροι, πλὴν ἐμοῦ».
- 2α *Ἐντολή*: «Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κατώ καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς».
- 3η *Ἐντολή*: «Οὐ λήψει τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ματαίῳ».
- 4η *Ἐντολή*: «Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων, ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἑργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ ἑβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ, τῷ Θεῷ σου».
- 5η *Ἐντολή*: «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοὶ γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς».
- 6η *Ἐντολή*: «Οὐ φονεύσεις».

7η *Έντολή* : «Οὐ μοιχεύσεις».

8η *Έντολή* : «Οὐ κλέψεις».

9η *Έντολή* : Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ καὶ

10η *Έντολή* : «Οὐκ ἐπιθυμήσεις ὄσα τῷ πλησίον σου ἐστίν»
(Ἔξοδος, Κεφ. 20 § 2—17).

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΚΑΛΟΓΟΥ

Ἀπὸ τὰς ἀνατέρω δέκα ἐντολάς, αἱ τέσσαρες πρῶται ὁμιλοῦν περὶ τῶν καθηκόντων, τὰ ὅποια ἔχει κάθε ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν, περὶ τῶν θρησκευτικῶν δηλαδὴ καθηκόντων μας, αἱ ὑπόλοιποι ἕξι, ὁμιλοῦν περὶ τῶν καθηκόντων ποῦ ἔχει κάθε ἄνθρωπος πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι, ὡς τέκνα τοῦ Θεοῦ, θεωροῦνται ἀδελφοὶ μεταξύ των.

Α' Καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν

Πρώτη Έντολή : «Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεός σου, οὐκ ἔσονται Θεοὶ ἕτεροι, πλὴν ἐμοῦ».

Διὰ τῆς ἐντολῆς αὐτῆς διδασκόμεθα, ὅτι ἕνας εἶναι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ φροντίζει δι' αὐτόν. Εἰς Αὐτόν καὶ μόνον πρέπει νὰ πιστεύωμεν καὶ εἰς κανένα ἄλλον, διότι ἄλλοι Θεοὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἕνα, τὸν ἀληθινόν, δὲν ὑπάρχουν. Αὐτόν πρέπει νὰ προσκυνοῦμεν καὶ νὰ λατρεύωμεν.

Διὰ τῆς πίστεως καὶ λατρείας μας πρὸς τὸν Θεόν, φανερωνομεν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μας πρὸς Αὐτόν, δι' ὅσας εὐεργεσίας μᾶς ἔχει κάμει, ἢ μεγαλειτέρα τῶν ὁποίων εἶναι, τὸ ὅτι ἔστειλε τὸν Υἱόν Του τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόσμον καὶ ἔθυσιάσθη χάριν ἡμῶν.

Δευτέρα Έντολή : «Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντός ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς».

Ἡ δευτέρα ἐντολὴ εἶναι συμπλήρωμα τῆς πρώτης καὶ ἔχει σκοπὸν νὰ κατευθύνῃ τὴν σκέψιν καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἕνα, τὸν ἀληθινόν Θεόν καὶ νὰ τὸν διαφυλάξῃ ἀπὸ

τὴν πλάνην τοῦ νὰ πιστεῦῃ τὰ εἶδωλα, τὰ ὁμοιώματα δηλαδὴ τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ.

Ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ σήμερον, τιμῶμεν βεβαίως τὰς Ἁγίας Εἰκόνας ποῦ ὑπάρχουν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς Νασούς, ἀλλ' ἡ τιμὴ καὶ προσκύνησις ἀφορᾷ τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα διὰ τῶν πράξεων των ἐστερέωσαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ὄχι τὸ ξύλον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶναι κατασκευασμένοι αἱ Ἁγίαι Εἰκόνες.

Τρίτη Ἐντολή: «Οὐ λήψει τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπιματαίω».

Ἡ ἐντολὴ αὐτὴ μᾶς διδάσκει ὅτι ἀπαγορεύεται νὰ ἀναφέρωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ χωρὶς σοβαρὰν αἰτίαν. Μερικοὶ ἀμόρφωτοι ἄνθρωποι ἔχουν τὴν πολὺ κακὴν συνήθειαν, νὰ μεταχειρίζονται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ ἀσέβειαν καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχη λόγος. Βλασφημοῦν καὶ ὀρκίζονται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ χωρὶς λόγον.

Οἱ ἄνθρωποι αὗτοί εἶναι κατώτεροι ἄνθρωποι, εἶναι δοῦλοι τῶν ἐλαττωμάτων των καὶ ἄξιοι περιφρονήσεως. Οἱ ἐνάρετοι ἄνθρωποι γίνονται πιστευτοὶ μὲ ἓνα ναί, ἢ ἓνα ὄχι, εἶπεν ὁ Χρ:στός.

Τὴν βλασφημίαν ἀπαγορεύει ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς διὰ τῆς τρίτης ἐντολῆς του, διότι εἶναι μέγιστον ἀμάρτημα. Ἐπίσης καὶ τὸ Κράτος ἀπαγορεύει αὐτὴν καὶ τιμωρεῖ διὰ Νόμου τοὺς βλασφημοῦντας.

Τετάρτη Ἐντολή: «Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἔργῳ, τῇ δὲ ἡμέρα τῇ ἐβδόμῃ Σαββάτα τῷ Θεῷ σου».

Ἡ ἐντολὴ αὐτὴ μᾶς διδάσκει ὅτι ἀπὸ τὰς ἐπτὰ ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος, πρέπει νὰ ἐργαζόμεθα τὰς ἕξι, τὴν δὲ ἐβδόμην νὰ ἀφιερώνωμεν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἐπιβάλλει ὅπως, πάντες οἱ ἄνθρωποι, ἔπειτα, ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῆς ἐβδομάδος, ἀναπαυόμεθα καὶ διαθέτομεν τὴν ἡμέραν τῆς ἀναπαύσεως διὰ τὴν λατρείαν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ, δι' ὅσα ἀγαθὰ θὰ μᾶς ἔχη δώσει.

Ἄκομη κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν πρέπει νὰ φροντίζωμεν νὰ κάμνωμεν περισσοτέρας ἀγαθὰς πράξεις, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πλησιάζομεν περισσότερον πρὸς τὸν Θεόν.

Ἡ Ἐκκλησία, ἀντὶ τοῦ Σαββάτου τῶν Ἑβραίων ἔχει ὀρίσει ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως, τὴν Κυριακὴν.

Κατά τὴν Κυριακὴν λοιπόν, ὀφείλομεν πάντες οἱ Χριστιανοὶ νὰ μεταβαίνωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, νὰ προσευχώμεθα εἰς τὸν Θεόν, νὰ εὐχαριστοῦμεν Αὐτὸν διὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς δίδει καὶ νὰ παρακαλοῦμεν Αὐτὸν ὅπως συνεχίζη τὴν Θεῖαν φροντίδα τοῦ ὑπὲρ τοῦ κόσμου.

Β' Καθήκοντα πρὸς τὸν πλησίον μας

Αἱ ὑπόλοιποι ἕξ ἐντολαὶ μᾶς διδάσκουν τὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ἔχομεν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πρὸς τοὺς πλησίον μας.

Ἡ συμπεριφορὰ μας πρὸς τοὺς πλησίον μας, πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε ὁμοία πρὸς τὴν συμπεριφορὰν ποὺ θέλομεν νὰ δείχνουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι πρὸς ἡμᾶς.

Ὁ Χριστὸς εἶπεν σχετικῶς: «Καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως» (Εὐαγγέλιον Λουκᾶ, Κεφ. Στ' § 31) καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς διδασκαλίας του εἶπεν: «Ἀγαπήσεις... καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν» (Εὐαγγέλιον Λουκᾶ, Κεφ. Ι' § 27).

Ὁ Χριστὸς λοιπόν ἐδίδαξεν, ὅτι ὀφείλομεν νὰ συμπεριφερώμεθα μὲ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον μας καί, ἂν ἀκόμη αὐτὸς εἶναι ἐχθρὸς μας: «ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς» (Εὐαγγέλιον Λουκᾶ, Κεφ. Στ' § 27).

α) Καθήκοντα πρὸς τοὺς γονεῖς

Πέμπτη Ἐντολή: «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοὶ γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς».

Ὁ πρῶτος πλησίον διὰ πάντα ἄνθρωπον, εἶναι οἱ γονεῖς αὐτοῦ.

Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχομεν ἱερὰ καθήκοντα πρὸς τοὺς γονεῖς μας, διότι αὐτοὶ μᾶς ἔφεραν εἰς τὴν ζωὴν, μᾶς ἀγαποῦν, κοπιάζουν δι' ἡμᾶς καὶ φροντίζουν πάντοτε νὰ θεραπεύουν πᾶσαν ἀνάγκην μας. Αὐτοὶ φροντίζουν νὰ μᾶς δώσουν καλὴν ἀνατροφὴν, ὥστε νὰ γίνωμεν καλοὶ χριστιανοὶ καὶ ἄνθρωποι χρήσιμοι εἰς τὴν Κοινωνίαν.

Εἶναι, ἐπομένως, οἱ γονεῖς εὐεργέται μας καὶ ὀφείλομεν νὰ εἶμεθα εὐγνώμονες πρὸς αὐτούς.

Τὴν εὐγνωμοσύνην μας αὐτὴν ἐκδηλώνομεν διὰ τῆς ἀγάπης μας, τοῦ σεβασμοῦ μας καὶ τῆς ὑπακοῆς μας πρὸς αὐτούς.

Οἱ γονεῖς μας τότε, μὲ εὐχαρίστησιν δίδουν εἰς ἡμᾶς τὴν εὐχὴν των, μὲ τὴν δύναμιν τῆς ὁποίας ζῶμεν πολλὰ ἔτη εὐτυχεῖς.

Τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ὑπακοὴν πρὸς τοὺς γονεῖς ἐδίδασκεν αὐτὸς ὁ Χριστός, ὅταν, προσευχόμενος εἰς τὸν Κῆπον τῆς Γεθσημανῆς, παρεκάλει τὸν Θεὸν νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν Σταυρικὸν θάνατον : Πάτερ μου, εἰ δυνατὸν παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ» (Εὐαγγέλιον Ματθαίου Κεφ. ΚΣΤ' § 39).

Ἄλλὰ [καὶ ὅταν ἀκόμη ἦτο μικρὸς «ἦλθεν εἰς Ναζαρέτ καὶ ἦν ὑποτάσσόμενος τοῖς γονεῦσιν αὐτοῦ» (Εὐαγ. Λουκᾶ, Κεφ. Β § 51).

Ὅχι μόνον τοὺς γονεῖς του, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, τοὺς ἀδελφούς του, ὀφείλει κάθε ἄνθρωπος νὰ ἀγαπᾷ.

Καθήμενος ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ ἔχει ἐπίσης πᾶς ἄνθρωπος, ὄχι μόνον πρὸς τοὺς φυσικοὺς γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς *πνευματικούς*, δηλαδὴ τοὺς διδασκάλους του, οἱ ὅποιοι φροντίζουν διὰ τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν αὐτοῦ.

β) Καθήμενος πρὸς τὴν Κοινωνίαν

Μετὰ τὴν οἰκογένειαν, *πλησίον* διὰ κάθε ἄνθρωπον εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὴν *Κοινωνίαν*, εἰς τὴν ὁποίαν ζῆ ὁ καθένας μας.

Ὅφείλομεν λοιπὸν νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ νὰ σεβώμεθα τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν παρουσίαν αὐτῶν. Νὰ εἶμεθα δηλαδὴ, δίκαιοι ἀπέναντι τῶν ἄλλων, διότι τότε καὶ ἡ ἰδική μας ζωὴ θὰ εἶναι ἡσυχος, ἀσφαλὴς καὶ εὐτυχής.

Σεβασμὸν ἐπίσης καὶ τιμὴν ὀφείλει νὰ ἀπονέμη κάθε ἄνθρωπος πρὸς τοὺς μεγαλυτέρους τὴν ἡλικίαν καὶ πρὸς τὰς Ἄρχάς καὶ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους.

1. Ὁ σεβασμὸς τῆς ζωῆς τοῦ πλησίον

Ἔκτη Ἐντολή : «Οὐ φονεύσεις»

Ἡ ζωὴ εἶναι διὰ πάντα ἄνθρωπον, τὸ ἱερώτερον καὶ πολυ-

τιμότερον αγαθόν, από όσα έχάρισεν εις αυτόν ό Θεός, κανεις δέ, πλην του Θεου, δέν έχει τό δικαίωμα νά αφαιρέση τήν ζωήν του άλλου, ούτε ό ίδιος ό άνθρωπος τήν Ιδικήν του.

Ό Θεός απαγορεύει αυτό διά τής έκτης έντολής του, ή όποία μάς διδάσκει ότι όφειλομεν νά σεβώμεθα και νά μη αφαιρώμεν τήν ζωήν του άλλου.

Υπάρχουν όμως περιπτώσεις κατά τάς όποίας κακοί γέγονες εισέρχονται εις τά έδάφη μας διά νά τά καταπατήσουν. Αν τους αφήσωμεν άτιμωρήτους, κινδυνεύει ή περιουσία μας, ή ζωή των κατοίκων μας, ό πολιτισμός, ό όποιος στηριζόμενος εις τήν συνεχή και αδιάκοπον υπέροχον πνευματικήν εργασία των προγόνων μας, έξημέρωσε και όλόκληρον τόν κόσμον και όλοέν τόν ώθει εις τό τέλειον. Έμπρός λοιπόν εις τόν κίνδυνον αυτόν είμεθα όποχρεωμένοι νά τιμωρήσωμεν σκληρά τους κακούργους αυτούς. Καί όχι μόνον τουτο, αλλά και τήν ζωήν μας νά προσφέρωμεν υπέρ τής λατρευτής μας Πατρίδος.

Ό φόνος είναι μέγιστον άμάρτημα.

Ό φονεύων άνθρωπον έμποδίζει αυτόν νά εκτελέση τόν προορισμόν του και βλάπτει όχι μόνον αυτόν, αλλά και όλόκληρον τήν κοινωνίαν, τής όποίας αφαιρεί ένα χρήσιμον μέλος.

Ό φονεύς τιμωρείται από τους νόμους που έχει καθιερώσει ή Κοινωνία, διά τήν περιφρούρησιν τής ζωής των μελών της.

Ό φόμος συγχωρείται εις έξαιρετικάς μόνον περιπτώσεις. Αν δέν ύπάρχη άλλο μέσον διά νά υπερασπισθώμεν τήν Ιδικήν μας ζωήν, όταν κινδυνεύη, ή προς τιμωρίαν κακών ανθρώπων, οι όποιοι είναι άχρηστοι και έπιζήμιοι εις τήν Κοινωνίαν και όταν γίνεται προς υπεράσπισιν τής Πατρίδος μας.

2. Ό σεβασμός τής τιμής

Έβδόμη Έντολή: «Ού μοιχεύσεις».

Τό πολυτιμότερον αγαθόν εις τόν άνθρωπον, μετά τήν ζωήν, είναι ή τιμή, ή προσωπική τιμή κάθε ανθρώπου και πρό πάντων ή οίκογενειακή τιμή αυτού.

Η Οίκογενειακή τιμή, είναι τό όνομα που απέκτησε μία οίκογένεια, διότι τά μέλη αυτής είναι έναρета.

Η έβδόμη έντολή μάς διδάσκει, ότι απαγορεύεται νά προσ-

βάλωμεν, με λόγους ή πράξεις την οικογενειακήν τιμή των άλλων, αλλά να σεβώμεθα αυτήν, διότι τότε και οι άλλοι θα σεβωνται την Ιδικήν μας.

Ό προσβάλλον την οικογενειακήν τιμήν των άλλων είναι κατώτερος άνθρωπος, όμοιος προς τὸ κτήνος.

Ό σεβασμός της οικογενειακής τιμής είναι απαραίτητος διά την ζωήν και την πρόοδον της Κοινωνίας.

Ή Ιστορία αναφέρει, ότι λαοί δλόκληροι κατεστράφησαν, διότι δέν είχαν σεβασμόν προς την οικογενειακήν τιμήν. Όχι μόνον ό Θεός, αλλά και τὸ Κράτος απαγορεύει την προσβολήν της οικογενειακής τιμής και έχει όρίσει διά Νόμου αύστηράς ποινάς εις βάρος εκείνων, οι όποιοι προσβάλλουν με λόγους ή πράξεις την οικογενειακήν τιμήν των άλλων.

3. Ό σεβασμός της περιουσίας

Όγδόη Έντολή : «Ού κλέψεις».

Άλλο αγαθόν, τὸ όποϊον έχάρισεν ό Θεός εις τόν άνθρωπον, μετά την ζωήν και την τιμήν αὐτοῦ, είναι ή *περιουσία*, ό,τι δηλαδή έχει αποκτήσει ό άνθρωπος διά τιμίας εργασίας.

Είναι αναγκαϊόν να έχη ό άνθρωπος περιουσίαν, διότι δι' αὐτῆς συντηρεῖ τόν ἑαυτόν του και την οικογένειάν του, μορφώνει τὰ τέκνα του και τὰ κάμνει χρήσιμα μέλης της Κοινωνίας.

Ή όγδόη έντολή μᾶς διδάσκει ότι όφείλομεν να σεβώμεθα την περιουσίαν των άλλων και να μη αφαιρώμεν αὐτήν.

Ή αφαιρέσις της περιουσίας τοῦ άλλου, παρὰ την θέλησίν του, λέγεται *κλοπή*.

Ή κλοπή είναι ἀμάρτημα, τὸ όποϊον τιμωρεῖ όχι μόνον ό Θεός, αλλά και τὸ Κράτος, τὸ όποϊον διά Νόμου ἐπιβάλλει αὐστηράς ποινάς εις όσους κλέπτουν την περιουσίαν των άλλων.

Κλοπή είναι όχι μόνον ή ἄρπαγή της περιουσίας των άλλων, αλλά και ή ἀπόκρυψις παντός πράγματος, τὸ όποϊον ἔχασεν ό πλησίον μας και τὸ ἀνεύρομεν ήμεῖς. Οι κλέπται και οι λησταί είναι ἄνθρωποι κατώτεροι και ἔχθροί της κοινωνίας και διά τοῦτο περιφρονοῦνται ἀπό όλους, συλλαμβάνονται δε και ἀπομωνώνονται ἀπό την ἄλλην Κοινωνίαν.

4. Ὁ σεβασμὸς τῆς ἀληθείας

Ἐνάτη Ἐντολή : «Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ».

Ἡ ἐνάτη ἐντολή μᾶς διδάσκει ὅτι ἀπαγορεύεται νὰ βεβαιώνωμεν ψευδῶς κάθε τί τὸ ὁποῖον προσβάλλει ἢ βλάπτει τὸν πλησίον μας.

Πολλὰς φορές μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἀναφαίνονται διαφοραί, τὰς ὁποίας ὀφείλουν, ὡς καλοὶ χριστιανοί, νὰ λύσουν μεταξύ των κατὰ τὸν πλέον δίκαιον τρόπον. Ὅταν ὁμως τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, καταφεύγουν εἰς τὸ Δικαστήριον, ὅπου οἱ δικασταὶ λύουν τὰς μεταξύ τῶν ἀνθρώπων διαφοράς, συμφῶνως πρὸς τοὺς Νόμους καὶ τὸ Δίκαιον.

Διὰ νὰ σχηματίσουν οἱ δικασταὶ γνώμην καὶ νὰ κρίνουν δικαίως, ἐρωτοῦν διαφόρους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν τὴν διαφορὰν τῶν καταφυγόντων εἰς τὸ δικαστήριον.

Οἱ ἐρωτώμενοι αὐτοὶ ἄνθρωποι λέγονται *μάρτυρες* καὶ αἱ πληροφορίαι τὰς ὁποίας δίδουν εἰς τὸ δικαστήριον, *μαρτυρία*.

Διὰ νὰ εἶναι ἡ μαρτυρία των ἀληθῆς καὶ σύμφωνος μὲ τὴν συνειδησιν τῶν μαρτύρων, οἱ δικασταὶ ὀρκίζουσιν αὐτούς, ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου.

Διὰ τοῦ ὄρκου των οἱ μάρτυρες ἀναλαμβάνουν τὴν εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, νὰ εἴπουν τὴν ἀλήθειαν.

Καὶ ἐφ' ὅσον οἱ μάρτυρες εἴπουν τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀπόφασις τῶν δικαστῶν εἶναι δικαία. Ὅταν ὁμως οἱ μάρτυρες, διὰ διαφόρους λόγους, ἐχθρότητος ἢ συμπαθείας πρὸς τοὺς διαδίκους, δὲν εἴπουν τὴν ἀλήθειαν, ἀν καὶ ὀρκίσθησαν, ἀλλὰ ψευθοῦν, διαπράττουν μέγιστον ἀμάρτημα.

Τὸ ἀμάρτημα τοῦτο λέγεται *ψευδορκία ἢ ἐπιορκία*. Ἐπιορκία θεωρεῖται ἐπίσης καὶ ἡ ἐγγραφὸς ψευδῆς δήλωσις, βεβαίωσις ἢ πιστοποίησις, ἢ γενομένη ἔστω καὶ ἄνευ ὄρκου τοῦ πιστοποιοῦντος.

Ὁ ἐπιορκὸς εἶναι ψεύτης καὶ ἄδικος καὶ γίνεται αἰτία ζημίας τῶν ἄλλων. Δὲν ἀπολαμβάνει οὐδεμιᾶς ἐκτιμήσεως εἰς τὴν Κοινωνίαν καὶ τιμωρεῖται ὑπὸ τῶν Νόμων, ὅταν ἀνακαλυφθῆ ὅτι ὀρκίσθη ἢ ἐπιστοποίησεν ψευδῶς. Βαρεῖα ἐπίσης τιμωρία περιμένει αὐτὸν κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

5. Ὁ σεβασμὸς τῶν ἀγαθῶν τοῦ πλησίον

Δεκάτη ἐντολή : «Οὐκ ἐπιθυμήσεις ὄσα τῷ πλησίον σου ἐστίν».

Ἡ δεκάτη ἐντολή μᾶς διδάσκει, ὅτι ὀφείλομεν νὰ σεβώμεθα πᾶν ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν πλησίον μας καὶ νὰ μὴ ἐπιθυμοῦμεν αὐτό.

Τὸ νὰ ἐπιθυμῶμεν ὅ,τι ἀγαθὸν ἔχει ὁ πλησίον μας ἀποκτήσει ἐντίμως ἐργαζόμενος καὶ νὰ μισοῦμεν αὐτὸν διὰ τοῦτο, λέγεται *φθόνος*. Ὁ φθόνος καὶ τὸ μῖσος εἶναι ἀπὸ τὰ σοβαρώτερα ἀμαρτήματα ποὺ ὀδηγοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν κλοπὴν καὶ τὸν φόνον. Δὲν ἐπιτρέπεται λοιπὸν νὰ φθονοῦμεν τὸν πλησίον μας, διότι ἔχει ἀγαθὰ, ἀλλὰ νὰ φροντίζωμεν καὶ ἡμεῖς, μὲ ἔντιμον ἐργασίαν, νὰ ἀποκτήσωμεν.

Μὲ ἄλλας λέξεις, πᾶς ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ σέβεται τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ πλησίον του καὶ νὰ μὴ φθονῆ, ἀλλὰ νὰ ἀγαπᾷ αὐτόν.

Ἡ ἐντολή αὕτη ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι ὅταν ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Κοινωνίαν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων, τότε ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων θὰ εἶναι ἡσυχος, ἀσφαλής, εὐτυχὴς καὶ σύμφωνος μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Συμπέρασμα

Διὰ τῆς ἐρμηνεύσεως τῶν 10 ἐντολῶν, ἐδιδάχθημεν ὅτι κάθε ἄνθρωπος κατὰ τὸ διάστημα τῆς προσκαιροῦ ζωῆς του ἐπὶ τῆς Γῆς, ὀφείλει νὰ σέβεται καὶ ἐλπίζει εἰς τὸν Θεὸν, νὰ ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ νὰ βοηθῆ αὐτοὺς ὅταν ἔχουν ἀνάγκην καὶ νὰ σέβεται τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν των.

Τότε ἡ ζωὴ του εἶναι ἡσυχος ἀσφαλής καὶ εὐτυχής. Μόνον τότε ὁ ἄνθρωπος ἐκπληρώνει τὸν θεῖον προορισμὸν του ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ γίνεται τέλειος καὶ πραγματικὸν τέκνον τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς συνεπλήρωσε διὰ τῆς διδασκαλίας του τὸν Ἠθικὸν Νόμον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποκαλύψει ὁ Θεὸς εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ ἐκήρυξεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ εἶναι αἰωνίως εὐτυχὴς καὶ εἰς

τὴν παροῦσαν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ὀφείλει κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν, νὰ πιστεύῃ εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἐλπίζῃ ἐπὶ

« ... ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους »

τὸ ἔλεος Αὐτοῦ, νὰ ἀγαπᾶ δὲ πάντα ἄνθρωπον ὡς τὸν ἑαυτὸν του.

« Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους » (Εὐαγγέλιον Ἰωάννου, Κεφ. ΙΕ' § 17).

Περὶ προσευχῆς

Ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του, πολὺ συχνὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ κατευθύνῃ τὴν σκέψιν του πρὸς τὸν Θεόν.

Εἰς στιγμὰς δυστυχίας ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ζητεῖ παρ' Αὐτοῦ προστασίαν καὶ βοήθειαν.

Ὁ Ἰησοῦς προσεύχεται εἰς τὸν κήπον τῆς Γεθσημανῆς

Εἰς στιγμὰς ψυχικοῦ πόνου, διότι αἰσθάνεται ὅτι ἔχει διαπράξει ἁμάρτημα, ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεόν καὶ παρακαλεῖ Αὐτὸν νὰ τὸν συγχωρήσῃ.

Εἰς στιγμὰς εὐτυχίας καὶ χαρᾶς, διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς ποῦ ἔχαρισεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεός, ἀπευθύνεται πρὸς Αὐτὸν διὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ.

Βλέπων, τέλος γύρω του τὴν ἁρμονίαν, τὸ μεγαλεῖον καὶ

τάς ωραιότητας τῆς φύσεως, ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεὸν διὰ νὰ τὸν δοξάσῃ.

Ἡ ἐπικοινωνία αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ λέγεται *Προσευχή*. Προσευχὴ λοιπὸν εἶναι ἡ νοερὰ ἐπικοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ζητεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸν προστασίαν ἢ συγχώρησιν ἢ εὐχαριστεῖ καὶ δοξολογεῖ Αὐτόν.

Ἡ προσευχὴ εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν λέγεται *Δέησις* ἢ *Παράκλησις*, εἰς τὴν δευτέραν *Προσευχὴ Μετανοίας*, εἰς τὴν τρίτην *Εὐχαριστία* καὶ εἰς τὴν τετάρτην περίπτωσιν λέγεται *Δοξολογία*.

Γενικῶς ἡ προσευχὴ εἶναι ἕνας τρόπος συνομιλίας μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ λατρείας Αὐτοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ προσεύχεται συχνὰ καὶ ὅπουδὴποτε εὐρίσκεται, διότι ὁ Θεὸς εἶναι πάντοτε πανταχοῦ παρών. Ἡ συχνὴ ἐπικοινωνία τοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ ὀπλιζεῖ αὐτὸν μὲ δύναμιν καὶ θάρρος νὰ ἀντισταθῇ κατὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ νικήσῃ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

Τὴν ἀνάγκην τῆς προσευχῆς ἐτόνισεν αὐτὸς ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος συχνὰ προσήυχeto εἰς τὸν Πατέρα Του καὶ ἰδίως ὀλίγον πρὸ τῆς συλλήψεώς του, ὅτε προσευχήθη εἰς τὸν κήπον τῆς Γεθσημανῆς.

Ἐκτὸς τῆς ἀτομικῆς προσευχῆς, τὴν ὁποίαν ἡμπορεῖ νὰ κάμνῃ κάθε ἄνθρωπος ὁποιανδήποτε ὥραν θέλει καὶ εἰς ὁποιοδήποτε μέρος εὐρεθῇ, ὀφείλει κάθε Κυριακὴν ἢ ἑορτὴν νὰ μεταβαίνη εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους χριστιανούς νὰ προσεύχεται εἰς τὸν Θεόν.

Ἡ κοινὴ προσευχὴ ἐνώνει ὄλους τοὺς προσευχομένους, οἱ ὁποῖοι ὡς ἀδελφοὶ προσεύχονται εἰς τὸν κοινὸν Πατέρα καὶ ἐνώνει αὐτοὺς μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ γίνεται μετὰ προσοχῆς καὶ πίστεως πρὸς τὸν Θεόν, ἢ στάσις δὲ καὶ ἡ ὁμιλία τοῦ προσευχομένου πρέπει νὰ δείχνουν σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν πρὸς Αὐτόν.

α') Ἡ Κυριακὴ Προσευχὴ

Ἀπὸ ὅσα ἀναφέραμεν ἀνωτέρω, γίνεται φανερόν ὅτι ἡ προσευχὴ εἶναι πρᾶξις ἱερά. Ἱερά, ἐπίσης εἶναι ἡ στιγμή, κατὰ

την ὁποῖαν προσευχόμεθα, διότι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπικοινωνώμεν μετὸν Θεόν.

Ἐπομένως κατὰ τὴν προσευχὴν μας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πολυλογώμεν, ἀλλὰ μετὸλίγας λέξεις νὰ ἀπευθυνώμεθα πρὸς τὸν Κύριον.

Ὁ Θεὸς εἶναι Παντογνώστης, ἐπομένως γνωρίζει τὴν ψυχὴν μας καὶ τὰς ἀνάγκας μας, ἐὰν δὲ εἰμεθα ἐνάρετοι, θὰ εἰσακούσῃ τὴν προσευχὴν μας.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, διὰ νὰ δείξῃ πόσῃν ἀξίαν ἔχει ἡ ὀλιγόλογος προσευχή, ἡ ὁποία γίνεται μετὰ πίστεως καὶ σεβασμοῦ, ὥρισεν ὁ ἴδιος, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀμιλίαν του τὸν τύπον τῆς προσευχῆς παντὸς χριστιανοῦ.

«... οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς» (Εὐαγγέλιον Ματθαίου Κεφ. ΣΤ' § 9).

Ἡ προσευχὴ αὐτὴ λέγεται *Κυριακὴ Προσευχὴ* πρὸς τιμὴν τοῦ Κυρίου ἢ *Πάτερ ἡμῶν*, ἐπειδὴ ἀρχίζει μετὰ τὰς λέξεις αὐτάς.

Ἡ Κυριακὴ προσευχὴ διαιρεῖται εἰς τρία μέρη: Εἰς τὸν *Πρόλογον*, ὁ ὁποῖος περιέχει τὰς πρώτας λέξεις μετὰ τὰς ὁποίας ἀπευθυνόμεθα πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τὰς *εὐχὰς καὶ τὰ αἰτήματα* καὶ εἰς τὸν *ἐπίλογον*, εἶναι δὲ ἡ ἑξῆς:

«Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ἁγιασθήτω τὸ Ὄνομά Σου, ἐλθέτω ἡ Βασιλεία Σου.

Γενηθήτω τὸ θέλημά Σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον, δὸς ἡμῖν σήμερον.

Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφελήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφιέμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Ὅτι Σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

Πρῶτον μέρος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς

Ὁ Πρόλογος

«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Μετὴν προσφώνησιν «Πάτερ ἡμῶν» ἀναγνωρίζομεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅτι ὡς Πατὴρ,

ἔδωσεν εἰς ἡμᾶς πάντα τὰ ἀγαθὰ, τῶν ὁποίων ἔχομεν ἀνάγκη, ὅλοι δὲ οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα τέκνα Αὐτοῦ.

Ἄν καὶ πιστεύωμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρῶν, ἐν τούτοις διὰ νὰ δεῖξωμεν τὸ μεγαλεῖον, τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀγιότητα Αὐτοῦ, δὲν θεωροῦμεν ὡς κατοικίαν Του τὴν ἀμαρτωλὸν Γῆν, ἀλλὰ τὸν ἄπειρον Οὐρανόν, δι' αὐτὸ λέγομεν «ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»

Δεύτερον μέρος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς

1) Αἱ εὐχαί

Πρώτη εὐχή: «Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομα Σου».

Μὲ τὰς λέξεις αὐτάς παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ εὐχόμεθα, ὅπως τὸ Ἅγιον ὄνομα Αὐτοῦ ἁγιασθῆ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς Γῆς, ὅπως ἀγιάζεται ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν Ἁγίων εἰς τὸν οὐρανόν.

Τοῦτο θὰ συμβῆ ὅταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς Γῆς, ἐκτελοῦν τὸ θέλημά Του καὶ ἐπικρατήσῃ μεταξὺ αὐτῶν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν ἐκήρυξεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον.

Δευτέρα εὐχή: «Ἐλθέτω ἡ Βασιλεία Σου».

Μὲ τὴν εὐχὴν αὐτὴν παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ ἐνθρονίσῃ εἰς τὰς καρδίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὴν βασιλείαν Αὐτοῦ. Νὰ βασιλεύσῃ δηλαδὴ εἰς τὰς καρδίας ὅλων μας, ὡς Νόμος τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ὄχι ἡ ἀμαρτία.

Τρίτη εὐχή: «Γενηθήτω τὸ θέλημά Σου, ὡς ἐν Οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς Γῆς».

Μὲ τὴν εὐχὴν αὐτὴν παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐκτελοῦν τὸ θέλημα Αὐτοῦ, ὥστε νὰ βασιλεύῃ ἐπὶ τῆς Γῆς ὁμόνοια καὶ ἀγάπη, ὅπως βασιλεύει εἰς τὸν οὐρανὸν μεταξὺ τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν Ἁγίων.

2) Τὰ αἰτήματα

Αἴτημα πρῶτον: «Τὸν ἄρτον ἡμῶν, τὸν ἐπιούσιον, δός ἡμῖν σήμερον».

Μὲ τὸ αἴτημα αὐτὸ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ ἀποκτήσωμεν, δι' ἐντίμου ἐργασίας, ὅσα ἔχομεν ἀνάγκη εἰς τὴν ζωὴν.

Καθώς αναφέραμεν, ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ σῶμα καὶ ψυχὴν.

Τὸ σῶμα ἐπλάσθη ἀπὸ ὕλην καὶ διὰ τὴν διατηρηθῆ εἰς τὴν ζωὴν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ διάφορα εἶδη, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ ἄρτος (αἱ τροφαί).

Παρακαλοῦμεν λοιπὸν τὸν Θεόν, διὰ τοῦ αἰτήματος τούτου, νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ ἀποκτήσωμεν διὰ τιμίας ἐργασίας, τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν μας εἶδη.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ νὰ ἀποκτήσῃ πολλά, «Μὴ θησαυρίζεται ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς Γῆς», εἶπεν ὁ Χριστός (Εὐαγγέλιον Ματθαίου, Κεφ. ΣΤ' § 19), διότι τότε κατὰ τὰ πλεονέκτης, ἡ δὲ *πλεονεξία* εἶναι ἀμάρτημα, ἀλλὰ νὰ ἀρκεῖται εἰς τὰ ὀλίγα, εἰς τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ζωὴν του, νὰ εἶναι δηλαδὴ ὀλιγαρκῆς. *Ἡ ὀλιγάρκεια εἶναι ἀρετὴ.*

Αἴτημα δεύτερον: «Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν».

Διὰ τοῦ αἰτήματος τούτου παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν νὰ συγχωρήσῃ τὰ *ὀφειλήματα ἡμῶν* (ἀμαρτίας) καὶ παραδεχόμεθα, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ συγχωρῶμεν τὰς ἀμαρτίας τῶν ἄλλων.

Οἱ ἄνθρωποι, συχνὰ περιπίπτομεν εἰς ἀμαρτήματα τὰ ὁποῖα μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν Θεόν. Διὰ νὰ σωθῶμεν πρέπει νὰ μετανοήσωμεν εὐλικρινῶς καὶ νὰ παρακαλέσωμεν τὸν Θεόν νὰ μᾶς συγχωρήσῃ. Τότε μόνον συμφιλιούμεθα μὲ τὸν Θεόν καὶ ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν δρόμον Αὐτοῦ.

Διὰ νὰ μᾶς συγχωρήσῃ ὁμοῦς ὁ Θεός πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ συγχωρῶμεν ὅσους μᾶς ἐλύπησαν, ἢ μᾶς ἐβλαψαν. Ἐάν ἡμεῖς δὲν συγχωρῶμεν τοὺς ἐχθροὺς μας, οὔτε καὶ ὁ Θεός συγχωρεῖ ἡμᾶς διὰ τὰς ἀμαρτίας μας. Τοῦτο ἐδίδασκεν ὁ ἴδιος ὁ Χριστός: «Ἐάν γὰρ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος ἐάν δὲ μὴ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἡμῶν, ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν» (Εὐαγγέλιον Ματθαίου, Κεφ. ΣΤ' § 14-15).

Αἴτημα τρίτον : «Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν».

Μὲ τὸ αἴτημα τοῦτο παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν νὰ μᾶς προφυλάσῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς ἀμαρτίας. εἰς τὴν ὁποίαν, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας εἶναι δυνατόν νὰ πέσωμεν.

Αι διάφοροι κακαί ἐπιθυμῖαι τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ *πειρασμός* (ὁ διάβολος), ὁ ὁποῖος σπρώχνει αὐτόν νά διαπράξῃ ἁμάρτημα.

Μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μας γίνεται πάλῃ μὲ τὸν πειρασμὸν αὐτόν, παρακαλοῦμεν δὲ τὸν Θεόν, διὰ τοῦ τρίτου αἰτήματος νά μᾶς προφυλάσῃ ἀπὸ μιαν τοιαύτην πάλῃν, ἢ ἐὰν αὕτη ἐκδηλωθῇ, νά μᾶς βοηθήσῃ νά νικήσωμεν καὶ νά ἀποφύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν.

Αἴτημα τέτατον : «' Ἄλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ».

Τὸ αἴτημα τοῦτο ἀποτελεῖ συμπλήρωμα τοῦ προηγουμένου.

Δι' αὐτοῦ παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν νά μᾶς ἀπομακρύνῃ καὶ μᾶς σώζῃ ἀπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ *πονηροῦ* (τοῦ διαβόλου), ὁ ὁποῖος καθημερινῶς προσπαθεῖ νά μᾶς παρασύρῃ εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ νά μᾶς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ Θεοῦ.

Τρίτον μέρος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς

Ὁ Ἐπίλογος

«... ὅτι Σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμήν».

Μὲ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις, τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς, δείχνομεν τὴν πεποίθησίν μας, ὅτι ὅσα διὰ τῶν προηγουμένων παρακλήσεών μας ἐζητήσαμεν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἡμπορεῖ νά μᾶς τὰ δώσῃ, διότι ὁ Θεὸς ἔχει τὴν δύναμιν νά ἐκτελῇ τὰ λογικὰ αἰτήματα τῶν ἐναρέτων ἀνθρώπων, ὡς Δεδοξασμένος, Παντοδύναμος, Πανάγαθος καὶ Αἰώνιος Βασιλεὺς.

Ἡ λέξις «ἀμήν» σημαίνει: εἴθε νά γίνουν ὅσα ἠύχθημεν καὶ παρακαλέσαμεν.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Περὶ Λατρείας

Εἰς τὴν κατήχησιν ἐμάθαμεν ὅτι, κάθε χριστιανὸς ἔχει ὠρισμένα καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν. Ὅφείλει δηλαδή ὁ χριστιανὸς νὰ πιστεύη, νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὸν Θεόν. Πίστις, ἀγάπη καὶ ἐλπίς εἶναι ἡ πανοπλία τῶν χριστιανῶν. Ὅταν ὁ χριστιανὸς πιστεύῃ, τότε σέβεται τὸν Θεόν, ὁ δὲ πραγματικὸς καὶ γνήσιος σεβασμὸς φανερῶνεται εἰς τὴν χριστιανικὴν πρακτικὴν ζωὴν παντὸς πιστοῦ.

Αἱ πράξεις μας διὰ τῶν ὁποίων ἐκδηλώνομεν τὴν πίστιν μας, τὴν ἐλπίδα καὶ τὸν σεβασμὸν μας πρὸς τὸν Θεόν, ἀποτελοῦν τὴν *λατρείαν* ἡμῶν πρὸς Αὐτόν.

Ἡ λατρεία πρὸς τὸν Θεὸν δὲν ἐκδηλώνεται μόνον μὲ τὴν προσευχὴν μας πρὸς Αὐτόν, ἀλλὰ καὶ μὲ ὕμνους, ψαλμοὺς καὶ διαφόρους ἄλλας ἱερὰς ἀκολουθίας καὶ τελετάς, αἱ ὁποῖοι λέγονται *λειτουργίαι*.

Ἡ κυριωτέρα καὶ ἱερωτέρα, ἀπὸ ὅλας τὰς λειτουργίας, εἶναι ἡ ἱερὰ ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου τὸ μυστήριον τοῦτο λέγεται καὶ *Θεία Δειτουργία*.

Ἡ λατρεία τελεῖται ὑπὸ τῶν κληρικῶν, εἰς ὠρισμένον τόπον, εἰς ὠρισμένον χρόνον καὶ κατὰ ὠρισμένον τρόπον.

Τὸ μάθημα, τὸ ὁποῖον ἐξετάζει τὸν τόπον, τὸν χρόνον καὶ τὸν τρόπον τῆς λατρείας λέγεται *Δειτουργικὴ*.

Τόπος λατρείας τοῦ Θεοῦ

Ὁ Ν α ὸ ς

Ὁμιλοῦντες εἰς τὴν Κατήχησιν περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, εἶχομεν εἶπει ὅτι ὁ Θεὸς ὡς πνεῦμα εἶναι πάντοτε πανταχοῦ παρῶν καὶ ὅτι κάθε ἄνθρωπος ἠμπορεῖ νὰ προσκυνῇ καὶ λατρεύῃ Αὐτόν, ὅποτεδῆποτε καὶ ὅπουδῆποτε.

Ἡ ὁμαδικὴ ὁμῶς λατρεία ἔχει πολὺ μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν προσευχὴν. Διὰ τοῦτο οἱ Χριστιανοὶ συγκεντρώνονται εἰς ὠρισμένους ἱεροὺς τόπους ὅπου ἀσκοῦν τὰ τῆς λατρείας τῶν πρὸς τὸν Θεόν. Οἱ ἱεροὶ αὗτοὶ τόποι λέγονται *ναοὶ ἢ ἐκκλησίαι*.

Εἰς τοὺς ναοὺς οἱ χριστιανοὶ συναισθάνονται ὅτι εὐρίσκονται εἰς τόπους ἱεροὺς, μεταξύ τῶν Ἀγίων καὶ ἱερῶν Προσώπων ποὺ εἰκονίζονται εἰς τὰς Ἀγίας εἰκόνας. Ἐκεῖ ἀκούουν τὰς διαφόρους ἱεράς ἀκολουθίας καὶ τὸ Θεῖον κήρυγμα. Ἐκεῖ βλέπουν τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων χριστιανῶν. Ἐκεῖ λαμβάνουν τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ πίστις καὶ ἡ λατρεία τῶν γίνονται βαθύτεραι.

Οἱ ναοί, ὡς τόποι λατρείας τοῦ Θεοῦ, εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Ἀπὸ τότε ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἀντελήφθησαν ὅτι ὑπεράνω αὐτῶν ὑπάρχει μία ἀνωτέρα δύναμις, ἡ ὁποία κατευθύνει καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα, ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ λατρεύουν τὴν ἀνωτέραν αὐτὴν δύναμιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίστευον, δηλαδὴ τὸν Θεόν, εἰς τόπους ὠρισμένους.

Ἐξέλεγαν λοιπὸν ὠρισμένους τόπους, καθαρούς, εἰς μέρη ὕψηλά καὶ κατάφυτα καὶ ἐκεῖ ἐκτιζον τοὺς ναοὺς τῶν, ἐθεώρουν δὲ τοὺς τόπους αὐτοὺς ἱεροὺς. Οἱ ναοὶ αὗτοὶ ἦσαν κτίρια μεγαλοπρεπῆ, κτισμένα, μὲ ἰδιαίτερα ὠραῖα σχέδια καὶ μὲ μεγάλην τέχνην, ἐσωτερικῶς δὲ ἦσαν διακοσμημένοι κατὰ τρόπον προκαλοῦντα τὸν θαυμασμόν, ὅπως ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος εἰς Ἱεροσόλυμα, ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας κλπ.

Ἡ αὐτὴ συνήθεια ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς εἰδω-

λολατρείας, όταν οι άνθρωποι αντί του Δημιουργού προσέκυνουν τα δημιουργήματα αυτού, τα είδωλα (Ναός Όλυμπίου Διός, Παρθενών κλπ.).

Ώστε, ο ναός, ως τόπος λατρείας του Θεού, είναι γνωστός από των αρχαιοτάτων ακόμη χρόνων και πολύ πριν της έμφανίσεως του Χριστού επί της Γης.

Οι πρώτοι χριστιανικοί ναοί

Οι πρώτοι χριστιανοί προτού ακόμη κτίσουν ιδιαίτερα οικοδομήματα δια ναούς, έχρησιμοποιούν ως Ιερούς τόπους λατρείας τα υπέρωα διαφόρων οικιών, εις ανάμνησιν του Μυστικού Δείπνου, τόν όποιον έτέλεσεν ο Χριστός εις τό υπέρωον μιās οίκιας. Τούς τόπους αυτούς ώνόμαζον *οίκους προσευχής ή οίκους του Θεού ή εκκλησίας* (τόπος συναθροίσεως ανθρώπων).

Άργότερον, όταν οι χριστιανοί έπληθύνθησαν, έχρησιμοποιούν ως τόπον λατρείας, τόν ναόν του Σολομώντος εις τά Ίεροσόλυμα και τούς ναούς των Έθνικών (των είδωλολατρών) εις τά άλλα μέρη, άφοϋ έκαμνον εις αυτούς διαφόρους τροποποιήσεις.

Βραδύτερον ακόμη, όταν ο Χριστιανισμός έξηπλώθη εις διαφόρους χώρας, μεταξύ των όποιων και αι χώραι της Δύσεως και ότε οι χριστιανοί έτέθησαν υπό διωγμόν, ίδίως επί αυτοκρατόρων της Ρώμης Διοκλητιανού και Νέρωνος, όποτε οι ναοί των κατεκρημνίσθησαν και πολλοί των χριστιανών έσφάγησαν, έχρησιμοποιούντο ως τόποι λατρείας αι *Κατακόμβαι*.

Αι *Κατακόμβαι* ήσαν σπήλαια υπό την γην, ή υπόγειοι στοαί διαφόρων μεταλλωρυχείων, τάς όποιάς διεσκεύαζον οι χριστιανοί καταλλήλως και τάς έχρησιμοποιούν ως τόπους λατρείας και προσευχής πρós τόν Θεόν.

Έκει εις τά βάθη της Γης, οι καταδιωκόμενοι χριστιανοί έτέλουν την Θείαν Λειτουργίαν και τά άλλα μυστήρια και άνέπεμπον πρós τόν Θεόν εύχαριστηρίους Ύμνους.

Έκει, έθαπτον τούς Μάρτυρας νεκρούς των και έχρησιμοποιούν τούς τάφους των ως Άγίαν Τράπεζαν.

Τοιαύται κατακόμβαι υπήρχον εις πολλάς χώρας. Αι πλέον γνωσταί είναι της Ρώμης, της Κρήτης, της Άλεξανδρείας, της Κύπρου, της Συρίας, της Μικράς Άσίας και της Μήλου.

Κατά τὸ 315 μ. Χ. καὶ ὄτε εἰς τὸν θρόνον τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἀνήλθεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἀληθῆς προστάτης τῶν χριστιανῶν, κατέπαυσε κάθε διωγμὸς ἐναντίον αὐτῶν καὶ ἐπεκράτησε πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία.

Ἐκ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἀρχίζει ἡ ἐλευθέρα ἀνοικοδόμησις νέων χριστιανικῶν ναῶν, διότι οἱ ὑπάρχοντες ναοὶ τῶν Ἐθνικῶν δὲν ἦσαν κατάλληλοι διὰ τὴν χριστιανικὴν λατρείαν. Ἐκ τῆς ἐποχῆς δηλαδὴ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἐντεῦθεν, ἤρχισαν οἱ χριστιανοὶ νὰ κτίζουν ἰδιαιτέρους μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς βάσει ὠρισμένων σχεδίων, τὰ ὅποια διέφερον ἀπὸ τὰ σχέδια τῶν ναῶν τῶν Ἐθνικῶν.

Τοὺς ναοὺς αὐτοὺς διεκόσμουσαν μὲ θαυμασίας εἰκόνας Ἁγίων, κανδήλας κλπ. καὶ ἐκεῖ, ὡς μέχρι σήμερον, συνήρχοντο ἐλευθέρως πλέον, διὰ νὰ τελοῦν τὰ τῆς λατρείας τῶν πρὸς τὸν Θεόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Ρυθμοὶ ναῶν

Οἱ διάφοροι χριστιανικοὶ ναοὶ δὲν ἐκτίσθησαν ὅλοι σύμφωνα μὲ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ σχέδιον, ἀλλὰ βάσει διαφόρων σχεδίων ἀναλόγως τοῦ μέρους, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτίζοντο. Τὰ σχέδια αὐτὰ ὀνομάζονται *ρυθμοί*.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παρουσιάσθησαν διάφοροι *ἀρχιτεκτονικοὶ ρυθμοί*.

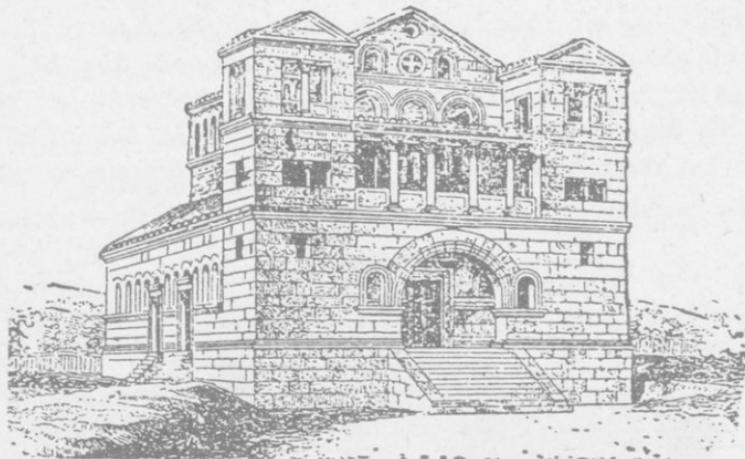
Οἱ σπουδαιότεροι τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ρυθμῶν, κατὰ σειρὰν ἐμφανίσεως εἶναι οἱ ἑξῆς: Ὁ ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς, ὁ Βυζαντινός, ὁ Γοτθικὸς καὶ ὁ τῆς Ἀναγεννήσεως.

α) Ὁ Ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς

Οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ ναοὶ ἐκτίσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς σχεδίου, τὸ ὁποῖον λέγεται ρυθμὸς βασιλικῆς.

Ὁ ρυθμὸς βασιλικῆς, ὁμοιάζει μὲ τὸν ρυθμὸν τῶν ρωμαϊκῶν κτιρίων, τὰ ὅποια ἐκτίσθησαν σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιον τῆς Βασιλικῆς Στοᾶς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστὸν, ἐδίκασεν ὁ βασιλεὺς ἢ ὁ ἀνώτατος ἄρχων αὐτῶν.

Οί ναοί ρυθμού βασιλικής, είναι κτίρια σχήματος ὀρθογώνιου παραλληλογράμμου, τοῦ ὁποῦ ἢ μία μικρά πλευρά εὐρίσκεται πάντοτε εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος. Τὸ ἐσωτερικὸν των

Ναὸς ρυθμοῦ Βασιλικῆς

χωρίζεται κατὰ μήκος με σειρὰς *κίωνων* (στύλων). Αἱ σειραὶ αὐταὶ τῶν κίωνων, σχηματίζουν τρεῖς ἢ πέντε διαδρόμους, οἱ ὁποῖοι λέγονται *κλίτη*.

Ὁ μεσαῖος διάδρομος εἶναι πλατύτερος ἀπὸ τοὺς διαδρόμους ποὺ εὐρίσκονται δεξιὰ καὶ ἀριστερά αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος καταλήγει εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα.

Οἱ κίονες ἦσαν σκαλιστοὶ καὶ κατεσκευάζοντο ἀπὸ χρωματιστοὺς λίθους.

Αἱ στέγαι τῶν ναῶν, ρυθμοῦ βασιλικῆς, ἦσαν ξύλινα ἢ πέτρινα, τὸ δὲ ἐσωτερικὸν των ἐστολίζετο με ὠραίας ψηφιδωτὰς εἰκόνας καὶ ἀργυρᾶς κανδήλας.

Ὁ πρῶτος χριστιανικὸς ναὸς, ὁ ὁποῖος ἐκτίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἦτο ρυθμοῦ βασιλικῆς, ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἐλέγετο «Ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας».

Ρυθμοῦ βασιλικῆς ἦτο ἐπίσης καὶ ὁ ἐν Θεσ)νίκη ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὁ ὁποῖος κατεστράφη τὸ 1917 ἀπὸ πυρκαϊάν.

Οἱ ναοὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἰς τὸν Πειραιᾶ, εἶναι ρυθμοῦ βασιλικῆς.

Τοῦ αὐτοῦ ρυθμοῦ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ εἰς Ἀθήνας ἐκκλησία τῶν Καθολικῶν.

β) Βυζαντινός ρυθμός

Βραδύτερον καί ἐπὶ αὐτοκρατορίας Ἰουστινιανοῦ (525-567 μ. Χ.), ὁ ρυθμός τῆς βασιλικῆς ὑπέστη ὠρισμένης τροποποιήσεις ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν τοῦ ναοῦ.

Ὁ Ἰουστινιανός, θέλων νὰ προσδώσῃ περισσοτέραν μεγαλοπρέπειαν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς, ὠρισεν ὅπως τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τοῦ ναοῦ ἔχῃ σχῆμα σταυροῦ, ἀντὶ δὲ στέγης κεκλιμένης, οἱ ναοὶ ἐκτίζοντο μὲ στέγην θολωτὴν, εἰς τὸ κέντρον τῆς ὁποίας ἀνυψοῦτο *τροθῶλος* ἢ *κουμπές*, ὁ ὁποῖος ἐστηριζετο ἐπὶ τεσσάρων ὑψηλῶν κιόνων καὶ εἶχεν εἰς τὰ πλάγια

Ναός Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ

του μεγάλα παράθυρα, διὰ νὰ διευκολύνεται ὁ φωτισμός.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιουργήθη νέος ρυθμός ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ναῶν, ὁ ὁποῖος ἐκράτησεν καθ' ὅλον τὸ Βυζάντιον, ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ὠνομάσθη, ἕνεκα τούτου, *Βυζαντινός ρυθμός*. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, ἐκτίσθη, ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ 557 μ. Χ. ὁ Ναός τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ὁ Ναός τῆς Ἁγίας Σοφίας εἶναι ὁ πλέον ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τοῦ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ.

Εἶναι τὸ λαμπρότερον ἀριστούργημα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν Βυζαντινῶν καὶ τὸ ἱερὸν προσκύνημα ὄλων τῶν χριστιανῶν.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, ὁ ναός τῆς Ἁγίας Σοφίας ἔχει

ιδιαιτέραν σημασίαν, διότι συμβολίζει τούς πόθους τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Πρὸς αὐτὸν στρέφεται ἡ σκέψις ὄλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ πιστεύομεν ὅτι συντόμως θὰ ἔλθῃ ἡ στιγμή διὰ νὰ συνεχίσωμεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τὴν διακοπεῖσαν λειτουργίαν, ὅταν ἡ Πόλις κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Εἰς τὰς Ἀθήνας σώζονται μέχρι σήμερον πολλοὶ ναοὶ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, ὅπως ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, τῆς Καπνικαρέας, τῆς Μονῆς Δαφνίου καὶ ὁ Ἅγιος Ἐλευθέριος, εἰς δὲ τὴν Θεσσαλονίκην οἱ ναοὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ εἶναι ἐπίσης, ἡ ἐν Ἀθήναις Ρωσικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου.

Οἱ σημερινοὶ ναοὶ κτίζονται μὲ μικροτέρους θόλους καὶ βάσει σχεδίου, τὸ ὁποῖον εἶναι μίγμα τῶν δύο ρυθμῶν, τοῦ ρυθμοῦ βασιλικῆς καὶ τοῦ βυζαντινοῦ, λέγεται δὲ τὸ σχέδιον, αὐτό, *Νεοβυζαντινὸς ρυθμὸς*.

γ') Ὁ Γοτθικὸς ρυθμὸς

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1000 μ.Χ. καὶ ἐντεῦθεν, οἱ χριστιανικοὶ κάτοικοι τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, οἱ *Γότθοι*, ἤρχισαν νὰ κτίζουν τοὺς ναοὺς βάσει σχεδίου, τὸ ὁποῖον ὠμοίαζε κάπως μὲ τὸν ρυθμὸν βασιλικῆς, διέφερε ὅμως κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸν βυζαντινὸν ρυθμὸν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διεμορφώθη εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, νέος ρυθμὸς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ναῶν, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη *Γοτθικὸς ρυθμὸς*, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν αὐτῶν.

Οἱ ναοὶ Γοτθικοῦ ρυθμοῦ εἶναι μεγάλοι καὶ ὑψηλοὶ, ἔχουν δὲ πολλὰ ἐπιμήκη παράθυρα, μὲ πολύχρωμα τζάμια.

Οἱ θόλοι τῶν δὲν τελειώνουν κυκλοτερῶς, ἀλλὰ καταλήγουν εἰς ὑψηλὴν καὶ ὀξεῖαν (μυτερὴν) κορυφήν. Ἐπίσης ὅλα τὰ τόξα καὶ ὄλαι αἱ ἔξοχαί τῶν ναῶν αὐτῶν δὲν εἶναι ἡμικύκλια, ὅπως εἰς τοὺς ναοὺς βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, ἀλλὰ καταλήγουν εἰς ὀξείας κορυφάς.

Οἱ μεγαλοπρεπέστεροι ναοὶ γοτθικοῦ ρυθμοῦ εἶναι : ὁ ναὸς

της Παναγίας των Παρισίων εις την Γαλλίαν, ὁ καθεδρικός ναὸς τῆς Κολωνίας εις τὴν Γερμανίαν καὶ ὁ καθεδρικός ναὸς

Ναὸς Γοθικοῦ ρυθμοῦ

τῆς Καντερβουρίας εις τὴν Ἀγγλίαν. Γοθικοῦ ρυθμοῦ εἶναι καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Παύλου.

δ) Ὁ ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως

Ἀπὸ τοῦ 1500 μ. Χ. καὶ ἐντεῦθεν, οἱ Ἴταλοὶ ἀρχιτέκτονες ἤρχισαν νὰ κτίζουν εις τὴν Ἰταλίαν ναοὺς βάσει ἐλευθέρου σχεδίου.

Τὸ σχέδιον αὐτό, ἦτο μὲν μίγμα βασιλικῆς καὶ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, παρουσίαζεν ὅμως πολλὰς διαφορὰς ἀπὸ τοὺς ναοὺς τῶν ρυθμῶν αὐτῶν. Τὰ κτίρια τῶν ναῶν αὐτῶν εἶναι μεγάλα μὲ ὕψηλους καὶ μεγαλοπρεπεῖς θόλους. Ἔχουν ἐξωτερικῶς πολλὰς στοὰς μὲ περιστύλια καὶ πολλὰς σειρὰς μεγάλων παραθύρων.

Γενικῶς ἡ ἐξωτερικὴ τῶν ἐμφάνισις εἶναι μεγαλοπρεπής.
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς λέγεται *ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως*, διότι παρουσιάσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ποὺ ἔγιναν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώ-

Ναὸς ρυθμοῦ Ἀναγεννήσεως

πην μεγάλοι πρόοδοι εἰς τὰς τέχνας, τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Βάσει τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ ἐκτίσθη, ἀπὸ περιφήμους ἀρχιτέκτονας, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς τὴν Ρώμην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Μέρη τοῦ Ναοῦ

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Κατηχήσεως ἐμάθομεν ὅτι οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐχωρίζοντο εἰς τρεῖς κατηγορίας: εἰς τοὺς κληρικούς, τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς κατηχουμένους.

Διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς λατρείας τῶν τριῶν αὐτῶν κατηγοριῶν τῶν χριστιανῶν, οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐχωρίζοντο εἰς τρία μέρη ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Εἰς τὸν *Πρόναον*, εἰς τὸν *Κυρίως Ναὸν* καὶ εἰς τὸ *Ἱερόν* ἢ *Ἅγιον Βῆμα*.

Κατὰ τὴν ὥραν τῆς Θείας Λειτουργίας, εἰς τὸν πρόναον ἔμμενον οἱ κατηχούμενοι, εἰς τὸν κυρίως ναὸν οἱ πιστοὶ καὶ εἰς τὸ Ἱερόν ἢ Ἅγιον Βῆμα, οἱ κληρικοί.

α) Ὁ Πρόναος

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὁποῖον συνήντα ὁ χριστιανὸς ὄταν εἰσῆρχετο εἰς αὐτὸν ἐκ τῆς κυρίας εἰσόδου, ἢ ὁποία εὐρίσκεται πάντοτε πρὸς δυσμὰς, ἐλέγετο *Πρόναος* ἢ *Νάρθηξ*. Ὁ πρόναος ἐπικοινωνοῦσε μετὰ τοῦ κυρίως ναοῦ διὰ τριῶν θυρῶν, ἔμμενον δὲ εἰς αὐτὸν οἱ κατηχούμενοι μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὁ ἱερεὺς ἀνεφώνει: «Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε...», ὁπότε οὗτοι ἐξήρχοντο τοῦ ναοῦ.

Ἀπὸ τότε ὅμως πού ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη εἰς διαφόρους χώρας καὶ καθιερώθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὁ νηπιοβαπτισμὸς, ἐξέλιπον οἱ κατηχούμενοι καὶ ὁ πρόναος ἔχασε τὴν σημασίαν του, καταργηθεὶς βραδύτερον ἐντελῶς.

Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τῆς Τουρκοκρατίας, ὁ νάρθηξ προσέφερεν ἔθνικὰς ὑπηρεσίας, διότι ἐχρησίμευσεν ὡς τὸ «*κρυφὸ σχολεῖο*» ὅπου οἱ μικροὶ Ἑλληνοπαῖδες ἐδιδάσκοντο, ἀπὸ τοὺς κληρικοὺς, ὀλίγα γράμματα καὶ ἐδυνάμωναν τὴν πίστιν των ἐπὶ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Γένους.

Κρήνη. Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τῶν Βυζαντινῶν ἐξώθεν τοῦ ναοῦ καὶ ἀκριβῶς εἰς τὴν εἴσοδον αὐτοῦ, ὑπῆρχε *κρήνη* (βρύση), μετὰ τὸ ὕδωρ τῆς ὁποίας οἱ χριστιανοὶ ἔνιπτον τὰς χεῖρας των πρὶν εἰσελθῶν εἰς τὸν ναόν, διὰ νὰ δεῖξουν ὅτι εἶναι καθαροὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν καὶ ἔτοιμοι διὰ τὴν κοινὴν προσευχὴν.

Περίφημος ἦτο ἡ κρήνη πού ὑπῆρχεν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἦτο μαρμαρίνη καὶ ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν :

«ΝΙΨ'ΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ»

Ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ παρουσιάζει, τοῦτο τὸ περίεργον. Εἶτε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, εἶτε ἀπὸ τὸ τέλος, διαβάζεται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἔχει τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, σημαίνει δέ, ὅτι κάθε χρι-

στιανός διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν ὀφείλει νὰ εἶναι καθαρός, ὄχι μόνον εἰς τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν.

Βαπτιστήριον. Ὅτε ἀκόμη οἱ χριστιανοὶ ἐβαπτίζοντο εἰς μεγάλην ἡλικίαν, ὑπῆρχεν ἕξωθεν τοῦ ναοῦ καὶ παραπλεύρως τῆς κρήνης, οἴκημα, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο *Βαπτιστήριον*, εἰς τὸ ὁποῖον ἐβαπτίζοντο οἱ κατηχούμενοι. Ἀπὸ τότε ὁμοῦς ποῦ εἰσήχθη ὁ νηπιοβαπτισμός, τὸ οἴκημα τοῦτο κατηργήθη καὶ ἀντεκατεστάθη διὰ τῆς κολυμβήθρας.

β) Ὁ Κυρίως Ναός

Ἀπὸ τὸν πρόναον ἢ νάρθηκα εἰσῆρχετο ὁ χριστιανός εἰς τὸν κυρίως ναόν.

Εἰς τὸν κυρίως ναόν, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὄλου ναοῦ, παραμένουν οἱ πιστοὶ καὶ παρακολουθοῦν τὴν Θεῖαν λειτουργίαν καὶ τὰς ἄλλας ἱεράς ἀκολουθίας.

Εἰκονοστάσιον. Ὁ κυρίως ναός χωρίζεται, ἀπὸ τὸ Ἱερὸν ἢ Ἁγίον Βῆμα, μὲ ξύλινον ἢ μαρμάρινον χώρισμα, τὸ ὁποῖον λέγεται *τέμπλον*. Λέγεται ἐπίσης καὶ Εἰκονοστάσιον, διότι ἐπ' αὐτοῦ εἶναι τοποθετημέναι αἱ Ἁγίαι Εἰκόνες.

Τὸ εἰκονοστάσιον ἔχει τρεῖς *πύλας* (θύρας), διὰ τῶν ὁποίων εἰσέρχονται εἰς τὸ Ἱερὸν οἱ κληρικοί. Ἐκ τῶν θυρῶν τούτων, ἡ μεσαία λέγεται *ᾠραία Πύλη* καὶ φέρει ζωγραφισμένον ἐπ' αὐτῆς τὸν Παντοκράτορα, ἐνῶ εἰς τὰς δύο πλαγίας θύρας, εἶναι ζωγραφισμένοι οἱ δύο Ἀρχάγγελοι, φρουροὶ τοῦ Ἁγίου Βήματος.

Ἀναλόγια. Ἐμπροσθεν τοῦ εἰκονοστασίου καὶ εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν, ὑπάρχουν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, δύο μικραὶ ξύλιναι ἐξέδραι.

Εἰς αὐτὰς ἀνεβαίνουν οἱ ἱεροψάλται ὅταν πρόκειται νὰ ψάλλουν. Τὰ βιβλία τῶν ψαλτῶν ἀπλώνονται εἰς περιστρεφόμενα στηρίγματα, τὰ ὁποῖα λέγονται *ἀναλόγια*.

Ἄμβων. Μετὰ τὰ ἀναλόγια καὶ κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ, ὑπάρχει ξυλίνη ἢ μαρμαρίνη ἕξέδρα, ἡ ὁποία λέγεται *Ἄμβων*.

Εἰς τὸν ἄμβωνα ἀνέρχεται ὁ διάκονος καὶ ἀναγινώσκει τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος γίνεται ἐπίσης, ὑπὸ τῶν κληρικῶν ἢ λαϊκῶν, τὸ θεῖον κήρυγμα πρὸς τοὺς χριστιανούς

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐχρησιμοποίησε πρῶτος τὸν ἄμβωνα διὰ νὰ κηρύξη τὸν Θεῖον Λόγον.

Δεσποτικόν. Εἰς τὴν νοτιάν πλευράν τοῦ ναοῦ καὶ ἀπέναντι ἀκριβῶς τοῦ ἄμβωνος, ὑπάρχει ὁ *Δεσποτικὸς Θρόνος* ἢ *Δεσποτικόν*.

Εἰς τὸν Δεσποτικὸν θρόνον ἀνεβαίνει εἰς ὠρισμένας στιγμὰς τῆς θείας λειτουργίας ὁ Ἐπίσκοπος, ὅταν λαμβάνῃ μέρος εἰς αὐτὴν καὶ ἀπ' ἐκεῖ μοιράζει τὸ ἀντίδωρον καὶ εὐλογεῖ τοὺς χριστιανοὺς.

Στασίδια. Κατὰ μῆκος τῆς βορείας καὶ νοτίας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ὑπάρχουν ξύλινα ἀνάβαθρα, τὰ ὁποῖα λέγονται *στασίδια*. Εἰς αὐτὰ στέκονται οἱ ἐκκλησιαζόμενοι.

Γυναικωνίτης. Εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν τοῦ ναοῦ καὶ ἄνωθεν ἀκριβῶς τῆς κυρίας εἰσόδου, ὑπάρχει δεύτερον πάτωμα, τὸ ὁποῖον λέγεται *γυναικωνίτης*.

Ἐκεῖ ἀνεβαίνουν οἱ γυναῖκες καὶ παρακολουθοῦν τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἄλλας τελετάς.

γ) Τὸ Ἱερὸν ἢ Ἅγιον Βῆμα

Τὸ Ἱερὸν ἢ Ἅγιον Βῆμα εὑρίσκεται πάντοτε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν πλευράν τοῦ ναοῦ. Τὸ δάπεδόν του εἶναι ὑψηλότερα ἀπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ὑπολοίπου ναοῦ καὶ ἀνέρχεται κανεὶς εἰς αὐτό, μὲ δύο ἢ τρεῖς βαθμίδας (σκαλοπάτια).

Τὸ Ἅγιον Βῆμα εἶναι τὸ μικρότερον μέρος τοῦ ναοῦ, εἶναι ὁμῶς τὸ ἱερώτερον, διότι εἰς αὐτὸ τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, χωρίζεται δέ, καθὼς εἶδομεν, ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον ναὸν διὰ τοῦ εἰκονοστασίου.

Ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Βήματος ὑπάρχουν, ἡ Ἅγία Τράπεζα καὶ ὀπισθεν αὐτῆς ὁ Ἐσταυρωμένος, ἡ Πρόθεσις, τὸ Σκευοφυλάκιον καὶ τὸ Σύνθρονον.

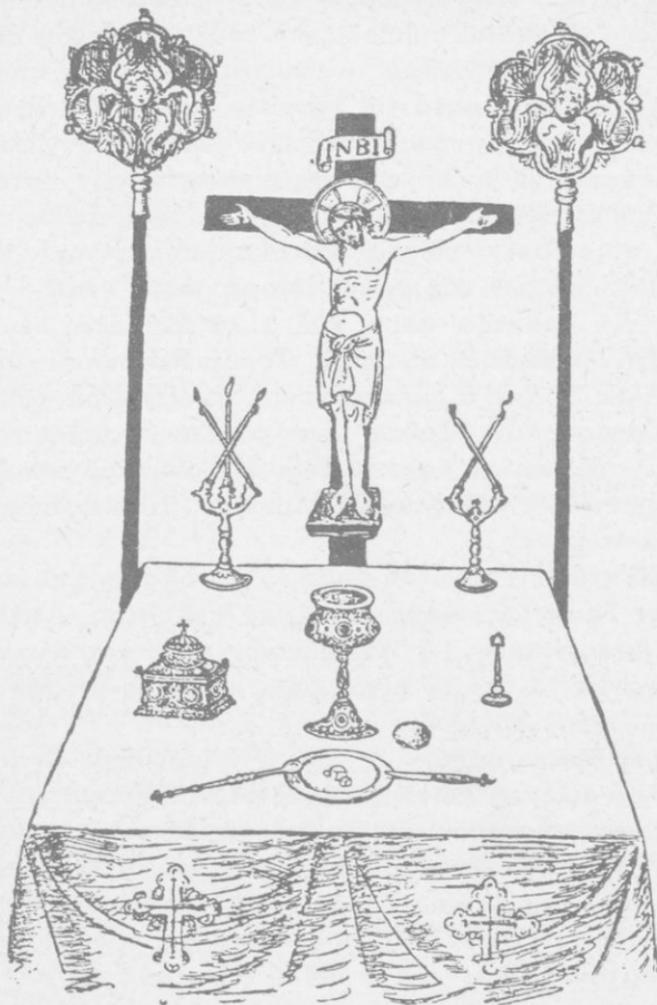
1) Ἡ Ἅγία Τράπεζα

Τὸ ἱερώτερον καὶ σπουδαιότερον ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα τοῦ ἱεροῦ εἶναι τὸ Ἱερὸν εἶναι ἡ Ἅγία Τράπεζα, διότι ἐπάνω εἰς αὐτὴν τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Ἡ Ἅγία Τράπεζα παλαιότερα ἦτο ξυλίνη εἰς ἀνάμνησιν τῆς ξυλίνης Τραπεζῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐτέλεσεν ὁ Χριστὸς τὸν

Μυστικόν Δείπνον. Σήμερον κατασκευάζεται ἀπὸ λίθου ἢ μάρμαρου.

Ἡ Ἁγία Τράπεζα εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἱεροῦ, ἔχει

Ἡ Ἁγία Τράπεζα

Ἐξαπτέρυγα—Ἐσταυρωμένος—Δικηροτρικήρα—Ἄρτοφόριον
Μυροδοχείον—Σπόγγος—Ἅγιος Δίσκος

σχήμα τετραγώνου ἢ ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου καὶ στηρίζεται εἰς ἓνα στύλον, ποῦ συμβολίζει τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἔθεμελίωσε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἶναι ὁ στύ-

λος αὐτῆς. Εἶναι δυνατόν ὁμως νά στηρίζεται καί ἐπί τεσσάρων στύλων, οἱ ὅποιοι συμβολίζουν τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς. Εἰς τὴν κορυφὴν ἑνὸς ἐκ τῶν στύλων αὐτῶν ὑπάρχει μικρὸν κοίλωμα ὄπου, κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τοποθετεῖται μικρὰ ἀργυρᾶ θήκη, ἡ ὁποία περιέχει λείψανα Ἁγίων Μαρτύρων διὰ νὰ ἐνθυμίξη ὅτι, διὰ τῆς θυσίας αὐτῶν ἐστερεώθη ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία καί διότι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν, οἱ χριστιανοί, εἰς τὰς κατακόμβας, ἐτέλουν τὴν θείαν λειτουργίαν ἐπὶ τῶν τάφων τῶν Μαρτύρων

Ἡ Ἁγία Τράπεζα φέρει καί ἄλλα ὀνόματα, λέγεται καὶ *Θυσιαστήριον*, *Μυστικὴ Τράπεζα*, *Τόπος Θεοῦ* κλπ.

Ἡ Ἁγία Τράπεζα σκεπάζεται μὲ τὰ ἐξῆς ἱερὰ καλύμματα:

Τὸ Κατασάρχιον. Τοῦτο εἶναι λευκὸν ὕφασμα, τὸ ὁποῖον συμβολίζει τὴν λευκὴν καὶ καθαρὰν σινδόνην, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰωσήφ περιετύλιξε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅταν κατέβασε Αὐτὸ ἀπὸ τὸν Σταυρόν.

Τὸ Εἰλητόν. Μεταξωτὸν ὕφασμα, τὸ ὁποῖον ἀπλώνεται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, κατὰ τὴν ὥραν τῆς Θείας Λειτουργίας.

Τὸ Ἀντιμνήσιον. Τὸ Ἀντιμνήσιον εἶναι τετράγωνον ὕφασμα, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ζωγραφισμένη ἡ ταφὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ Ἀντιμνήσιου, εἶναι ζωγραφισμέναι αἱ εἰκόνες τῶν Εὐαγγελιστῶν. Παλαιότερον ἐρράπτοντο εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας αὐτοῦ, λείψανα Ἁγίων.

Τὸ ἀντιμνήσιον εἶναι τὸ σπουδαιότερον καὶ ἱερώτερον ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν ὅταν αὕτη δὲν ὑπάρχη, π. χ. εἰς τὰ πλοῖα εἰς τὰ στρατόπεδα καὶ γενικᾶ ὄπου εἶναι ἀνάγκη νὰ τελεσθῇ θεία λειτουργία καὶ δὲν ὑπάρχει Ἁγία Τράπεζα. Δύναται δηλαδὴ ὁ ἱερεὺς νὰ ἀπλώσῃ τὸ ἀντιμνήσιον ὅπουδήποτε καὶ νὰ τελέσῃ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Ὁ Ἐπιτάφιος. Ὁ Ἐπιτάφιος εἶναι ὕφασμα χρυσοκέντητον, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ζωγραφισμένος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς νεκρὸς.

Παλαιότερον περιέφερον αὐτὸν ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν Μεγάλην Εἰσοδὸν τῆς Θείας Λειτουργίας, σήμερον περιφέρεται ὑπὸ τῶν ἱερέων μόνον τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν κατὰ τὴν ἐξοδὸν τοῦ Ἐπιταφίου.

2) Ἡ Προθέσεις

Εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἐντὸς τῆς κόγχης, ἡ ὁποία σχηματίζεται ἀπὸ τὴν ἡμικυκλικὴν ἀψίδα τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἡ ὁποία συμβολίζει τὴν φάτιν τῆς σπηλαίου τῆς Βηθλεέμ, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ Χριστός, προετοιμάζονται διὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν τὰ *τίμια Δῶρα*, δηλαδὴ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, τὰ ὁποία συμβολίζουν τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὶν μεταφερθοῦν εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν.

Τὸ μέρος τοῦτο λέγεται *Προθέσεις* ἢ *Προσκομιδὴ* ἢ *Παρατραπέζιον*.

Ἐπὶ τῆς Προθέσεως ὑπάρχει ἓν βιβλίον, τὸ ὁποῖον λέγεται *Δίπτυχον*, διότι εἰς τὴν μίαν πτυχὴν του (δίπλαν) ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν ζώντων καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὰ ὀνόματα τῶν νεκρῶν.

3) Τὸ Σκευοφυλάκιον

Εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ Ἱεροῦ ἢ Ἁγίου Βήματος ὑπάρχει ἓνα μέγαλον ξύλινον κιβώτιον ἢ ἐρμάριον (ντουλάπι), ἐντὸς τοῦ ὁποίου φυλάσσονται τὰ ἱερὰ σκεύη τοῦ ναοῦ, τὰ ἱερὰ βιβλία τῆς θείας λειτουργίας, τὰ ἄμφια τῶν ἱερέων καὶ τὰ ἄλλα πολυτίμα ἀναθήματα καὶ κειμήλια τοῦ ναοῦ.

Τὸ Κιβώτιον ἢ ἐρμάριον αὐτό, λέγεται *Σκευοφυλάκιον*.

4) Τὸ Σύνθρονον

Τὸ σύνθρονον εἶναι μία σειρὰ ἀπὸ ξυλίνους ἢ μαρμαρίνους θρόνους, τοποθετημένους ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ ἐπὶ τῆς κόγχης ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὴν μεσαίαν ἡμικυκλικὴν ἀψίδα.

Εἰς τοὺς θρόνους αὐτοὺς ἐκάθηντο οἱ Ἐπίσκοποι ἢ ἱερεῖς εἰς ὠρισμένας στιγμὰς τῆς Θείας Λειτουργίας. Βραδύτερον, ὅταν ἔγινε τὸ εἰκονοστάσιον καὶ ὁ θρόνος τοῦ Ἐπισκόπου μεταφέρθη εἰς τὸν κυρίως ναόν, τὸ σύνθρονον κατηργήθη. Πάντως ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη εἰς ὠρισμένους μεγάλους ναοὺς, ὅπως π. χ. εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν.

Τὰ ἱερὰ σκεύη

Εἰς κάθε ναὸν ὑπάρχουν ὠρισμένα ἀντικείμενα ἢ σκεύη, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν οἱ κληρικοὶ κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν διαφόρων μυστηρίων ἢ τῶν ἄλλων θρησκευτικῶν τελετῶν.

Ὅλα αὐτὰ μαζί, λέγονται Ἱερὰ σκεύη καὶ ἀπαγορεύεται νὰ χρησιμοποιηθοῦν δι' ἄλλην περίπτωσιν ἐκτὸς τῆς θείας λατρείας. Σπουδαιότερα μεταξὺ αὐτῶν εἶναι, ὅσα χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ λέγονται ἱερὰ σκεύη τῆς Ἁγίας Τραπέζης.

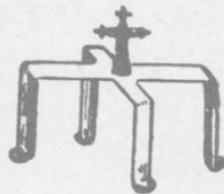
α') Ἱερὰ σκεύη τῆς Ἁγίας Τραπέζης

Ἱερὰ σκεύη τῆς Ἁγίας Τραπέζης εἶναι, ὅσα χρησιμοποιοῦνται ἀποκλειστικῶς κατὰ τὴν Θείαν Λειτουργίαν. Ταῦτα εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ πολύτιμα μέταλλα, ἄργυρον ἢ χρυσόν

ἢ πολυτελεῆ ὑφάσματα καὶ εἶναι τὰ ἑξῆς:

Τὸ Ἅγιον Ποτήριον ἢ Δισκοπότηρον. Τὸ σπουδαιότερον καὶ ἱερώτερον ἀπ' ὅλα τὰ σκεύη τῆς Ἁγίας Τραπέζης εἶναι τὸ Ἅγιον Ποτήριον, διότι ἐντὸς αὐτοῦ τίθεται ἡ Ἁγία Κοινωνία.

Τὸ Ἅγιον Ποτήριον συμβολίζει τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου, τὸν ὁποῖον ἠύλόγησεν ὁ Χριστὸς κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς του νὰ πίνουν.

Ἅγιον Ποτήριον, Λαβὴς καὶ Ἄστερισκος

Ὁ Ἅγιος Δίσκος. Ὁ Ἅγιος Δίσκος εἶναι μικρὸς δίσκος

ἐπὶ τοῦ ὁποίου τοποθετεῖ ὁ ἱερεὺς, κατὰ τὴν Προσκομιδὴν, τὰς μερίδας τοῦ ἁγίου Ἄρτου.

Ὁ ἅγιος Δίσκος συμβολίζει τὸν Οὐρανὸν ἢ τὴν φάτνην τῆς Βηθλεέμ.

Ὁ Ἀἴθρ. Τὸ ἅγιον Ποτήριον καὶ ὁ ἅγιος Δίσκος εἶναι τὰ πρῶτα καὶ κύρια ἱερὰ σκευὴ τῆς ἁγίας Τραπέζης καὶ σκεπάζονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς τὸ τέλος τῆς Προσκομιδῆς καὶ τὰ δύο μαζί, μὲ ἓνα ἱερὸν κάλυμμα (σκέπασμα), τὸ ὁποῖον φέρει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ λέγεται Ἀἴθρ.

Ὁ Ἀἴθρ συμβολίζει τὴν πλάκα τοῦ τάφου τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Λόγχη. Ἡ λόγχη εἶναι ἓνα μικρὸν μαχαιρίδιον, τὸ ὁποῖον ἔχει σχῆμα μικρᾶς λόγχης, εἰς ἀνάμνησιν τῆς λόγχης μὲ τὴν ὁποίαν ὁ στρατιώτης ἐκέντησε τὴν πλευρὰν τοῦ Κυρίου, ὅταν οὗτος εὐρίσκετο ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Ἡ λαβὴ τῆς λόγχης, καταλήγει εἰς σταυρὸν. Μὲ τὴν λόγχην ὁ ἱερεὺς κόπτει, κατὰ τὴν Προσκομιδὴν, τὸν Ἅγιον Ἄρτον.

Ὁ Ἀστερίσκος. Ὁ ἀστερίσκος ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἀργυρᾶ ἐλάσματα (λάμες), τὰ ὁποῖα εἶναι ἠνωμένα σταυροειδῶς καὶ κυρτά, ὥστε νὰ ἀκουμβοῦν μόνον εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα των.

Ὁ ἀστερίσκος συμβολίζει τὸν Ἀστέρα, ὁ ὁποῖος ὠδήγησε τοὺς Μάγους εἰς τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ καὶ τοποθετεῖται ὑπὸ τοῦ ἱερέως, κατὰ τὴν Προσκομιδὴν, ἐπὶ τοῦ ἁγίου Δίσκου, διὰ νὰ μὴ ἐγγίξῃ τὸ κάλυμμα τοῦ δίσκου τὸν ἅγιον Ἄρτον.

Ἡ Ἱερὰ Λαβίς. Ἡ λαβίς εἶναι μικρὸν κοχλιάριον, τοῦ ὁποίου ἡ λαβὴ καταλήγει εἰς σταυρὸν καὶ χρησιμεύει διὰ νὰ διδῇ ὁ ἱερεὺς τὴν ἁγίαν Κοινωνίαν εἰς τοὺς μεταλαμβάνοντας.

Τοὺς πρῶτους χριστιανικοὺς χρόνους οἱ χριστιανοὶ μετελάμβανον χωριστὰ τὸ σῶμα καὶ χωριστὰ τὸ αἶμα τοῦ Κυρίου.

Προσέφερον δηλαδὴ ὁ ἱερεὺς, εἰς τὸν μεταλαμβάνοντα χριστιανόν, τὸν Ἅγιον Ἄρτον μὲ μικρὰν λαβίδα (τσιμπίδα), τὸν δὲ Οἶνον μὲ τὸ Ἅγιον Ποτήριον.

Ἀργότερον ὅμως, ὅταν ἡ Ἐκκλησία καθώρισεν ὅπως ὁ χριστιανὸς μεταλαμβάνῃ μαζί Ἄρτον καὶ Οἶνον, ἡ λαβίς ἀντεκατεστάθη μὲ κοχλιάριον, τὸ ὁποῖον διετέρησε τὸ ὄνομα τῆς λαβίδος.

Ὁ σπόγγος. Ὁ σπόγγος εἶναι μικρὸν τεμάχιον τοῦ γνωστοῦ μας σπόγγου, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς σπογγίζει τὸ ἅγιον Ποτήριον καὶ τὸν Ἅγιον Δίσκον καὶ συμβολίζει τὸν σπόγγον μὲ

τόν ὁποῖον ἐποίησθ ὁ Χριστός, ὅταν εὕρισκοτο ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, χολήν καὶ δξος.

Τὸ Ζέον. Τὸ ζέον εἶναι μικρὸν μετάλλινον δοχεῖον (μπρίκι), ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ὁ ἱερεὺς θέτει ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἀφοῦ θερμάνη, χύνει ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θερμοῦ ὕδατος ποῦ ἐξήλθε κατὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν πλευράν Του, ὅταν ἐκέντησεν αὐτὴν διὰ τῆς λόγχης του εἰς στρατιώτης.

Τὸ Ἄρτοφόριον. Τὸ ἀρτοφόριον εἶναι μικρὸν μετάλλινον κιβώτιον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου φυλάσσεται ἡγιασμένος Ἄρτος, διὰ νὰ χρησιμεύη εἰς ἐκτάκτους καὶ ἐπείγουσας ἀνάγκας, ὡς π.χ. διὰ τὴν μετάληψιν βαρέως ἀσθενούντων, ἐτοιμοθανάτων κλπ.

Ὁ Σταυρός. Μὲ τὸν Σταυρὸν ὁ ἱερεὺς, κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, εὐλογεῖ τοὺς χριστιανούς.

β') Ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα καὶ σκεύη

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἱερὰ σκεύη τῆς Ἁγίας Τραπέζης, τὰ ὁποῖα ἀνεφέραμεν, εἰς κάθε ναὸν ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα καὶ σκεύη, τὰ

ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὰς διαφόρους ἱεροτελεστίας.

Ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς :

1. **Τὸ Θυμιατήριον.** Τὸ θυμιατήριον εἶναι μετάλλινον δοχεῖον κρεμάμενον ἀπὸ τέσσaras ἀλύσεις, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον τοποθετοῦνται ἀνημμένα κάρβουνα

Θυμιατήριον καὶ Λάβαρον

καὶ λίβανον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξέρχεται καπνὸς ἀρωματικός. Μὲ τὸ θυμιατήριον θυμιάζει (λιβανίζει) ὁ ἱερεὺς τὰ Τιμια Δῶρα, τὰς Ἁγίας Εἰκόνας καὶ τοὺς χριστιανούς.

Τὸ θυμίαμα συμβολίζει τὴν προσευχὴν τῶν χριστιανῶν, ἡ ὁποία ἀνέρχεται ὡς θυμίαμα πρὸς τὸν Θεόν, ὡς λέγει ὁ προφήτης Δαυὶδ: «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου».

Τὸ θυμίαμα εἶναι ἔθιμον τῆς Ἐκκλησίας ἀρχαιότατον. Καὶ πρὶν τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, οἱ εἰδωλολάτραι μεταχειρίζοντο αὐτὸ κατὰ τὰς θυσίας των καὶ οἱ Ἑβραῖοι εἰς τοὺς ναοὺς των.

2. Αἱ Ἁγίαι Εἰκόνες. Εἰς ὅλους τοὺς ναοὺς ὑπάρχουν αἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεομήτορος καὶ διαφόρων Ἁγίων.

Αὗται εἶναι τοποθετημέναι ἐπὶ τοῦ τέμπλου ἢ εἰκονοστασίου, κατὰ τὴν ἑξῆς σειρὰν, ὅταν βλέπωμεν πρὸς τὸ εἰκονοστάσιον:

Δεξιὰ τῆς Ὁραίας Πύλης, εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν, ἡ εἰκὼν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ἐν συνεχείᾳ δέ, αἱ εἰκόνες διαφόρων Ἁγίων.

Ἄριστερὰ τῆς Ὁραίας Πύλης τοποθετεῖται ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὴν ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου, τοῦ ὁποίου φέρει τὸ ὄνομα ὁ ναός, ἐν συνεχείᾳ δέ ἄλλαι εἰκόνες διαφόρων Ἁγίων.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν εἰκόνων τοῦ τέμπλου, δύναται νὰ ὑπάρχουν διάφοροι εἰκόνες Ἁγίων ἢ γεγονότων τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦ ναοῦ.

Αἱ εἰκόνες εἰκονίζουσι πρόσωπα ἱερά, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ μόνον ἀπευθύνεται ἡ λατρεία καὶ ὄχι εἰς τὸ ξύλον, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶναι κατασκευασμένοι.

3. Αἱ Ἁγίαι Κανδηλαί. Ἐμπροσθεν τῶν ἁγίων Εἰκόνων τοῦ τέμπλου κρέμονται ἀργυραῖ ἢ χρυσαῖ κανδηλαί (κανδήλια), αἱ ὁποῖαι ἀνάπτονται εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ καὶ τιμῆς πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα ἱερά Πρόσωπα. Κανδηλαί ἐπίσης ὑπάρχουν μιὰ ἄνωθεν τῆς Ὁραίας Πύλης καὶ ἄλλη ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, ἡ ὁποία καλεῖται διαρκῶς καὶ λέγεται *Ἀνοιμῆτος Κανδήλη*.

Αἱ κανδηλαί καίονται δι' ἐλαίου, χρησιμεύουν δέ καὶ πρὸς φωτισμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ. Αἱ κανδηλαί συμβολίζουν τὸ πνευματικὸν φῶς, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἀπὸ τὰς ἐναρέτους πράξεις τῶν χριστιανῶν.

4. Τὰ Κηρία. Ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους εἰσῆχθησαν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς αἱ λαμπάδες ἐκ κη-

ροῦ, τῶν ὁποίων τὸ φῶς συμβολίζει τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ.

Συμβολίζει ἐπίσης τὴν χαρὰν ἢ τὴν λύπην τῶν χριστιανῶν, διὰ τοῦτο ἀνάπτονται κηρία κατὰ τὰς χαρμοσύνους τελετὰς ἢ τὰς κηδείας καὶ τὰ Μνημόσυνα.

Τὰ κηρία τοποθετοῦνται ἐπὶ μεταλλίνων στηριγμάτων, τὸ ὁποῖα λέγονται *κηροπήγια* ἢ *μανουάλια*.

5. Τὰ Ἑξαπτέρυγα καὶ Λάβαρα. Τὰ ἑξαπτέρυγα εἶναι μετάλλινοι δίσκοι ἀκτινωτοί, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι σκαλισμένοι ἄγγελοι μὲ ἕξ πτέρυγας, τὰ *Σεραφείμ* καὶ τοποθετοῦνται ἓνα δεξιὰ καὶ ἓνα ἀριστερὰ τοῦ Ἐσταυρωμένου, ὀπισθεν τῆς ἁγίας Τραπεζῆς. Τὰ λάβαρα εἶναι ἐπιμήκη μεταξωτὰ ὑφάσματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι ζωγραφισμένοι εἰκόνες Ἁγίων, ἢ σκηναὶ ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Εἶναι ἀνηρτημένα ἐπὶ κοντῶν, οἱ ὁποῖοι τοποθετοῦνται πλησίον εἰς τὰς ἐξέδρας τῶν ψαλτῶν.

6. Ἡ Κολυμβήθρα. Ἀπὸ τότε ποῦ εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὁ νηπιοβαπτισμός, οἱ χριστιανοὶ βαπτίζονται ἐντὸς χαλκίνου δοχείου, τὸ ὁποῖον ἔχει σχῆμα λέβητος καὶ λέγεται *κολυμβήθρα*. Ἡ κολυμβήθρα συμβολίζει τὸν Ἰορδάνην ποταμόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐβαπτίσθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

7. Τὸ Μυροδοχεῖον. Εἶναι μικρὸν μετάλλινον δοχεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου περιέχεται τὸ Ἅγιον Μῦρον, μὲ τὸ ὁποῖον χρίεται ὁ βαπτιζόμενος.

Τὸ μυροδοχεῖον φυλάσσεται ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Βήματος.

8. Τὰ Ἀναθήματα. Πολλοὶ χριστιανοὶ εἰς ἔνδειξιν εὐσεβείας καὶ εὐγνωμοσύνης, διὰ τὰ ἀγαθὰ ποῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ λαμβάνομεν, προσφέρουν εἰς τοὺς ναοὺς διάφορα χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα καὶ κοσμήματα, τὰ ὁποῖα κρεμοῦν ἄνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, ἢ τῶν ἁγίων Εἰκόνων. Ταῦτα λέγονται Ἀναθήματα.

Εἰς πολλοὺς Ναοὺς καὶ Μοναστήρια τῆς Πατρίδος μας ἔχουν ἀφιερωθῆ πολλὰ καὶ πλούσια ἀναθήματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ὀλοκλήρους θησαυρούς.

9. Οἱ Κώδωνες. Οἱ κώδωνες ἢ καμπάνες εἶναι τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων εἰδοποιοῦνται οἱ χριστιανοὶ καὶ καλοῦνται νὰ προσέλθουν εἰς τὸν ναόν, ἵνα παρακολουθήσουν τὴν Θεῖαν λειτουργίαν, ἢ ἄλλας θρησκευτικὰς τελετὰς.

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐχρησιμο-

ποιοῦντο ἄνθρωποι εἰδικοί, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο *λαοσυνάκται*. Βραδύτερον καὶ ὅταν ἐπεκράτησε θρησκευτικὴ ἐλευθερία, ἡ εἰδοποίησις τῶν χριστιανῶν, ὅπως συγκεντρωθοῦν εἰς τοὺς ναοὺς, ἐγίνετο διὰ τῶν σημάτων, δηλαδὴ σιδήρων, τὰ ὅποια κτυπούμενα παρήγον ἦχον.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 865 μ. Χ. εἰσῆχθησαν εἰς τοὺς ναοὺς οἱ κώδωνες.

γ') Τὰ Ἱερὰ Βιβλία

Εἰς κάθε χριστιανικὸν ναὸν ὑπάρχουν διάφορα ἱερὰ βιβλία, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν κληρικῶν κατὰ τὴν Θεῖαν λειτουργίαν, ἢ τὰς διαφόρους ἄλλας ἱεροτελεστίας.

Τὰ βιβλία ταῦτα λέγονται *λειτουργικά*, τὰ σπουδαιότερα δὲ ἐξ αὐτῶν, εἶναι τὰ ἑξῆς:

Τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Τὸ βιβλίον τοῦτο περιλαμβάνει τέσσαρα Εὐαγγέλια. Τοῦ Ματθαίου, τοῦ Μάρκου, τοῦ Λουκᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννου.

Ἐπίστολος. Τὸ βιβλίον τοῦτο περιλαμβάνει τὰς ἑπτά ἐπιστολάς καὶ τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων.

Τὸ Τυπικόν. Τὸ τυπικὸν καθορίζει τὴν τάξιν καὶ τὴν σειράν πού πρέπει νὰ ἀκολουθῆ ὁ ἱερεὺς, κατὰ τὰς διαφόρους ἱεροτελεστίας.

Ἡ Ὀκτώηχος Παρακλητικὴ. Τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχει τοὺς θρησκευτικοὺς ὕμνους καὶ τὰ τροπάρια πού εἶναι τονισμένα εἰς τοὺς ὀκτῶ ἐκκλησιαστικοὺς ἦχους.

Τὰ 12 Μηνιαῖα. Τὰ βιβλία αὐτὰ εἶναι 12 καὶ κάθε ἓνα ἐξ αὐτῶν χρησιμοποιεῖται διὰ κάθε μῆνα τοῦ ἔτους, διότι περιλαμβάνει τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἀκινήτων ἑορτῶν τοῦ μηνός.

Τὸ Τριώδιον. Τὸ βιβλίον τοῦτο περιλαμβάνει τὰς ἀκολουθίας, τῶν πρὸ τοῦ Πάσχα, κινητῶν ἑορτῶν.

Τὸ Πεντηκοστάριον. Τὸ Πεντηκοστάριον περιλαμβάνει τὰς ἀκολουθίας, τῶν μετὰ τὸ Πάσχα, κινητῶν ἑορτῶν.

Ἄλλα ἱερὰ βιβλία τοῦ ναοῦ εἶναι: *Τὸ Εὐλόγιον, τὸ Ὄρολόγιον, τὸ Ψαλτήριον* κλπ.

Τὰ ἱερὰ ἄμφια

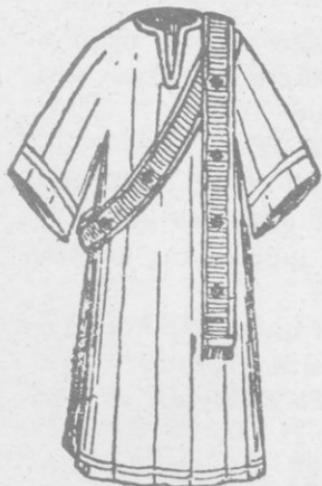
Ἐμάθομεν εἰς τὴν Κατήχησιν, ὅτι τὴν ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν οἱ κληρικοὶ καὶ ὅτι οἱ βαθμοὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας εἶναι τρεῖς: τοῦ Διακόνου, τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου. Οἱ κληρικοὶ καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν βαθμῶν, διὰ τὴν καθημερινὴν χρῆσιν, φέρουν ἐνδύματα, τὰ ὁποῖα διαφέρουν ἀπὸ τὰ ἐνδύματα τῶν λαϊκῶν, εἶναι μαῦρα εἰς τὸν χρωματισμὸν καὶ λέγονται *ράσα*.

Ὅταν ὁμοῦ οἱ κληρικοὶ λαμβάνουν μέρος εἰς ἱεράς τελετάς, φέρουν ἐνδύματα πολυτελεῆ, τὰ ὁποῖα λέγονται *ἱερὰ ἄμφια*.

Τὰ ἱερὰ ἄμφια, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὸν χρωματισμὸν, εἶναι ἀνάλογα τοῦ βαθμοῦ, τὸν ὁποῖον φέρουν οἱ κληρικοὶ. Μὲ ἄλλας λέξεις, τὰ ἱερὰ ἄμφια τοῦ Διακόνου διαφέρουν ἀπὸ τὰ ἱερὰ ἄμφια τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τοῦ Πρεσβυτέρου διαφέρουν ἀπὸ τὰ ἄμφια τοῦ Ἐπισκόπου.

α΄) Ἄμφια τοῦ Διακόνου

Ὁ Διάκονος, ὅταν λαμβάνῃ μέρος ὡς βοηθὸς εἰς διαφοροὺς ἱεροτελεστίας, φέρει τὰ ἑξῆς ἄμφια:

Στιχάριον με ὠράριον
Διακόνου

Τὸ Στιχάριον. Τὸ στιχάριον εἶναι χιτὼν μακρὺς μέχρι τῶν ποδῶν, με χειρίδας (μανίκια) ἐπίσης μακρά. Ἐχει χρῶμα συνήθως λευκὸν καὶ κατασκευάζεται ἀπὸ λινὸν ὕφασμα, συμβολίζει δὲ τὴν λαμπρότητα τῶν Ἀγγέλων, μετὰ τῆς ὁποίας οἱ κληρικοὶ, ὡς οἱ Ἄγγελοι, ὑπερετοῦν τὸν Θεόν.

Στιχάριον φέρουν καὶ ὁ Πρεσβύτερος καὶ ὁ Ἐπίσκοπος.

Τὰ Ἐπιμάνικα ἢ ἐπιμανίγια. Τὰ ἄκρα τῶν χειρίδων τοῦ στιχαρίου περιβάλλονται με πολυτελεῆ χρυσοκέντητα τεμάχια ὕφασματος, τὰ ὁποῖα λέγον-

ται ἐπιμάνικα ἢ ἐπιμανίικια καὶ συμβολίζουν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ.

Τὸ Ὁράριον. Τὸ ὠράριον εἶναι τὸ διακριτικὸν γνῶρισμα τοῦ Διακόνου.

Εἶναι μίᾳ ἐπιμήκης ταινία, συνήθως ἀπὸ λινὸν ὕφασμα, χρυσοκέντητος εἰς τὰ ἄκρα της, τὴν ὁποίαν φέρει ὁ Διάκονος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, διπλώνει δὲ αὐτὴν κάτωθεν τῆς δεξιᾶς μασχάλης κατὰ τρόπον ὥστε, τὸ μὲν ἕνα ἄκρον της νὰ κρέμεται ἔμπροσθέν του, τὸ δὲ ἄλλο ὀπισθὲν του.

Τὸ ὠράριον συμβολίζει τὰς πτέρυγας τῶν Ἀγγέλων.

β') Ἄμφια τοῦ Πρεσβυτέρου

Ὁ Πρεσβύτερος, ὅταν ἱεουργῇ, ἐκτὸς τοῦ στιχαρίου καὶ τῶν ἐπιμανίκων, φέρει ἐπὶ πλεόν καὶ τὰ ἐξῆς ἄμφια :

Τὸ Ἐπιτραχήλιον. Τὸ ἐπιτραχήλιον εἶναι τὸ διακριτικὸν γνῶρισμα τοῦ Πρεσβυτέρου.

Εἶναι στενὸν καὶ μακρὸν τεμάχιον ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον φέρει εἰς τὸ ἄνω μέρος ἄνοιγμα, διὰ τοῦ ὁποῦ κρεμᾶ αὐτὸ ὁ Πρεσβύτερος ἐκ τοῦ τραχήλου του, εἰς δὲ τὸ κάτω μέρος του φέρει κροσσούς. Κατασκευάζεται συνήθως ἐκ πολυτίμου ὑφάσματος καὶ φέρει χρυσεκεντήτους σταυρούς.

Τὸ ἐπιτραχήλιον συμβολίζει τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἣ ὁποία δίδεται εἰς τοὺς ερεῖς.

Ἡ Ζώνη. Ἡ ζώνη εἶναι χρυσοκέντητος λωρὶς ὑφάσματος, τὴν ὁποίαν φέρει ὁ Πρεσβύτερος εἰς τὴν μέσην του. Ἡ ζώνη εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος κουμπώνει μὲ ἀργυρᾶς ἢ χρυσαῶς πόρπας καὶ συμβολίζει τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ἐγκράτειαν τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου: Ζώνην φέρει καὶ ὁ Ἐπίσκοπος.

Τὸ Φελόνιον. Τὸ φελόνιον ἔχει σχῆμα ἐπανωφορίου, χωρὶς μανίκια. Σκεπάζει ὀλόκληρον τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ Πρεσβυτέρου, ἐνῶ εἰς τὸ ἔμπροσθεν φθάνει μέχρι τοῦ στήθους, διὰ νὰ εἶναι ἐλεύθεραι αἱ χεῖρες αὐτοῦ. Εἰς τὴν κορυφὴν του ἔχει ἄνοιγμα, διὰ τοῦ ὁποῦ φορεῖ αὐτὸ ὁ Πρεσβύτερος, εἰς δὲ τὴν ράχιν του φέρει συνήθως χρυσοκέντητον σταυρόν. Τὸ φελόνιον συμβολίζει τὴν δικαιοσύνην τῶν κληρικῶν.

Τὸ Ἐπιγονάτιον. Τὸ ἐπιγονάτιον εἶναι τετράγωνον χρυσοκέντητον ὕφασμα μὲ κροσσούς εἰς τὰ ἄκρα του, τὸ ὁποῖον

κρέματα από τὸ δεξιὸν μέρος τῆς ζώνης καὶ φθάνει μέχρι τοῦ δεξιοῦ γόνατος.

Τὸ ἐπιγονάτιον συμβολίζει τὴν πετσέταν, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς ἐσπόγγισε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του, κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον.

Ἐπιγονάτιον φέρουν οἱ ἀξιωματοῦχοι Πρεσβύτεροι, δηλαδὴ ὁ Οἰκονόμος, ὁ Ἀρχιμανδρίτης κλπ. καὶ οἱ Ἐπίσκοποι.

γ') Ἄμφια τοῦ Ἐπισκόπου

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄμφια τῶν ἄλλων βαθμῶν τῶν κληρικῶν, τὰ ὁποῖα εἶδομεν ὅτι φέρει καὶ ὁ Ἐπίσκοπος, οὗτος φέρει κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας, εἰς τὰς ὁποίας λαμβάνει μέρος καὶ ἄλλα ἄμφια, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ κάτωθι :

1. Ὁ Σάκκος. Ὁ σάκκος εἶναι χιτῶν μὲ κοντὰ μανίκια, ὁ ὁποῖος φθάνει ὀλίγον κάτωθεν τῶν γονάτων.

Κατασκευάζεται ἐκ πολυτελοῦς ὑφάσματος καὶ ἀντὶ ραφῶν, τὰ δύο μεγάλα φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται, συνδέονται μὲ μεταξίνους ταινίας ἢ μικροὺς κωδωνίσκους, εἶναι χρυσοκέντητος καὶ συμβολίζει τὸν πορφυροῦν χιτῶνα, μὲ τὸν ὁποῖον ἐνέδυσαν τὸν Χριστὸν πρὶν σταυρωθῆ.

2. Ὠμοφόριον. Τὸ ὠμοφόριον ὁμοιάζει μὲ τὸ ὠράριον τοῦ διακόνου, εἶναι ὅμως πλατύτερον καὶ κοντήτερον ἐκείνου.

Κατασκευάζεται ἀπὸ λευκὸν μάλλινον ὕφασμα καὶ κοσμεῖται μὲ χρυσοκέντητους εἰκόνας, εἰς δὲ τὰ ἄκρα του φέρει κροσσοὺς. Τὸ ὠμοφόριον εἶναι τὸ διακριτικὸν γνῶρισμα τοῦ Ἐπισκόπου καὶ συμβολίζει τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ εἰς τὸν Θεόν, φέρει δὲ αὐτὸ ὁ Ἐπίσκοπος, κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, ἐπὶ τῶν ὤμων του καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸν σάκκον.

Διακρίνεται εἰς *μέγα ὠμοφόριον*, τὸ ὁποῖον φέρει μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ εἰς *μικρὸν ὠμοφόριον*, τὸ ὁποῖον φέρει ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἔπειτα.

3. Ὁ Μανδύας. Ὁ μανδύας εἶναι πολυτελέστατον ἄμφιον, τὸ ὁποῖον ἔχει βαθὺ ἰώδες χρῶμα καὶ ὁμοιάζει μὲ τὸ φελόνιον. Ἐχει σχῆμα μπέρτας μὲ μακρὰν οὐρὰν εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος, ἐνῶ εἰς τὸ ἐμπρόσθιον εἶναι ἀνοικτόν. Δὲν ἔχει χειρίδας, ἀλλὰ περιδένεται εἰς τὸν τράχηλον τοῦ Ἐπισκόπου διὰ μεταξίνης.

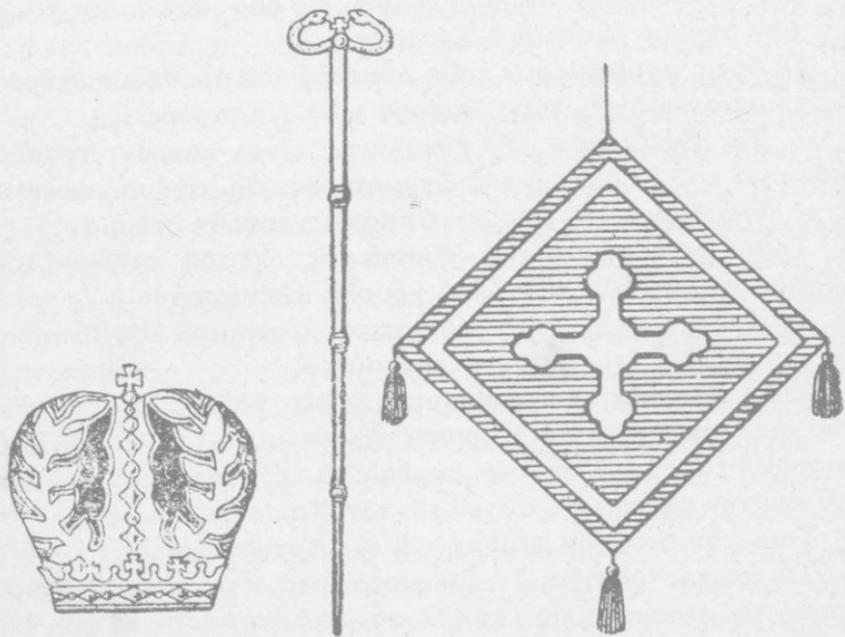
ταινίας. Τὸν μανδύαν φορεῖ ὁ Ἐπίσκοπος εἰς ὄλας τὰς ἄλλας ἱεροτελεστίας, ἐκτὸς τῆς Θείας λειτουργίας.

Τὸ Ἐπανωκαλύμμαυχον. Τὸ ἄμφιον τοῦτο εἶναι τεμάχιον μαύρου μεταξωτοῦ ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον ἀπλώνεται ἐπὶ τοῦ καλυμμαυχίου τοῦ Ἐπισκόπου.

Φέρει εἰς τὰς δύο πλευράς του, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, δύο ταινίας καὶ συμβολίζει τὴν ἀπάρνησιν τῶν ἐγκοσμίων.

Τοιοῦτον ἐπανωκαλύμμαυχον φέρουν καὶ οἱ Ἀρχιμανδρίται.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἱερῶν ἀμφίων, ὁ Ἐπίσκοπος, κατὰ τὴν

Ἡ Μίτρα, ἡ Ποιμαντικὴ Ράβδος καὶ τὸ Ἐπιγονάτιον

θεῖαν λειτουργίαν ἢ τὰς ἄλλας θρησκευτικὰς τελετάς, φέρει καὶ ἄλλα ἱερά ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἡ Μίτρα. Ἡ μίτρα εἶναι πολυτελὲς χρυσοκέντητον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, εἰς σχῆμα θόλου, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει σταυρός.

Εἰς τὸ ἔξωτερικὸν μέρος τῆς κοσμεῖται διὰ πολυτίμων λίθων καὶ ἐπὶ τῆς στεφάνης τῆς βάσεώς της ὑπάρχουν αἱ εἰκό-

νες τῶν 4 Εὐαγγελιστῶν, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τῆς, ὁ δικέφαλος ἀετός.

Τὴν μίτραν φέρει ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ τὰς ἐπισήμους τελετάς.

Εἶναι ἀπομίμησις τοῦ στέμματος τῶν Βυζαντινῶν αυτοκρατόρων καὶ συμβολίζει τὸν ἀκάνθινον στέφανον τοῦ Κυρίου.

6. Ἡ Ποιμαντικὴ Ράβδος. Ἡ Ποιμαντικὴ Ράβδος ἢ Πατερίσσα εἶναι ράβδος ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, τὴν ὁποίαν κρατεῖ ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ τὰς ἄλλας ἱεροτελεστίας, εἰς τὰς ὁποίας λαμβάνει μέρος.

Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς καταλήγει εἰς δύο ὄφεις, εἰς τὸ μέρος τῶν ὁποίων ὑψοῦται ὁ Σταυρός.

Οἱ ὄφεις συμβολίζουν τοὺς ὀρατοὺς καὶ ἀοράτους ἐχθροὺς τῆς χριστιανωσύνης, τοὺς ὁποίους νικᾷ ὁ Σταυρός.

7. Τὸ Ἐγκόλπιον. Τὸ ἐγκόλπιον εἶναι μικρὸν χρυσοῦν εἰκόνισμα τοῦ Κυρίου, ἢ τῆς Θεομήτορος εἰς σχῆμα ὠοειδές, εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ ὁποίου, ὑπάρχει χρυσοῦν στέμμα.

Τοῦτο φέρει πάντοτε ὁ Ἐπίσκοπος ἐπὶ τοῦ στήθους του, κρεμάμενον ἐκ τοῦ λαιμοῦ διὰ χρυσοῦς ἀλύσεως.

Τὸ ἐγκόλπιον εἶναι τὸ διακριτικὸν γνῶρισμα τοῦ Ἐπισκόπου καὶ συμβολίζει τὴν ἀγνότητα αὐτοῦ.

8. Ὁ Σταυρός. Ὁ Ἐπίσκοπος φέρει ἐπίσης ἐπὶ τοῦ στήθους του, κρεμάμενον διὰ χρυσοῦς ἀλύσεως ἐκ τοῦ λαιμοῦ του, χρυσοῦν σταυρὸν, ὁ ὁποῖος συμβολίζει τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ εἰς τὸν Χριστόν.

Τοιοῦτον σταυρὸν φέρουν καὶ οἱ Ἀρχιμανδριῖται.

Τὰ Δικηροτρίκηρα. Τὰ δικηροτρίκηρα εἶναι μικρὰ ἀργυρᾶ κηροπήγια, φερόμενα εἰς τὰς χεῖρας, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ μὲν ἓνα φέρει δύο κηρία, λέγεται *δίκηρον* καὶ συμβολίζει τὴν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Χριστοῦ, τὸ δὲ ἄλλο τρία κηρία, λέγεται *τρίκηρον* καὶ συμβολίζει τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

Μὲ τὰ δικηροτρίκηρα εὐλογεῖ ὁ Ἐπίσκοπος τοὺς χριστιανούς.

Πότε λατρεύεται ὁ Θεός

Περὶ Ἑορτῶν

Ὅταν, εἰς τὴν Κατήχησιν, ὠμιλούσαμεν περὶ προσευχῆς εἵχομεν εἶπει, ὅτι ὁ χριστιανὸς ἠμπορεῖ νὰ προσεύχεται εἰς τὸν Θεὸν ὅποιανδήποτε ὥραν καὶ εἰς ὅποιονδήποτε μέρος, διότι ὁ Θεὸς εἶναι, πάντοτε, πανταχοῦ παρῶν.

Εἰς τὰ περὶ λατρείας ἀνεφέραμεν, ὅτι ἡ κοινὴ προσευχὴ καὶ ἡ ὁμαδικὴ λατρεία ἔχουν πολὺ μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν προσευχὴν, διότι τὸ περιβάλλον τοῦ ναοῦ, αἱ ἄγιοι εἰκόνες, αἱ ψαλμωδίαί, τὸ θυμίαμα καὶ γενικῶς τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι συναθροίζονται εἰς τοὺς ναοὺς, συντελοῦν εἰς τὸ νὰ ἀπομακρύνουν τὴν σκέψιν μας ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια καὶ νὰ στρέφουν αὐτὴν πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ κοινὴ προσευχὴ καὶ ἡ ὁμαδικὴ λατρεία ἐνώνει ὅλους τοὺς χριστιανοὺς ὡς ἀδελφοὺς καὶ ὡς τέκνα τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς, τοῦ Θεοῦ, εἰς τὰ ὅποια ὁ Πατὴρ δίδει τὴν χάριν καὶ τὴν εὐλογίαν Αὐτοῦ.

Δὲν εἶναι ὁμοῦς εὐκόλον εἰς τοὺς χριστιανοὺς, καθημερινῶς νὰ συναθροίζωνται εἰς τοὺς ναοὺς, πρὸς ὁμαδικὴν προσευχὴν καὶ λατρείαν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀκόμη χριστιανικοὺς χρόνους, καθώρισεν ὅπως ἡ ὁμαδικὴ προσευχὴ καὶ λατρεία γίνεται μίαν φορὰν τὴν ἐβδομάδα εἰς ἡμέραν, ἡ ὁποία λέγεται *εορτὴ*. Τοῦτο ἄλλωστε ἀπεκάλυψεν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν διὰ τῆς τετάρτης ἐντολῆς Του: «Ἐξ ἡμέρας ἐργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἐβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου». Κατόπιν δὲ τούτου οἱ Ἑβραῖοι εἶχον ὀρίσει, ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως καὶ λατρείας, τὸ Σάββατον.

Ἡ χριστιανικὴ ὁμοῦς Ἐκκλησία, ἀπὸ τῶν πρώτων ἀποστολικῶν χρόνων, ἀντὶ τοῦ Σαββάτου, ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως καὶ ὁμαδικῆς προσευχῆς καὶ λατρείας, ὥρισε τὴν *Κυριακὴν*, εἰς ἀνάμνησιν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου (ἡμέρα Κυρίου).

Ἡ Κυριακὴ λοιπὸν εἶναι ἡ πρώτη ἐβδομαδιαία χριστιανικὴ εορτὴ, ἡ ὁποία ὠρίσθη ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, κατὰ τὴν ὁποίαν πάντες οἱ χριστιανοὶ εορτάζουν τὸ μέγα γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος.

Βραδύτερον, ἐκτός τῆς Κυριακῆς, ὠρίσθησαν ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄλλαι ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης τῶν χριστιανῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν ἔργων των καὶ τῆς θυσίας των, συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴν στερέωσιν αὐτῆς ἢ εἰς ἀνάμνησιν σπουδαίων γεγονότων τῆς Ἐκκλησίας.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καθιερώθησαν εἰς τὸ χριστιανικὸν ἑορτολόγιον αἱ ἑορταὶ τῶν Ἁγίων.

Αἱ ἑορταὶ, ἀναλόγως τῶν θρησκευτικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἑορτάζει ἡ Ἐκκλησία ἢ τῶν προσώπων τῶν ὁποίων τὴν μνήμην τιμᾶ, διακρίνονται εἰς *Δεσποτικὰς*, εἰς *Θεομητορικὰς* καὶ εἰς ἑορτάς τῶν Ἁγίων.

α') Δεσποτικαὶ ἑορταὶ

Αἱ Δεσποτικαὶ ἑορταὶ εἶναι ἀφιερωμέναι εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Κυρίου καὶ ἑορτάζονται εἰς ἀνάμνησιν γεγονότων ἀπὸ τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ.

Ἐξ αὐτῶν, ἄλλαι μὲν ἑορτάζονται εἰς τὴν αὐτὴν πάντοτε ἡμερομηνίαν καὶ λέγονται *ἀκίνητοι*, ἄλλαι δὲ εἰς διάφορον ἡμερομηνίαν καὶ λέγονται *κινηταί*. Αἱ κινηταὶ ἑορτάζονται τὴν αὐτὴν πάντοτε ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος.

1. Ἀκίνητοι Δεσποτικαὶ Ἑορταὶ

Αἱ κυριώτεραι ἀκίνητοι Δεσποτικαὶ ἑορταὶ εἶναι αἱ ἑξῆς :

1. Τὰ Χριστοῦγεννα. Ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἑορτὴ τῆς Χριστιανωσύνης, διότι κατ' αὐτὴν ἑορτάζομεν τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς Βηθλεέμ.

Τὰ Χριστοῦγεννα ἑορτάζομεν τὴν 25ην Δεκεμβρίου ἐκάστου ἔτους.

2. Ἡ Περιτομὴ τοῦ Κυρίου. Ὁκτῶ ἡμέρας μετὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων ἑορτάζομεν τὴν Περιτομὴν τοῦ Χριστοῦ :

Οἱ Ἑβραῖοι εἶχον συνήθειαν, ὀκτῶ ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν, νὰ κάμνουν εἰς τὰ βρέφη των περιτομὴν καὶ νὰ δίδουν εἰς αὐτὰ τὸ ὄνομά των.

Ὅκτῳ λοιπὸν ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησίν του, ὁ Χριστὸς περιετμήθη καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Ἰησοῦς.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἐορτάζομεν τὴν 1ην Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους.

3. Τὰ Θεοφάνεια ἢ Ἐπιφάνεια. Τὰ Θεοφάνεια ἐορτάζομεν, τὴν 6ην Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους, εἰς ἀνάμνησιν τῆς βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν.

Ἡ ἐορτὴ αὕτη λέγεται Θεοφάνεια ἢ Ἐπιφάνεια, διότι κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Χριστοῦ ἐφανερώθησαν καὶ τὰ Τρία Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Υἱὸς ἐβαπτίζετο, ἠκούσθη ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς «Οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός», τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκάθησεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Χριστοῦ ὡς περιστερά.

Τὰ Θεοφάνεια λέγονται καὶ Φῶτα, διότι κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐφωτίζοντο (ἐβαπτίζοντο) οἱ κατηχούμενοι.

4. Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Χριστοῦ. Τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν Ἐορτὴν τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἦτοι τὴν 2αν Φεβρουαρίου ἐκάστου ἔτους, ἐορτάζομεν τὴν Ὑπαπαντὴν Αὐτοῦ.

Ἐορτάζομεν δηλαδὴ τὴν ὑπάντησιν (ὑποδοχὴν) τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς ἱερέως Συμεών, ὅταν ἡ Θεοτόκος ἔφερεν Αὐτόν εἰς τὸν ναόν, ὁπότε ὁ Συμεών, ἀφοῦ ἔλαβε τὸν Ἰησοῦν εἰς χεῖρας του, ἀνεφώνησε: «Νῦν ἀπολούεις τὸν δοῦλον σου Δέσποτα, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου»

5. Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος. Ὀλίγας ἡμέρας πρὶν τῆς συλλήψεώς του, ὁ Χριστὸς, μαζί μὲ τρεῖς ἐκ τῶν μαθητῶν του, τὸν Πέτρον, τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Ἰάκωβον, ἀνῆλθεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Θαβώρ καὶ ἐκεῖ, ἐνώπιον τῶν ἐκθάμβων μαθητῶν του, μετεμορφώθη.

Τὸ πρόσωπόν του ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος καὶ τὰ ἐνδύματά του ἔγιναν λευκὰ ὡς τὸ φῶς, ἀνεφάνησαν δὲ πλησίον τοῦ οἱ προφῆται Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας καὶ ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς «Οὗτος ἐστὶν ὁ υἱός μου...».

Τὸ γεγονός τοῦτο ἐορτάζετο πρὸ τοῦ Πάσχα. Ἀπὸ τότε ὅμως ποῦ ἡ Ἁγία Ἐλένη, ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἔκτισεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Θαβώρ ναόν, τοῦ ὁποῦο

τά έγκαίνια έτέλεσεν τήν 6ην Αύγουστου, ή 'Εκκλησία ώρισεν δπως ή Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτήρος έορτάζεται κατά τήν ήμερομηνίαν αὐτήν.

6. Ἡ Ὑψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Εἰς τὰς ἀκινήτους Δεσποτικὰς έορτάς ἀνήκει καί ή έορτή τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ή ὁποία ὠρίσθη ὑπό τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τιμὴν τοῦ Σταυροῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου έσταυρώθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καί ὁ ὁποῖος, κατόπιν τούτου, έγινε τὸ ἱερώτερον σύμβολον τῆς Χριστιανωσύνης.

Αὕτη έορτάζεται, τήν 14ην Σεπτεμβρίου έκάστου έτους, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος, κατά τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος κυριεύσας ἀπὸ τοὺς Πέρσας τὸν Τίμιον Σταυρόν, τὸν ὁποῖον οὗτοι εἶχον ἀρπάσει, ὕψωσεν αὐτὸν ἐν Ἱεροσολύμοις τήν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ έτους 624 μ.Χ. διὰ νὰ τὸν ἴδῃ καί ἀναγνωρίσῃ ὁ κόσμος.

2) Κινηταὶ Δεσποτικαὶ Ἑορταὶ

Αἱ κινηταὶ δεσποτικαὶ έορταὶ διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας :

Εἰς κινητὰς έορτάς πρὸ τοῦ Πάσχα καί εἰς κινητὰς έορτάς μετὰ τὸ Πάσχα.

Κινηταὶ έορταὶ πρὸ τοῦ Πάσχα

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας κατά τήν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, τὸ 325 μ.Χ., ὠρισαν δπως τὸ Πάσχα έορτάζεται τήν πρῶτην Κυριακὴν μετὰ τήν πρῶτην πανσέληνον τῆς έαρινῆς ἰσημερίας. Ἀναλόγως λοιπὸν τῆς Κυριακῆς, μετὰ τήν ὁποίαν θὰ συμπέσῃ ή Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, κανονίζονται αἱ κινηταὶ δεσποτικαὶ έορταί, αἱ πρὸ τοῦ Πάσχα καί αἱ μετὰ τοῦτο.

Αἱ πρὸ τοῦ Πάσχα κινηταὶ έορταὶ εἶναι αἱ ἑξῆς :

Ἡ Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου. Ἡ Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου εἶναι ή δεκάτη Κυριακὴ πρὸ τοῦ Πάσχα.

Ἀπὸ τῆς Κυριακῆς αὐτῆς ἄρχεται τὸ *Τριώδιον*, δηλαδὴ ἀνοίγει τὸ ἱερὸν λειτουργικὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τὰς ἀκολουθίας ὄλων τῶν έορτῶν, μέχρι τοῦ Μεγάλου Σαββάτου

Ἀπὸ τῆς Κυριακῆς αὐτῆς οἱ χριστιανοὶ προετοιμάζονται διὰ τήν νηστείαν καί τήν προσευχὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.

Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγινώσκειται ἡ παραβολὴ τοῦ Τελῶνου καὶ Φαρισαίου, ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ Λουκᾶν (Κεφ. Η' § 10—14), διὰ τῆς ὁποίας ὁ Χριστὸς ἐδίδαξεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν δύναμιν τῆς εἰλικρινοῦς μετανόιας.

Διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης ἡ Ἐκκλησία εἰδοποιεῖ τοὺς χριστιανούς, ὅτι πρέπει νὰ μετανοήσουν εἰλικρινῶς διὰ τὰ ἁμαρτήματά των καὶ νὰ εἶναι ταπεινόφρονες ὅπως ὁ Τελῶνης τῆς παραβολῆς.

Ἡ Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου. Μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Τελῶνου καὶ Φαρισαίου, ἀκολουθεῖ ἡ Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου. Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγινώσκειται, ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου (Κεφ. ΙΕ' § 11—33), ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Χριστὸς ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους ὅτι ὁ Θεὸς συγχωρεῖ τοὺς εἰλικρινῶς μετανοοῦντας.

Ἡ Κυριακὴ τῶν Ἀπόκρεω. Μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Ἀσώτου ἀκολουθεῖ ἡ Κυριακὴ τῶν Ἀπόκρεω.

Ἡ Κυριακὴ αὕτη εἶναι ἡ τελευταία ἡμέρα κρεοφαγίας, διότι ἀπὸ τῆς ἐπομένης γίνεται ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ κρέατος.

Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγινώσκειται ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου (Κεφ. ΚΕ' § 31—46), ἡ περικοπὴ περὶ τῆς Μελλούσης Κρίσεως, διὰ νὰ μᾶς ἐνθυμίση ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα φιλόανθρωποι πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην.

Ἡ Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου. Ἡ ἑβδομὰς ποῦ ἀκολουθεῖ τὴν Κυριακὴν τῶν Ἀπόκρεω, λέγεται *Τυροφάγος*, διότι κατὰ τὴν ἑβδομάδα αὐτὴν ἐπιτρέπεται νὰ τρώωμεν μόνον γάλα καὶ τυρόν. Τοῦτο γίνεται διὰ νὰ προετοιμασθῇ τὸ σῶμα μας διὰ τὴν νηστείαν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ποῦ ἀρχίζει τὴν ἐπομένην τῆς Κυριακῆς τῆς Τυροφάγου, δηλαδὴ τὴν Καθαρὰν Δευτέραν. Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγινώσκειται, ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου (Κεφ. ΣΤ' § 14-21), ἡ περικοπὴ, ἡ ὁποία μᾶς διδάσκει ὅτι ὀφείλομεν νὰ μὴ θησαυρίζωμεν ἐπίγεια ἀγαθὰ, ἀλλ' οὐράνια.

4) Αἱ Κυριακαὶ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς

Ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς Κυριακῆς τῆς Τυροφάγου ἀρχίζει ἡ Μεγάλη Τεσσαρακοστὴ, τῆς ὁποίας ἡ πρώτη ἑβδομὰς λέγεται *Καθαρὰ Ἐβδομὰς*.

Μεγάλη Τεσσαρακοστή είναι ή πρό τοῦ Πάσχα μεγάλη νηστεία, ή ὁποία γίνεται εἰς ἀνάμνησιν τῆς τεσσαρακονθημέρου νηστείας τοῦ Χριστοῦ εἰς τήν ἔρημον καί διὰ νά μᾶς προετοιμάσῃ διὰ τήν Ἀγίαν Μετάληψιν.

Ἡ Μεγάλη Τεσσαρακοστή διαρκεῖ 48 ἡμέρας.

Αἱ Κυριακαί τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς εἶναι ἕξ καί λέγονται Κυριακαί τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς ἡ Κυριακαί τῶν Νηστειῶν.

Α΄ Κυριακή τῶν Νηστειῶν ἡ Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας
Ἡ Κυριακή αὕτη εἶναι ἡ Α΄ τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Λέγεται Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τῶν Ὁρθοδόξων κατὰ τῶν εἰκονομάχων καί τῆς ἀναστηλώσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων ὑπό τῆς αὐτοκρατείας Θεοδώρας τὸ ἔτος 842 μ. Χ.

Κατὰ τήν Κυριακὴν αὕτην ἀναγινώσκειται ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (Κεφ. Α΄ § 44-52) ἡ περικοπή, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τήν πρόσκλησιν τοῦ Ναθαναὴλ ὑπό τοῦ Φιλίππου, διὰ νά γίνῃ μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον ἐπήνεσεν ὁ Κύριος διὰ τήν πίστιν του. Διὰ τῆς περικοπῆς αὐτῆς ἡ Ἐκκλησία θέλει νά μᾶς διδάξῃ ὅτι πρέπει νά ἔχωμεν πίστιν πρὸς τὸν Θεόν, ἐάν δὲ ἡ πίστις μας ἐχαλαρώθῃ νά δυναμώσωμεν καί ἀναστηλώσωμεν αὕτην διὰ τῶν ἐναρέτων πράξεων μας.

Β΄ Κυριακή τῶν Νηστειῶν. Τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας ἀκολουθεῖ ἡ Β΄ Κυριακή τῶν Νηστειῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκειται ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου (Κεφ. Β΄ § 1 - 12) ἡ περικοπή, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸ θαῦμα, τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ὁ Χριστός, θεραπεύσας τὸν παραλυτικὸν τῆς Καπερναοῦμ.

Ἡ Κυριακή αὕτη ἀφιερῶθη ὑπό τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου **Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ**, Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα μ. Χ., ὁ ὁποῖος ἠγωνίσθη νικηφόρως διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν δογμάτων τῆς Χριστιανικῆς πίστεως.

Γ΄ Κυριακή τῶν Νηστειῶν ἡ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως
Ἡ Ἐκκλησία θέλουσα νά τονώσῃ τὴν πίστιν τῶν Χριστιανῶν, εἰς τὸν ἄγωνα κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ὠρῖσεν ὅπως, τὴν Κυριακὴν αὕτην, ἀναγινώσκειται ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου, (Κεφ. Η΄ § 34-38 καί Κεφ. Θ΄ § 1) ἡ περικοπή, ἡ ὁποία διδάσκει τοὺς χριστιανοὺς ὅτι, διὰ νά εἶναι κανεῖς ἀληθῆς ὁποδὸς τοῦ Χρι-

στου, ὀφείλει νά ἀπαρνηθῆ τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, διότι εἶναι προτιμότερον νά κερδίσῃ κανεὶς τὴν αἰώνιον ζωὴν, παρά τὴν πρόσκαιρον εὐτυχίαν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὤρισεν, ὅπως κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν, παρουσιάζεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως ὁ Τίμιος Σταυρὸς, τὸν ὁποῖον οἱ χριστιανοὶ προσκυνοῦν καὶ ἀσπάζονται εὐλαβῶς.

Δ' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν. Τὴν Κυριακὴν αὐτὴν, ὤρισεν ἡ Ἐκκλησία, πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς **Κλιμακος**. Οὗτος ἦτο μοναχὸς εἰς μονὴν τοῦ ὄρους Σινᾶ κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα μ. Χ., ὅλην δὲ τὴν ζωὴν του, ἢ ὁποία ὑπῆρξε μακρά, διέθεσεν εἰς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς.

Οὗτος ἔγραψε βιβλίον, εἰς τὰ κεφάλαια τοῦ ὁποίου ἀναφέρονται ὅλαι αἱ χριστιανικαὶ ἀρεταὶ ἀπὸ τῆς μικροτέρας μέχρι τῆς μεγαλυτέρας, τὸ ὁποῖον λέγεται **Κλιμαξ ἀρετῶν**.

Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγινώσκεται ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου, (Κεφ. 8 § 17 - 31), ἡ περικοπὴ, ἢ ὁποία μᾶς διδάσκει τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νηστείας.

Τὴν Τετάρτην τῆς πέμπτης ἐβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ψάλλεται εἰς τοὺς ναοὺς ὁ **Μέγας Κανών**. Ὁ Μέγας Κανὼν εἶναι ἔργον τοῦ Ἀνδρέου Ἐπισκόπου Κρήτης (713 μ. Χ.), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ 280 τροπάρια καὶ ὑμνεῖται δι' αὐτῶν ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Τὴν Παρασκευὴν τῆς ἰδίας ἐβδομάδος ψάλλεται ὁλόκληρος ὁ **Ἀκάθιστος Ὑμνος ἢ Χαιρετισμοί**, εἰς ἀνάμνησιν τῆς σωτηρίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Πέρσας καὶ Ἀραβας, χάρις εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Θεοτόκου (626 μ. Χ.).

Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος ἀποτελεῖται ἀπὸ 24 τροπάρια, κάθε ἓνα ἐκ τῶν ὁποίων ἀρχίζει μὲ ἓνα γράμμα καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν σειρὰν ὅπως τὸ ἀλφάβητον.

Ε' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν. Τὴν Κυριακὴν αὐτὴν, ὤρισεν ἡ Ἐκκλησία, πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης τῆς Ὁσίας **Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας** (350 μ. Χ.), ἢ ὁποία ἂν καὶ ἦτο ἀμαρτωλὴ, μετενόησε καὶ ἠγωνίσθη κατὰ τῆς ἀμαρτίας.

Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγινώσκεται, ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ Μάρκον, (Κεφ. 1' § 32 - 45), περικοπὴ, ἢ ὁποία μᾶς διδάσκει τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν εἰλικρινῆ μετάνοιαν.

Τὸ Σάββατον τῆς ἐβδομάδος αὐτῆς, ὤρισεν ἡ Ἐκκλησία

μας, τὴν ἑορτὴν τῆς **Ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου**, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποθάνει εἰς Βηθουνίαν πρὸ 4 ἡμερῶν καὶ ἀνεστήθη ὑπὸ τοῦ φίλου του, Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν παραμονὴν τῆς εἰσόδου του εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα.

ΣΤ΄ Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν ἢ Κυριακὴ τῶν Βατῶν. Τὴν Κυριακὴν αὐτὴν, ὤρισεν ἡ Ἐκκλησία μας, διὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καθημένου ἐπὶ πάλου ὄνου.

Λέγεται Κυριακὴ τῶν Βατῶν, διότι σύσσωμος ὁ λαὸς τῶν Ἱεροσολύμων ὑπεδέχθη Αὐτόν, κρατῶν κλάδους Βατῶν.

Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγινώσκεται, ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (Κεφ. ΙΒ΄ § 1 - 18), ἡ περικοπὴ, ἡ ὁποία λεπτομερῶς ἀναφέρει τὰ τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Ἱεροσολύμων, ὁ ὁποῖος ἀνεφώνει : «Εὐλογημένος ὁ Ἐρχόμενος...».

5) Μεγάλῃ Ἑβδομάδι ἢ Ἑβδομάδι τῶν Παθῶν

Ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς Κυριακῆς τῶν Βατῶν ἀρχίζει σειρά μεγάλων χριστιανικῶν ἑορτῶν, αἱ ὁποῖαι τελοῦνται εἰς ἀνάμνησιν τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου.

Ἐκάστη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος αὐτῆς ἀναφέρεται καὶ εἰς ἓνα γεγονός τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἐκουσίως ἐθυσιάσθη διὰ νὰ χαρίσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ οὐράνια ἀγαθὰ καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν.

Ὁ ὄρθρος ἐκάστης τῶν ἡμερῶν τῆς Μεγάλῃς Ἑβδομάδος ψάλλεται τὴν ἐσπέραν τῆς προηγουμένης ἡμέρας. Εἰς τὸν ὄρθρον τῆς Μ. Δευτέρας, Μ. Τρίτης καὶ Μ. Τετάρτης περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ Νυμφίου.

Ἡ Μεγάλῃ Δευτέρα. Ἡ Μ. Δευτέρα ὠρίσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἀνάμνησιν τοῦ **Ἰωσήφ** τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰακώβ, ὁ ὁποῖος, ὡς ἀναφέρει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἐπωλήθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του εἰς ἐμπόρους ἐξ Ἰσραηλίας. Τὸ πάθημα τοῦτο τοῦ Ἰωσήφ συμβολίζει τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ.

Τὴν Μ. Δευτέραν ἀναγινώσκεται, ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ἡ περικοπὴ τῆς ξηρανθείσης συκῆς (Κεφ. ΚΑ΄ § 18-21).

Ἡ Μεγάλῃ Τρίτη. Τὴν Μ. Τρίτην ἀναγινώσκονται ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ἡ περικοπὴ περὶ τῆς Κρίσεως κατὰ τὴν Δευτέραν

Παρουσίαν καί αἱ τελευταῖαι παραβολαί τοῦ Κυρίου, δηλαδή ἡ παραβολή τῶν Δέκα Παρθένων καί ἡ παραβολή τῶν Ταλάντων (Ματθ. ΚΕ' § 1 - 30).

Δι' αὐτῶν ἡ Ἐκκλησία ὑπενθυμίζει εἰς τοὺς χριστιανούς, ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἕτοιμοι εἰς πᾶσαν στιγμήν νὰ ὑποδεχθῶσιν ἀφόβως τὸν Κύριον καί νὰ κριθῶσιν παρ' αὐτοῦ διὰ τὰς πράξεις των.

Τὸ ἑσπέρας τῆς Μ. Τρίτης, ὡς καί τὴν Μ. Τετάρτην τὸ πρῶν, ψάλλεται εἰς τοὺς Ἱεροὺς Ναοὺς μας τὸ περίφημον *τροπάριον τῆς Μοναχῆς Κασσιανῆς*: «Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή... κλπ.».

Ἡ Κασσιανὴ ἦτο σπουδαία ποιήτρια, εἶχεν βαθὺ θρησκευτικὸν συναίσθημα καί δυνατὸν χαρακτήρα. Ἦτο ὠραία, σεμνὴ καί πολὺ μορφωμένη. Ἀμαρτήσασα, μετενόησεν εὐλικρινῶς καί ἀποσυρθεῖσα εἰς Μοναστήριον, ἐπέδωθη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Μεγάλῃ Τετάρτῃ: Ἡ Μεγάλῃ Τετάρτῃ ὠρίσθη πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης τῆς γυναικός, ἡ ὁποία ἤλειψε τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου μὲ μύρον. Τὰ τροπάρια, τὰ ὁποῖα ψάλλονται κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς Μ. Τετάρτης, ἀναφέρονται εἰς τὴν συμφωνίαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Ἰούδας μὲ τοὺς Ἰουδαίους διὰ νὰ παραδώσῃ τὸν Διδάσκαλόν του ἀντὶ 30 ἀργυρίων.

Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Νυμφίου, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται εἰς τὸν ὄρθρον τῆς Μ. Δευτέρας, Μ. Τρίτης καί Μ. Τετάρτης, ψάλλονται τὰ τροπάρια: «Τὸν νυμφῶνα σου βλέπω Σωτήρ μου κεκοσμημένον, ἀλλ' ἔνδυμα οὐκ ἔχω ἵνα εἰσέλθω ἐν αὐτῷ. Λάμπρυνόν μου τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς, φωτοδότα, καὶ σῶσον με» καί «Ἴδου ὁ Νυμφίος ἔρχεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς καὶ μακάριος ὁ δοῦλος ὃν εὕρῃσει γρηγοροῦντα, ἀνάξιος δὲ πάλιν ὃν εὕρῃσει ῥαθυμοῦντα».

Ἡ Μεγάλῃ Πέμπτῃ: Ἡ ἱερὰ ἀκολουθία τῆς Μ. Πέμπτης ἀναφέρεται εἰς τὸν *Μυστικὸν Δείπνον*, ὅτε ὁ Χριστὸς, ἀφοῦ ἔπλυε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του διὰ νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ταπεινοφροσύνην, συνέφαγε μετ' αὐτῶν καὶ συνέστησε τὸ μυστήριον τῆς *Θείας Εὐχαριστίας*. Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς Μ. Πέμπτης ἀναγινώσκονται τὰ *12 Εὐαγγέλια*, ἧτοι 12 περικοπαὶ ἐκ τῶν 4 Εὐαγγελίων, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρουν

λεπτομερῶς τὴν σύλληψιν, τὴν δίκην, τὴν σταύρωσιν καὶ τὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου.

Μετὰ τὸ πέμπτον Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει τὰ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου, ὁ ἱερεὺς, ἐνῶ οἱ κώδωνες τοῦ ναοῦ ἤχουν πενθίμως, ἐξάγει ἐκ τοῦ Ἱεροῦ τὸν *Ἐσταυρωμένον* καὶ παρουσιάζει Αὐτὸν εἰς τοὺς πιστοὺς ἀναφωνῶν :

«Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας. . .».

Ἡ Μεγάλῃ Παρασκευῇ : Ἡ Μ. Παρασκευὴ εἶναι ἡμέρα γενικοῦ πένθους ὄλων τῶν Χριστιανῶν εἰς ἀνάμνησιν τῆς Σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ. Ὅλα τὰ τροπάρια τὰ ὁποῖα ψάλλονται κατὰ τὴν Μ. Παρασκευὴν καὶ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν λεγομένην *ἀκολουθίαν τῶν Ὁρῶν τῆς Μ. Παρασκευῆς*, καθὼς καὶ τὰ Εὐαγγέλια ποὺ ἀναγινώσκονται, ἀναφέρονται εἰς τὰ πάθη, τὴν σταύρωσιν, τὸν θάνατον καὶ τὸν ἐνταφιασμόν τοῦ Κυρίου.

Ἀναγινώσκονται ἐπίσης, κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Ὁρῶν, *αἱ περικοπαὶ τῶν Προφητῶν*, αἱ ὁποῖαι προλέγουσιν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀκολουθία τῆς *Ἀποκαθηλώσεως*, ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς Μ. Παρασκευῆς, ψάλλεται τὰς πρῶινάς ὥρας αὐτῆς.

Μεγάλῃν θεαματικότητα παρουσιάζει καὶ κατάνυξιν προκαλεῖ ἡ ἀκολουθία τῆς ἐκφορᾶς τοῦ Ἐπιταφίου, ἡ ὁποία γίνεται τὰς ἑσπερινὰς ὥρας Ἡ ἐκφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου συμβολίζει τὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου, τὸ σῶμα τοῦ ὁποίου περιετύλιξεν ὁ Ἰωσήφ, μὲ λευκὴν σινδόνην καὶ ἔθαψεν Αὐτὸ εἰς καινουργῆ τάφον, ἀφοῦ προηγουμένως αἱ *Μυροφόροι γυναῖκες* κλαίουσαι. Τὸ ἤλειψαν μὲ μύρα.

Ἡ τελετὴ αὕτη συγκλονίζει τὰς καρδίας τῶν Χριστιανῶν καὶ γεμίζει αὐτὰς μὲ βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Χριστὸν διὰ τὸν ἐκούσιον θάνατον Αὐτοῦ, χάριν τῶν ἀνθρώπων. Μειρίστην ἐπίσης θρησκευτικὴν συγκίνησιν προκαλοῦν εἰς τοὺς Χριστιανούς, ὅλα τὰ τροπάρια, τὰ ὁποῖα ψάλλονται πρὸ καὶ κατὰ τὴν ἐκφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου. Μεταξὺ αὐτῶν ἰδιαιτέραν συγκίνησιν προκαλοῦν τὰ λεγόμενα Ἐγκώμια, τὰ ὁποῖα χωρίζονται εἰς 3 στάσεις, κάθε μία τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλοὺς στίχους.

Ἰδοὺ μερικοὶ στίχοι ἀπὸ τὰς 3 στάσεις τῶν Ἐγκωμίων :

Α' Στάσις. «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ κατετέθη Χριστὲ καὶ Ἀγγέλων στρατιαὶ ἐξεπλήκτοντο συγκατάβασιν δοξάζουσαι τὴν Σὴν».

Β' Στάσις. «Ἄξιον ἐστὶ μεγαλύνειν Σὲ τὸν ζωοδότην τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ τὰς χεῖρας ἐκτείναντα καὶ συντρίψαντα τὸ κράτος τοῦ ἐχθροῦ».

Γ' Στάσις. «Αἱ γενεαὶ πᾶσαι ὕμνον τῇ ταφῇ Σου προσφέρουσι Χριστέ μου».

Τὸ Μέγα Σάββατον. Τὸ Μ. Σάββατον ὠρισεν ἡ Ἐκκλησία εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Τάφον καὶ τῆς καθόδου Αὐτοῦ εἰς τὸν Ἄδην: «Κατήλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς». Ἡ κάθοδος τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Ἄδην, εἶναι ἡ πρώτη Ἀνάστασις Αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφανερώθη εἰς τοὺς νεκρούς.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία τὰς πρωΐνὰς ὥρας τοῦ Μ. Σαββάτου καὶ λέγεται *Πρώτη Ἀνάστασις*.

Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκεται, ἡ ἀναστάσιμος περικοπὴ ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου (Κεφ ΚΗ' § 1—20). Πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου καὶ μετὰ τὸν Ἀπόστολον, ὁ Ἱερεὺς ἐνδεδυμένος λευκὰ ἄμφια, σκορπίζει ἀπὸ τῆς Ὁραίας Πύλης δάφνας καὶ ἀναφωνεῖ:

«Ἀνάστα ὁ Θεὸς κρίνων τὴν γῆν. . .», ἐνῶ οἱ κώδωνες τῶν νᾶων κτυποῦν χαρμοσύνως.

6. Ἡ Ἀνάστασις ἢ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα

Τὴν 12ην ἀκριβῶς ὥραν τῆς νυκτὸς τοῦ Μ. Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν ἐορτάζομεν τὴν ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Κυριακὴ, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ὥρας αὐτῆς, λέγεται *Κυριακὴ τοῦ Πάσχα*, ἢ *Ἀνάστασις ἢ Λαμπρὴ*.

Ἡ ἀνάστασις εἶναι ἡ λαμπροτέρα καὶ ἡ πλέον χαρμόσυνος ἐορτὴ καὶ πανηγυρις τῶν Χριστιανῶν, συμβολίζει δὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην.

Κατ' αὐτὴν ὁ Ἱερεὺς, ἐνδεδυμένος κατάλευκα ἄμφια εἰς ἔνδειξιν τοῦ χαρμοσύνου τῆς ἡμέρας, εὐλογεῖ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ καλεῖ αὐτοὺς νὰ λάβουν τὸ Ἅγιον Φῶς, τὸ ὁποῖον λαμβάνει ἀπὸ τὴν ἀκοίμητον κανδήλαν ψάλλων:

«Δεῦτε λάβετε Φῶς. . .»

Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς Ἀναστάσεως ἀναγινώσκεται ἡ περικοπὴ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν, ἐκ τοῦ κατὰ

Μάρκον Εὐαγγελίου (Κεφ. ΣΤ' § 1—8) καὶ ψάλλονται ὠραιότατα χαρμόсуνα τροπάρια, ὡς π. χ. «'Αναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ. . . .»

«'Αναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί. . . .»

«Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας, καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν ἠαρισάμενος».

Κατὰ τὴν τελετὴν τῆς 'Αναστάσεως οἱ χριστιανοὶ κρατοῦν λευκὰς λαμπάδας, εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς, τὰς ὁποίας ἀναπτου ἀπὸ τὴν φλόγα τῆς λαμπάδος τοῦ 'Ιερέως καὶ χαιρετῶνται μετὰ τῶν διὰ τῶν φράσεων «*Χριστὸς 'Ανέστη*». «*Ἄληθῶς 'Ανέστη*».

Τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα γίνεται εἰς τοὺς ναοὺς ἢ τελετὴ τῆς *Δευτέρας 'Αναστάσεως*. Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν αὐτῆς, ἀναγινώσκεται ἡ περικοπὴ τοῦ Εὐαγγελίου ἢ ἀναφερομένη εἰς τὴν 'Ανάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν, εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, διὰ νὰ πληροφορηθοῦν ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς τὸ μεγαλύτερον θαῦμα τῶν αἰῶνων. Τὴν ἐκ νεκρῶν 'Ανάστασιν τοῦ Χριστοῦ.

'Ἡ Διακαινήσιμος 'Εβδομάς. 'Ἡ ἑβδομάς ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ, λέγεται *'Εβδομάς τῆς Διακαινησίμου* καὶ συμβολίζει τὴν νέαν πνευματικὴν ζωὴν, ποὺ ἀρχίζει διὰ κάθε Χριστιανόν, ἀπὸ τῆς 'Αναστάσεως τοῦ Σωτῆρος.

7. Κινηταὶ ἑορταὶ μετὰ τὸ Πάσχα

'Ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ. 'Ἡ πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὸ Πάσχα λέγεται Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ ἢ 'Αντίπασχα καὶ ὠρίσθη ὑπὸ τῆς 'Εκκλησίας εἰς ἀνάμνησιν τῆς δευτέρας μετὰ τὴν 'Ανάστασιν ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς Του, ὅτε μετὰ αὐτῶν εὐρίσκετο καὶ ὁ Θωμᾶς, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο παρὼν κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν Αὐτοῦ. 'Ο Θωμᾶς πληροφορηθεὶς παρὰ τῶν ἄλλων μαθητῶν τὴν 'Ανάστασιν τοῦ Κυρίου ἐδίσταζεν νὰ πιστεύσῃ «ἂν δὲν ἔθετε τὴν χεῖρα του ἐπὶ τῶν τύπων τῶν ἡλῶν».

Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκεται ἡ περικοπὴ ἐκ τοῦ κατὰ 'Ἰωάννην Εὐαγγελίου (Κεφ. Κ' § 17—31), ἡ ὁποία ἔχει σκοπὸν νὰ ἐνισχύσῃ τὴν πίστιν ἡμῶν εἰς τὴν 'Ανάστασιν τοῦ Χριστοῦ. «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, ἀλλὰ πιστεύοντες» (§ 25—26).

'Ἡ Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων. 'Ἡ Κυριακὴ αὕτη ὠρίσθη

πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης τοῦ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου, οἱ ὅποιοι ἐφρόντισαν διὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν 3 γυναικῶν, αἱ ὅποιαί ἤλειψαν τὸ σῶμα Αὐτοῦ με μῦρα.

Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγινώσκεται ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου, (Κεφ. ΙΕ΄ § 43-47 καὶ Κεφ. ΙΣΤ΄ § 1 - 8), ἡ περικοπὴ, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν πίστιν μας εἰς τὴν Θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὅποیان μαρτυροῦν αἱ ἄγιοι ἐκεῖναι *Μυροφόροι* γυναῖκες.

Ἡ Κυριακὴ τοῦ Παραλύτου. Ἡ Κυριακὴ αὐτὴ ὠρίσθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς θεραπείας ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἑνὸς παραλύτου καὶ ἔχει σκοπὸν νὰ τονώσῃ τὴν πίστιν μας εἰς τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκεται ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (Κεφ. Ε΄ § 1 - 15), ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸ θαῦμα τοῦτο περικοπὴ.

Ἡ Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδος. Τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ὠρίσεν ἡ Ἐκκλησία εἰς ἀνάμνησιν τῆς συνομιλίας τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν Σαμαρείτιδα, κατὰ τὴν ὅποیان ὁ Χριστὸς ἀπεκάλυψεν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ: «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (Εὐαγγ. Ἰωάννου, Κεφ. Ε΄ § 5-4?) καὶ μᾶς ἐδίδαξεν ποῦ καὶ πῶς πρέπει νὰ προσκυνῶμεν τὸν Θεόν.

Ἡ Κυριακὴ τοῦ Τυφλοῦ Ἡ Κυριακὴ αὐτὴ ὠρίσθη εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θαύματος, τὸ ὅποιον ἔκαμεν ὁ Χριστὸς θεραπεύσας ἕνα τυφλὸν ἐκ γενετῆς, ἀναγινώσκεται δὲ κατ' αὐτὴν ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (Κεφ. Θ΄ § 1 - 38), ἡ σχετικὴ περικοπὴ.

Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Χριστοῦ. Τὴν Πέμπτην, ἡ ὅποια ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Τυφλοῦ καὶ ἡ ὅποια εἶναι 40 ἡμέρας μετὰ τὸ Πάσχα, ἐορτάζομεν τὴν *Ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ* καὶ τὴν Θείαν δόξαν, τὴν ὅποیان ἔλαβεν ἀνελθὼν εἰς τοὺς Οὐρανοὺς. Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκειται, ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου (Κεφ. ΚΔ΄ § 36 - 53), ἡ περικοπὴ, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀφοῦ ὑπεσχέθη εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅτι θὰ στείλῃ εἰς αὐτοὺς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ τοὺς φωτίσῃ εἰς τὸ ἔργον του.

Ἡ Πεντηκοστή. Ἡ Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι 50 ἡμέρας μετὰ τὸ Πάσχα καὶ 10 μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ. Αὕτη ἐορτάζεται εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ

Ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν, κατόπιν τῆς ὁποίας οἱ ἀγράμματοι ἄλιεῖς (ψαράδες) ἔγιναν πάνσοφοι διδάσκαλοι καὶ ἐκήρυξαν τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας καὶ διέδωσαν τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἐορτάζεται ἐπίσης κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἢ Ἰδρυσίς τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἱεροσόλυμα. Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκεται, ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (Κεφ. Ζ' § 37-53, Κεφ. Η' § 1-12), ἡ περικοπὴ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Β' Θεομητορικαὶ Ἐορταὶ

Ἡ Παρθένος Μαρία ἔλαβεν, ἀπὸ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων, ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὰς καρδίας τῶν Χριστιανῶν, διότι εἶναι προστάτις καὶ θεωρεῖται μήτηρ αὐτῶν. Διὰ τὴν ἀγνόητά της ὠνομάσθη *Παναγία*, διότι δὲ ἐγέννησε τὸν Χριστόν, τὸν Θεὸν ἡμῶν, ὠνομάσθη *Θεοτόκος* ἢ *Θεομήτωρ*.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὥρισαν πρὸς τιμὴν Αὐτῆς διαφόρους ἑορτάς, αἱ ὁποῖαι λέγονται *Θεομητορικαὶ* καὶ διὰ διαφορῶν τροπαρίων ἐξύμνησαν αὐτὴν, ὅπως εἰς τὸ κάτωθι, τὸ ὁποῖον ψάλλεται κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ὁρθρου: «Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξοτέραν τῶν Σεραφεείμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον Σὲ μεγαλύνομεν».

Αἱ σπουδαιότεραι Θεομητορικαὶ ἑορταὶ ὥρισθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τὰς ἐξῆς ἡμερομηνίας:

Τὴν 8ην Σεπτεμβρίου, ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου.

Τὴν 21ην Νοεμβρίου, τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον ἀφιερῶσει Αὐτὴν οἱ Γονεῖς της.

Τὴν 25ην Μαρτίου, ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου ὑπὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ, ὁ ὁποῖος κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Μαρίαν, ὅτι διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, θὰ γεννήσῃ τὸν Σωτῆρα τοῦ Κόσμου: «Χαῖρε κεχαριτωμένη Μαρία, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν...», (Εὐαγγ. Λουκᾶ, Κεφ. Α' § 33-35).

Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τοὺς Χριστιαν-

νούς, διότι κατ' αὐτὴν ἑορτάζομεν τὸ μέγα γεγονός, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ Θεὸς ἀπεφάσισεν νὰ σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἀποστέλλων εἰς αὐτὸν τὸν Υἱὸν του. Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι συμπίπτει μὲ τὸν ἑορτασμὸν τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ Ἔθνους μας ἐκ τῆς Τουρκικῆς δουλείας (25 Μαρτίου 1821).

Τὴν 15ην Ἀυγούστου, ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἑορτὴ αὕτη τελεῖται εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου τῆς Θεοτόκου. Προηγεῖται δὲ αὐτῆς 150ῆμερος νηστεία. Καθὼς γνωρίζομεν ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἡ Θεοτόκος δὲν ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐκοιμήθη καὶ τὸ Σῶμα Αὐτῆς μετέστη εἰς Οὐρανοὺς.

Ἡ ἑορτὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἡ Θεομητορικὴ αὕτη ἑορτὴ εἶναι κινητὴ καὶ ἑορτάζεται τὴν Παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου, πρὸς τιμὴν τῶν θαυμάτων τῆς Πηγῆς τῆς Θεοτόκου. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπῆρχεν πηγὴ ἄνωθεν τῆς ὁποίας εἶχεν κτισθῆ νὰός. Αὕτη ἐλέγετο *Ζωοδόχος πηγὴ*, τὸ δὲ ὕδωρ αὐτῆς, χάρις εἰς τὴν δύναμιν τῆς Θεοτόκου, εἶχε θαυματουργοὺς ἰδιότητας.

Γ' Ἑορταὶ τῶν Ἁγίων

Κατὰ τοὺς πρώτους ἰδίως Χριστιανικοὺς χρόνους πολλοὶ εὐσεβεῖς Χριστιανοί, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἔδειξαν μεγάλην ἀφοσίωσιν εἰς τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ διὰ τῶν ἔργων τῶν ἑστερέωσαν τὴν Χριστιανικὴν πίστιν.

Ἄλλοι ἐξ αὐτῶν διὰ τῆς διδασκαλίας των, ἄλλοι διὰ τοῦ παραδείγματός των καὶ ἄλλοι διὰ τῆς θυσίας καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς των, συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐδραίωσιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ὠνομάσθησαν *Ἅγιοι*, δηλ. ἀναμάρτητοι, διότι κατάρθωσαν νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ νὰ θέσουν τὴν ζωὴν των ὀλόκληρον, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ. Αἱ ψυχαὶ τῶν Ἁγίων παραμένουν πάντοτε πλησίον τοῦ Θεοῦ, τὸν ὅποιον διαρκῶς παρακαλοῦν ὅπως ἀποστείλῃ εἰς ἡμᾶς τοὺς ζῶντας ἀδελφούς των, τὴν Δωρεάν καὶ τὴν χάριν Αὐτοῦ.

Οἱ Ἅγιοι λοιπόν, ὄχι μόνον κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπιγείου ζωῆς των συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐδραίωσιν τῆς Χριστιανι-

κῆς Πιστεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπουράνιον ζωὴν τῶν ἐξακολουθοῦν τὴν, χάριν ἡμῶν τῶν ζώντων, φροντίδα τῶν. Διὰ τοῦτο ἔχομεν κτίσει πρὸς τιμὴν τῶν διαφόρους ναοῦς. Ἡ Ἐκκλησία, διὰ νὰ τιμήσῃ τὴν μνήμην αὐτῶν, ὥρισε ὅπως ἐκάστη ἡμέρα τοῦ ἔτους τιμᾶται μὲ τὴν μνήμην ἑνὸς ἢ καὶ περισστέρων Ἁγίων.

Πολλῶν Ἁγίων αἱ ἑορταὶ συμπίπτουν μὲ τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου αὐτῶν. Οἱ Ἅγιοι, ἀναλόγως τῶν ὑπηρεσιῶν ποῦ προσέφεραν, κατατάσσονται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀκολουθῶς :

Εἰς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας θεωροῦνται οἱ εὐσεβεῖς καὶ σοφοὶ ἐκεῖνοι Χριστιανοί, οἱ ὅποιοι ἔζησαν βίον ἐνάρετον καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματός τῶν ὠφέλησαν τὴν Ἐκκλησίαν.

Εἰς Μάρτυρας. Μάρτυρες θεωροῦνται οἱ ἐνάρετοι ἐκεῖνοι Χριστιανοί, οἱ ὅποιοι δὲν ἐδέχθησαν ν' ἀπαρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ ἐθανατώθησαν, ἕνεκα τούτου, κατόπιν βασιάνων.

Εἰς Ὅσιους καὶ Ἀσκητάς. Ὅσιοι καὶ Ἀσκηταὶ θεωροῦνται οἱ εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρετοι ἐκεῖνοι Χριστιανοί, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὰ ἐγκόσμια καὶ ἔζησαν εἰς ἔρημιας, ἀφοσιωμένοι εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

Εἰς Προφήτας. Οἱ Προφῆται, ἂν καὶ ἔζησαν πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἔζησαν βίον ἐνάρετον καὶ εἶχον ἰσχυρὰν πίστιν εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς εἶχε φωτίσει αὐτοὺς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ὠμίλουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους περὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν.

Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον. Τὴν πρωτεύουσαν πάντως θέσιν μεταξὺ τῶν Ἁγίων ἔχουν οἱ Ἀποστόλοι, διότι αὐτοὶ πρῶτοι ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστὸν, εἰργάσθησαν διὰ τὴν διάδοσιν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ εἶναι οἱ ἰδρυταὶ τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, πολλοὶ μάλιστα ἐξ αὐτῶν ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον.

Αἱ ἑορταὶ τῶν Ἁγίων διακρίνονται εἰς ἑορτὰς 1) τῶν Ἀποστόλων, 2) τῶν Μαρτύρων, 3) τῶν Πατέρων. Μεγάλων Ἱεραρχῶν καὶ Διδασκάλων, 4) τῶν Ὀσίων καὶ Ἀσκητῶν, 5) τῶν θαυματουργῶν Ἁγίων, 6) τῶν Προφητῶν καὶ 7) τῶν τοπικῶν Ἁγίων.

1. Ἑορταὶ Ἀποστόλων

Τὴν 29ην Ἰουνίου. ἑορτάζομεν τὴν μνήμην τῶν 2 κορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, τὴν δὲ 30 Ἰουνίου,

τὴν μνήμην καὶ τῶν 12 Ἀποστόλων. Τῶν δύο αὐτῶν ἑορτῶν προηγεῖται νηστεία.

Τὴν 14 Νοεμβρίου, ἑορτάζομεν τὴν μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου.

Τὴν 30ὴν Νοεμβρίου, ἑορτάζομεν τὴν μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου. Ὁ Ἀνδρέας λέγεται πρωτόκλητος, διότι αὐτὸν πρῶτον ἐκάλεσεν ὁ Χριστὸς νὰ γίνῃ μαθητὴς του. Ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Πέτρου καὶ ἐκήρυξε τὸν Χριστιανισμόν εἰς τὰς χώρας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἐζησεν 80 περίπου ἔτη καὶ ἀπέθανεν εἰς Πάτρας κατόπιν μαρτυρικοῦ θανάτου. Θεωρεῖται σήμερον *πολιοῦχος* (προστάτης Ἅγιος) τῶν Πατρῶν, ὅπου ὑπάρχει περίφημος ναὸς ἐπ' ὀνόματι Αὐτοῦ.

2. Ἑορταὶ τῶν μαρτύρων

Πολλοὶ εἶναι οἱ μάρτυρες, οἱ ὅποιοι ἐθυσίασαν τὴν ζωὴν των διὰ νὰ μὴν ἀπαρνηθοῦν τὸν Χριστόν. Δι' ὄλους αὐτοὺς ἡ Ἐκκλησία ἔχει ὀρίσει ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Χριστιανοὶ τιμοῦν τὴν μνήμην ἐκάστου. Αἱ ἑορταὶ τῶν σπουδαιοτέρων μαρτύρων εἶναι αἱ ἑξῆς :

Τὴν 27ην Δεκεμβρίου, ἡ ἑορτὴ τοῦ πρωτομάρτυρος *Στεφάνου*. Οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος μάρτυς τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως, θανατωθεὶς διὰ λιθοβολισμόν.

Τὴν 23ην Ἀπριλίου, ἡ ἑορτὴ τοῦ Μεγαλομάρτυρος *Γεωργίου*. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος κατήγετο ἀπὸ τὴν Καισάρειαν καὶ ἦτο ἀνώτερος Ἀξιωματικός. Ἦτο πλούσιος, διεμοίρασεν ὅμως τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν. Διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ νὰ διώξῃ τοὺς Χριστιανούς, ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἐδίωξεν, ἀλλ' ἐπροστάτευσεν αὐτούς. Ἔνεκα τούτου ἐθανατώθη, κατόπιν μεγάλων μαρτυρίων, δι' αὐτὸ λέγεται καὶ Μεγαλομάρτυς. Θεωρεῖται ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων Ἁγίων τῆς Χριστιανωσύνης καὶ προστάτης τοῦ Στρατοῦ μας.

Τὴν 26ην Ὀκτωβρίου, ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου *Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου*. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος κατήγετο ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἦτο καὶ αὐτὸς ἀξιωματικός, ἔνεκα δὲ τῆς ἀφοσιώσεώς του πρὸς τὸν Χριστὸν ἐκλείσθη εἰς τὰς φυλακάς. Εἰς τὰς φυλακάς εὕρισκόμενος ὁ Δημήτριος, ἠλόγησεν τὸν μικρόσωμον χριστιανὸν Νέστορα, ὁ ὅποιος παλαίσας μὲ τὸν γιγαντό-

σωμον ειδωολάτρην Λυαῖον, ἐνίκησεν αὐτόν. Ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου ἐθανατώθη κατόπιν πολλῶν βασανιστηρίων. Θεωρεῖται πολιοῦχος τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ὑπῆρχε περίφημος ναὸς ἐπ' ὀνόματι Αὐτοῦ.

Τὴν 27ην Ἰουλίου, τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος τοῦ Ἰαματικοῦ.

Τὴν 25ην Νοεμβρίου, τῆς Μεγαλομάρτυρος Αἰκατερίνης.

Τὴν 4ην Δεκεμβρίου, τῆς Ἁγίας Βαρβάρας.

3. Ἑορταὶ τῶν Πατέρων Ἱεραρχῶν καὶ Διδασκάλων

Ὡς μεγαλύτεροι τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας θεωροῦνται ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐορτάζεται :

Τὴν 1ην Ἰανουαρίου, τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ὁ Μ. Βασίλειος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τὸ 330 μ.Χ. Οἱ γονεῖς του, εὐσεβεῖς Χριστιανοί, ἔδωσαν εἰς αὐτόν Χριστιανικὴν ἀνατροφὴν. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγνωρίσθη μὲ τὸν Γρηγόριον τὸν Θεολόγον. Κατὰ τὸ ἔτος 370 μ. Χ. ἐγένετο Ἐπίσκοπος Καισαρείας. Ὡς Ἐπίσκοπος Καισαρείας ὑπεστήριξε τοὺς Χριστιανούς καὶ ἐπροστάτευσεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου. Ἰδρυσεν εἰς τὴν Καισάρειαν πολλὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα καὶ συνέγραψε πολλὰ καὶ σπουδαῖα θρησκευτικὰ βιβλία. Συνέγραψεν ἐπίσης τὴν ἀκολουθίαν τῆς Θείας Λειτουργίας, ἡ ὁποία λέγεται *λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου*. Ἀπέθανεν εἰς Καισάρειαν τὴν 1ην Ἰανουαρίου τοῦ 397 μ. Χ.

Τὴν 25ην Ἰανουαρίου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη εἰς Ναζιανζὸν τῆς Καππαδοκίας τὸ ἔτος 328 μ. Χ. Ὁ πατὴρ του ἦτο Ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ. Ἀπὸ τοὺς γονεῖς του ἔλαβε λαμπρὰν θρησκευτικὴν ἀνατροφὴν. Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν εἰς Καισάρειαν, Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγνωρίσθη μὲ τὸν Μ. Βασίλειον. Κατεπολέμησε μετὰ φανατισμοῦ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου, ἀλλὰ καὶ τοὺς ειδωολάτραις καὶ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἐξεφώνησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς 5 περιφήμους λόγους του «περὶ Θεότητος τοῦ Χριστοῦ», ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὠνομάσθη *Θεολόγος*. Ἐπὶ Αὐτο-

κράτορος Μ. Θεοδοσίου ἐγένετο Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπέθανε δὲ τὸ ἔτος 391 μ.Χ.

Τὴν 13ην Νοεμβρίου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη εἰς Ἀντιόχειαν τὸ ἔτος 347 μ.Χ. Ἐλαβεν λαμπρὰν χριστιανικὴν ἀνατροφήν ἀπὸ τὴν μητέρα του Ἀνθοῦσαν καὶ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ περιφήμου φιλοσόφου Λιβανίου. Ἐμελέτησεν τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὰ συγγράμματα τῶν, πρὸ αὐτοῦ, Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀρχικῶς ἔγινεν Πρεσβύτερος Ἀντιοχείας καὶ βραδύτερον, ἐπὶ Αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, Ἀρχιεπίσκοπος Κων(π)όλεως. Διεκρίνετο διὰ τὴν μεγάλην του εὐφράδειαν καὶ τὴν τόλμην του ἐναντίον τῶν ζώντων βίον ἀκολασίας. Ἐνεκα τούτου δύο φορές ἐξωρίσθη ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατείας Εὐδοξίας. Ἀπέθανεν κατὰ τὸ διάστημα τῆς δευτέρας ἐξορίας του, τὸ ἔτος 407 μ.Χ.

Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα καὶ Λειτουργίαν ἣ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά του,

Τὴν 30ην Ἰανουαρίου, τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Οἱ τρεῖς ἀνωτέρω Ἱεράρχαι Μ. Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὑπῆρξαν οἱ μεγαλύτεροι διδάσκαλοι τῆς Χριστιανικῆς Ἀληθείας. Ὀλόκληρος ὁ βίος των ὑπῆρξε μία διαρκὴς φροντίς ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν. Μὲ τὰ συγγράμματά των ἐστερέωσαν τὴν Χριστιανικὴν πίστιν καὶ ὠδήγησαν τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀληθείας. Εἰς πολλὰ τῶν συγγραμμάτων των ὁμιλοῦν περὶ τῆς χριστιανικῆς ἀνατροφῆς, ἣ ὁποία πρέπει νὰ δίδεται εἰς τοὺς παῖδας, διὰ τοῦτο οἱ τρεῖς Αὐτοὶ Ἱεράρχαι καὶ Διδάσκαλοι θεωροῦνται προστάται τῶν μαθητῶν καὶ Διδασκάλων.

Τὴν 18ην Ἰανουαρίου, τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ Κυριλλου, Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται ὡς μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πατέρων. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἑορτῶν τῶν Πατέρων, ἣ Ἐκκλησία ὥρισεν καὶ ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης τῶν 318 Ἁγίων Πατέρων τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς μαρτυρίας των ἐπεκύρωσαν τὸ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ἡ ἑορτὴ αὕτη, τῶν Ἁγίων Πατέρων, εἶναι κινητὴ καὶ συμπίπτει πάντοτε μὲ τὴν Κυριακὴν, ἣ ὁποία εἶναι μετὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀναλήψεως, λέγεται δὲ *Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πατέρων.*

4. Ἑορταὶ τῶν Ὁσίων καὶ Ἀσκητῶν

Ἡ μνήμη τῶν σπουδαιότερων Ὁσίων καὶ Ἀσκητῶν ἐορτάζεται τὰς ἐξῆς ἡμερομηνίας :

Τὴν 17ην Ἰανουαρίου, τοῦ Μ. Ἀντωνίου. Ὁ Ἀντώνιος ἐγεννήθη κατὰ τὸ 251 μ.Χ. εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἀπὸ πλουσίου γονεῖς χριστιανούς. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων του ἐμοίρασε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου ἀφιέρωθη τελείως εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν ὁμως ἐπληροφορήθη ὅτι οἱ χριστιανοὶ κατεδιώκοντο ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ καὶ βραδύτερον ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, ἀφῆκεν τὴν ἔρημον καὶ ἦλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, διὰ νὰ προστατεύσῃ τοὺς χριστιανούς. Ἀπέθανεν εἰς βαθύτατον γῆρας.

Τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου, τοῦ Μ. Εὐθύμιου. Ὁ Μ. Εὐθύμιος ἐζήσεν κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα μ. Χ. Ὅτε ἀκόμη ἦτο μικρὸς μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἐγινε Μοναχός. Ἐκήρυξε τὸν Θεῖον Λόγον εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀραβίας καὶ ἔκαμε πολλοὺς Ἀραβας Χριστιανούς.

Τὴν 7ην Φεβρουαρίου, τοῦ Ὁσίου Δουκᾶ. Ὁ Ὁσιος Λουκᾶς ἦτο μοναχός καὶ ἐζήσεν κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα μ. Χ. Νέος ἀκόμη ἀπεσύρθη εἰς σκήτην ἐπὶ τοῦ Ἐλικῶνος, ὅπου ἀφωσιώθη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὸ μέρος ὅπου ἠσκήτηυσεν ἐκτίσθη ἡ περίφημος *Βυζαντινὴ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Δουκᾶ*, ἡ ὁποία σώζεται μέχρι σήμερον εἰς ἀρίστην κατάστασιν.

5. Ἑορταὶ θαυματουργῶν Ἀγίων

Ἡ μνήμη τῶν σπουδαιότερων ἐκ τῶν θαυματουργῶν Ἀγίων ἐορτάζεται :

Τὴν 6ην Δεκεμβρίου, τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος ἐζήσεν κατὰ τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα καὶ ὑπῆρξεν Ἐπίσκοπος Μύρων. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του ἔκαμε πολλὰ θαύματα, ἰδίως ἔσωσε πολλοὺς ταξιδεύοντας εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κινδυνεύσαντας ἀπὸ τρικυμίας νὰ πνιγῶν, διὰ τοῦτο θεωρεῖται προστάτης τῶν ναυτικῶν. Τὸ Ἅγιον λείψανόν του εὑρίσκεται εἰς Μπάρι τῆς Ἰταλίας.

Τὴν 12ην Δεκεμβρίου, τοῦ Ἀγίου Σπυριδῶνος. Ὁ Ἅγιος Σπυριδῶν ἐζήσεν κατὰ τὸν 3ον μ. Χ. αἰῶνα καὶ ὑπῆρξεν Ἐπίσκοπος τῆς Τριμυθοῦντος Κύπρου. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Α΄ Οἰκου-

μενικὴν Σύνοδον καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σφοδροτέρων πολεμίων τοῦ Ἀρείου. Τὸ Ἅγιον Λειψανόν του εὐρίσκεται εἰς Κέρκυραν εἰς ὠραιότατον ναόν, ὁ ὁποῖος ἔχει κτισθῆ ἐπ' ὀνόματί του.

6. Ἑορταὶ τῶν Προφητῶν

Τὴν 20ὴν Ἰουλίου, τοῦ Ἠλία τοῦ Θεσβίτου. Τὴν 9ην Μαΐου, τοῦ Ἡσαίου καὶ τὴν 17ην Δεκεμβρίου, Δανιὴλ τοῦ Προφήτου. Μεταξὺ τῶν Προφητῶν συγκαταλέγεται καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, ὁ Βαπτιστὴς τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου, κατόπιν ἀξιώσεως τῆς συζύγου του Ἡρωδιάδος. Τὴν γέννησιν τοῦ Ἰωάννου ἑορτάζομεν τὴν 7ην Ἰανουαρίου, τὴν δὲ ἀποκεφάλισιν αὐτοῦ τὴν 29ην Αὐγούστου.

7. Ἑορταὶ τοπικῶν Ἁγίων

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω Ἁγίων, ὑπάρχουν εἰς πολλὰ μέρη ναοὶ ἐπ' ὀνόματι διαφόρων Ἁγίων, οἱ ὁποῖοι ἐγεννήθησαν ἢ ἔζησαν ἢ ἐτάφησαν εἰς τὰ μέρη αὐτά. Οἱ Ἅγιοι αὐτοὶ λέγονται *τοπικοὶ Ἅγιοι* καὶ θεωροῦνται πολιοῦχοι τῶν μερῶν αὐτῶν.

8. Ἡ ἑορτὴ Πάντων τῶν Ἁγίων

Ἡ Ἐκκλησία, θέλουσα νὰ τιμήσῃ τὴν μνήμην ὄλων ἐκείνων, γνωστῶν καὶ ἀγνωστων, Ἁγίων, Μαρτύρων καὶ Ὁσίων, οἱ ὁποῖοι ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἴδρυσιν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τῆς θυσίας των ἐστερέωσαν Αὐτὴν καὶ ὄλων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι, ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ κόσμου, ἐδόξασαν τὸν Θεόν, ὥρισε τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγίων Πάντων. Αὕτη εἶναι κινήτῃ ἑορτῇ καὶ συμπίπτει πάντοτε μὲ τὴν Κυριακὴν, ἢ ὁποία ἀκολουθεῖ τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς, λέγεται δὲ *Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Πῶς Λατρεύεται ὁ Θεός

Ἱεραὶ Ἀκολουθίαι

Κάθε Χριστιανὸς ἠμπορεῖ νὰ προσεύχεται καὶ νὰ λατρεῦ τὸν Θεὸν ὅποτεδῆποτε καὶ ὅπουδῆποτε, διότι ὁ Θεὸς εἶναι πάντοτε, πανταχοῦ παρών. Ἡ κοινὴ ὁμῶς προσευχὴ εἰς τὸν

Γ. ΚΑΦΕΝΤΖΗ, Ὁρθόδοξος Χριστ. Κατήχησις καὶ Λειτουργικὴ

Ναὸν καὶ ἡ ὁμαδικὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ ἔχει μεγαλυτέραν ἀξίαν, διότι οἱ Χριστιανοὶ ὡς ἀδελφοὶ προσεύχονται καὶ λατρεύουν τὸν κοινὸν Πατέρα.

Διὰ τὰ ἐπικρατῆ τάξεις, κατὰ τὴν ὥραν τῆς κοινῆς προσευχῆς καὶ λατρείας, ἐκπροσωπεῖ τοὺς Χριστιανοὺς ὁ Ἱερεὺς, ὁ ὁποῖος προσεύχεται ἐκ μέρους αὐτῶν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν, κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὰς ἐκάστοτε περιστάσεις τῆς ὁμαδικῆς Προσευχῆς καὶ Λατρείας.

Οἱ τρόποι αὐτοὶ τῆς Θείας λατρείας λέγονται *Ἱεραὶ Ἀκολουθίαι*. Ἐκάστη ἀπὸ τὰς Ἱεράς Ἀκολουθίας τελεῖται ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, πάντοτε ὁμοίως κατὰ τὴν αὐτὴν σειρὰν καὶ τάξιν. Κατὰ τὰς Ἱεράς Ἀκολουθίας ψάλλονται ὑπὸ τοῦ Ἱερέως καὶ τῶν ψαλτῶν διάφοροι προσευχαὶ καὶ ὕμνοι, τοὺς ὁποῖους συνέταξαν καὶ ἐμελοποίησαν διάφοροι εὐσεβεῖς καὶ θεόπνευστοι Χριστιανοί.

Αἱ Ἱεραὶ Ἀκολουθίαι διακρίνονται εἰς *τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους*.

Α'. Αἱ Τακτικαὶ Ἀκολουθίαι

Τακτικαὶ ἀκολουθίαι εἶναι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι τελοῦνται εἰς τοὺς Ναοὺς τακτικῶς. Αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς :

1) Τὸ Μεσονυκτικόν, 2) ὁ Ὁρθρος, 3) ἡ Θεία Λειτουργία, 4) ὁ Ἑσπερινός, 5) τὸ Ἀπόδειπνον καὶ 6) αἱ Ὁραὶ.

Ἐξ αὐτῶν σπουδαιότεραι εἶναι :

Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου. Ὁ Ὁρθρος ψάλλεται τὰς πρῶινὰς ὥρας. Διὰ τῶν τροπαρίων τοῦ Ὁρθρου εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, διότι μᾶς διεφύλαξε καθ' ὅλην τὴν νύκτα καὶ παρακαλοῦμεν Αὐτὸν νὰ μᾶς διαφυλάξῃ καὶ τὴν ἐπερχομένην ἡμέραν καὶ ἀποστείλῃ εἰς ἡμᾶς τὴν δωρεάν καὶ χάριν Αὐτοῦ. Εἰς τὸ τέλος τοῦ Ὁρθρου ψάλλεται πάντοτε ἡ *Δοξολογία*, ὕμνος δηλ. διὰ τοῦ ὁποῖου δοξάζομεν καὶ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, διὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς δίδει. Ὁ Ὁρθρος τελεῖται πάντοτε πρὸ τῆς Ἀκολουθίας τῆς Θείας Λειτουργίας.

Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ. Κατ' αὐτὴν εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, διότι μᾶς διεφύλαξε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ παρακαλοῦμεν Αὐτὸν, νὰ μᾶς διαφυλάξῃ καὶ κατὰ τὴν ἐπερχομένην νύκτα,

Ἡ Θεία Λειτουργία. Ἡ ἀκολουθία τῆς Θείας Λειτουργίας

γίας είναι ή σπουδαιότερα από άλλες τας Ἱερὰς Ἀκολουθίας, διότι κατ' αὐτὴν τελεῖται, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ **Μυστικοῦ Δείπνου**, τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Κατ' αὐτὴν προσφέρομεν εἰς τὸν Θεὸν **εὐχαριστήριον ἀναίμακτον θυσίαν**, ἀποτελουμένην ἀπὸ δῶρα, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θυσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου, μεταλαμβάνομεν δὲ κατ' αὐτὴν τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος Αὐτοῦ.

Τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας συνέστησεν ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ὥραν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, ὅτε, ἀφοῦ εὐλόγησε τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, ἔδωσεν εἰς τοὺς μαθητὰς Του, λέγων :

«Λάβετε φάγετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου ...»

«Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου ...».

«Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν», (Εὐαγγ. Λουκᾶ, Κεφ. ΚΒ' § 1 - 39).

Ἡ ἀκολουθία τῆς Θείας Λειτουργίας διαφέρει ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς τελέσεως αὐτῆς, διότι δὲν ἐγράφη παρ' ἑνὸς καὶ μόνου, ἀλλὰ περισσοτέρων, καθ' ἕνα ἐκ τῶν ὁποίων καθορίζει διαφορετικὸν τρόπον τελέσεως τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Ἡ Λειτουργία τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου. Πρῶτος συνέταξε λειτουργίαν ὁ Ἰακώβος, ὁ ἀδελφὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καὶ πρῶτος Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, διὰ τοῦτο ἡ λειτουργία αὕτη φέρει τὸ ὄνομά του. Ἡ λειτουργία τοῦ Ἰακώβου εἶναι μακρὰ καὶ ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου τελεῖται μόνον μίαν φοράν τὸ ἔτος, τὴν 23 Ὀκτωβρίου ἡμέραν τῆς μηνῆς αὐτοῦ, τελεῖται ὁμοῦ καὶ εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις.

Ἡ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου. Βραδύτερον ὁ Μ. Βασίλειος ἐσυντόμευσε τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου καὶ συνέταξε νέον τύπον λειτουργίας, ἡ ὁποία λέγεται **Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου**. Αὕτη τελεῖται τὰς ἐξῆς ἑορτὰς: Τὰς Κυριακὰς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων, τὴν Μ. Πέμπτην καὶ τὸ Μ. Σάββατον, τὰς παραμονὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς μηνῆς του, τὴν 1ην Ἰανουαρίου.

Ἡ Λειτουργία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐσυντόμευσεν ἀκόμη περισσότερον τὴν

Λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ συνέταξε νέον τύπον Λειτουργίας, ἡ ὁποία λέγεται *Λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου* καὶ τελεῖται μέχρι σήμερον τακτικῶς, καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας, ἐκτὸς ἐκείνων κατὰ τὰς ὁποίας τελεῖται λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου ἢ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων.

Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων. Ἡ Λειτουργία αὕτη τελεῖται κάθε Τετάρτη καὶ Παρασκευὴν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ τὴν Μ. Δευτέραν, Μ. Τρίτην καὶ Μ. Τετάρτην. Λέγεται *Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων*, διότι τὰ Τιμια Δῶρα, ὁ ἄρτος καὶ ὁ Οἶνος, εἶναι ἡγιασμένα κατὰ τὴν Λειτουργίαν τῆς προηγουμένης Κυριακῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Ἡ Λειτουργία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου

Διαιρέσεις καὶ Ἑρμηνεῖα αὐτῆς

Τὰς περισσοτέρας Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς τοῦ ἔτους τελεῖται ἡ Λειτουργία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Αὕτη διαιρεῖται εἰς 2 μέρη. Τὸ πρῶτον μέρος περιλαμβάνει :

1) Τὴν Προσκομιδὴν, 2) Τὸ Προοίμιον, 3) Τὴν Μικρὰν Εἰσοδὸν, 4) Τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Γραφῶν, ἥτοι τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ 5) τὰς Δεήσεις.

Τὸ δεύτερον μέρος τῆς λειτουργίας περιλαμβάνει :

1) Τὴν Μεγάλην Εἰσοδὸν καὶ τὸ Πιστεύω. 2) Τὸν Ἁγιασμὸν τῶν Τιμίων Δώρων ἢ Μετουσίωσιν καὶ 3) Τὴν Ἁγίαν Κοινωνίαν καὶ τὴν Ἀπόλυσιν.

ΠΡΩΤΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Α) Ἡ Προσκομιδὴ ἢ Προσφορὰ

Διὰ νὰ τελεσθῇ Θεία Λειτουργία πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ὑπάρχουν τὰ Τιμια Δῶρα, δηλαδὴ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος.

Ταῦτα προσφέρονται ὑπὸ τῶν πιστῶν καὶ προετοιμάζονται κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσκομιδῆς ὑπὸ τοῦ Ἱερέως, εἰς τὴν Πρόθεσιν, ὡς ἐξῆς :

Με τὴν λόγχην κόπτει ὁ Ἱερεὺς, ἀπὸ τὴν προσφοράν, τὸ τετράγωνον τῆς σφραγίδος, τὸ ὁποῖον φέρει τὰ γράμματα ΙΣ. ΧΣ. ΝΙ ΚΑ, καὶ τὸ ὁποῖον λέγεται Ἄμνός. Ὁ Ἄμνός συμβολίζει τὸν θυσιασθέντα Σωτῆρα. Κόπτει ἐπίσης δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ Ἄμνου καὶ ἄλλα τεμάχια, τὰς *μερίδας*, ἐν ὄλῳ 10, αἱ ὁποῖαι συμβολίζουν τὴν Θεοτόκον, τοὺς Ἀγγέλους, τοὺς Προφήτας, τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἄλλους Ἁγίους καὶ τοποθετεῖ αὐτὰς ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Δίσκου καὶ ἄνωθεν αὐτῶν τὸν Ἀστερίσκον Χύνει κατόπιν μέσα εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον τὸν οἶνον καὶ σκεπάζει καὶ τὰ δύο μὲ τὸν Ἀέρα. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτό, διὰ διαφόρων προσευχῶν παρακαλεῖ τὴν Θεοτόκον καὶ τοὺς Ἁγίους νὰ μεσιτεύσουν εἰς τὸν Θεόν, διὰ νὰ μᾶς διαφυλάττη καὶ ἐλεῆ.

Β) Τὸ Προοίμιον

Ὅταν τελειώσῃ ἡ προετοιμασία τῶν Τιμίων Δώρων ὁ Ἱερεὺς ἐκφωνεῖ :

«Εὐλογημένη ἡ Βασιλεῖα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων». Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς κυρίως, ἀρχίζει ἡ Θεία Λειτουργία.

Τὸ προοίμιον, ἡ Μικρὰ Εἴσοδος καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν, ὅτε ἀκόμη ὑπῆρχον κατηχούμενοι, ἐλέγοντο *Λειτουργία τῶν Κατηχουμένων*, διότι μόνον μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Ἱερεὺς ἀνεφώνει :

«Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε», ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ παρακολουθοῦν τὴν Θείαν Λειτουργίαν, μετὰ οὗτοι ἐξήρχοντο τοῦ Ναοῦ. Σήμερον, ἂν καὶ δὲν ὑπάρχουν κατηχούμενοι, ὁ Ἱερεὺς λέγει τὴν ἐκφώνησιν αὐτὴν, διὰ νὰ διατηρηταὶ ἡ παράδοσις.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἱερεὺς ἢ ὁ Διάκονος, ἂν μετέχη τῆς Λειτουργίας, ἐκφωνεῖ τὴν *Συναπτήν*, δηλαδὴ δέεται πρὸς τὸν Θεόν, κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν :

«Υπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου. Ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Ἐκκλησιῶν. Ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας. Ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ Στρατοῦ. Ὑπὲρ εὐφορίας τῆς Γῆς. Ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν αἰχμαλώτων κλπ.»

Αἱ δεήσεις αὐταί, ἐπειδὴ ἀρχίζουν μὲ τὴν φράσιν «Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» λέγονται καὶ *Εἰρηνικά*. Εἰς τὰ μεταξὺ τῶν Εἰρηνικῶν διαστήματα, οἱ ψάλται, οἱ ὁποῖοι ἀντιπρο-

σωπεύουν τούς ἐκκλησιαζομένους, ἀπαντοῦν διὰ διαφόρων φράσεων, ὡς «Κύριε ἐλέησον», «Ὑπεραγία Θεοτόκε σῶσον ἡμᾶς». «Σοὶ Κύριε», κλπ.

Μετὰ τὰ Εἰρηνικά ὁ Ἱερεὺς ἐκφωνεῖ: «Ὅτι πρέπει Σοὶ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς Αἰῶνας τῶν αἰώνων», οἱ δὲ ψάλλται ψάλλουν διαφόρους ὕμνους, τὰ Ἐντίφωνα, οἱ σπουδαιότεροι τῶν ὁποίων εἶναι οἱ ἑξῆς: 1) «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου Σῶτερ σῶσον ἡμᾶς». 2) «Σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεοῦ ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ψάλλοντάς σοι Ἀλληλούϊα». 3) «Ὁ Μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, σαρκωθῆναι ἐκ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας ἀτρέπτως ἐνανθρωπίσας. Σταυρωθεὶς τε Χριστὲ ὁ Θεὸς θανάτῳ θάνατον πατήσας. Εἰς ὧν τῆς Ἁγίας Τριάδος, συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι σῶσον ἡμᾶς».

Ψάλλουν ἐπίσης τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου, τὴν μνήμην τοῦ ὁποίου τιμῶμεν τὴν ἡμέραν ποῦ γίνεται ἡ Θεία Λειτουργία.

Γ) Μικρὰ Εἴσοδος

Εὐθὺς μετὰ τὸ Προίμιον ἀκολουθεῖ ἡ *Μικρὰ Εἴσοδος*. Ἡ Ἱερεὺς, κρατῶν εἰς τὰς χεῖρας του τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἐξέρχεται ἐκ τῆς βορείας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἔρχεται εἰς τὸ μέσον τοῦ Ναοῦ, ἀπέναντι τῆς Ὁραίας Πύλης, ὅπου ὑψώνων τὸ Εὐαγγέλιον, ἀναφωνεῖ: «Σοφία ὀρθοί», δηλαδὴ ὅλοι οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ὀφείλουν νὰ σταθοῦν ὀρθοί, εἰς εὐλαβῆ στάσιν καὶ νὰ προετοιμασθοῦν νὰ ἀκούσουν τὸν σοφὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος περιέχεται εἰς τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον, εἰσέρχεται δὲ μετὰ ταῦτα, διὰ τῆς Ὁραίας Πύλης, εἰς τὸ Ἱερὸν, ψάλλων: «Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ...».

Ἡ τελετὴ αὕτη λέγεται *Μικρὰ Εἴσοδος*. Κατ' αὐτὴν προηγούνται τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου μικροὶ παῖδες κρατοῦντες ἀνημμένας λαμπάδας, αἱ ὁποῖαι συμβολίζουν τὸ πνευματικὸν φῶς, ποῦ ἐσκορπίσθη εἰς τὸν κόσμον διὰ τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος. Μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἱερέως εἰς τὸ Ἱερὸν, οἱ ψάλλται ψάλλουν τρεῖς φορές τὸν *Τρισάγιον Ὑμνον*:

«Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος Ἰσχυρός, Ἅγιος Ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς».

Δ) Ἡ Ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν (Ἀποστόλου — Εὐαγγελίου)

Μετά τὸν Τρισάγιον Ὑμνον ὁ Ἱερεὺς ἀναφωνεῖ «Πρόσχωμεν. Σοφία πρόσχωμεν», εἰς δὲ τῶν ψάλτων ἀναγινώσκει περικοπὴν ἐκ τῶν Πράξεων, ἢ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν Ἀποστόλων.

Κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ἀποστόλου ὁ Ἱερεὺς, ἀφοῦ θυμιάσῃ πρῶτον τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, ἐξέρχεται εἰς τὴν Ὁραϊαν Πύλην καὶ θυμιᾷ τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ τὸν λαόν. Ὅταν τελειώσῃ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου, οἱ ψάλται ψάλλουν τρεῖς φορές «Ἀλληλούϊα» δηλαδὴ αἰνεῖτε τὸν Θεὸν καὶ ὁ Ἱερεὺς ἀναφωνεῖ: «Σοφία, ὀρθοὶ ἀκούσωμεν τοῦ Ἁγίου Εὐαγγελίου», ἐξερχόμενος δὲ εἰς τὴν Ὁραϊαν Πύλιν ἀναγινώσκει τὴν ὠρισμένην, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, περικοπὴν ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου.

Ὅταν εἰς τὴν λειτουργίαν λαμβάνῃ μέρος καὶ διάκονος, ἀναγινώσκει αὐτὸς τὸ Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ Ἀμβωνος. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου ἀκολουθεῖ τὸ *κήρυγμα*, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τῆς Θείας λατρείας καὶ συνήθως ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ἀναγνωσθεῖσαν περικοπὴν. Τὸ κήρυγμα συμβολίζει τὴν δημοσίαν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἐγένετο μὲ διδασκαλίαν.

Ε) Δεήσεις

Μετά τὸ κήρυγμα ὁ Ἱερεὺς ἢ ὁ Διάκονος, ἂν μετέχη τῆς λειτουργίας, δέεται:

«Ὑπὲρ τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν. Ὑπὲρ τῶν Βασιλέων καὶ τοῦ Λαοῦ. Ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων ὑπὲρ τοῦ Ναοῦ. Ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν ἀποθανόντων. Ὑπὲρ τῶν κατηχομένων κλπ». Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ διὰ νὰ διατηρηθῇ ἡ παράδοσις, ἀναφωνεῖ τό: «Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε», δηλαδὴ νὰ ἐξέλθουν οἱ κατηχούμενοι τοῦ Ναοῦ καὶ νὰ μείνουν μόνον οἱ πιστοί.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Α) Μεγάλη Εἴσοδος καὶ τὸ «Πιστεῦω»

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἀρχίζει τὸ σπουδαιότερον καὶ ἱερώτερον μέρος τῆς Θείας Λειτουργίας.

Ὁ Ἱερεὺς ἀπλώνει ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης τὸ Ἀντιμὴν

σιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον θὰ τελέσῃ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, στέκεται δὲ ἔμπροσθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ προσεύχεται μυστικῶς εἰς τὸν Θεόν, παρακαλῶν Αὐτόν, ὅπως τὸν καταστήσῃ ἄξιον νὰ τελέσῃ τὸ μυστήριον. Κατὰ τὴν ὥραν αὐτὴν οἱ ψάλλται ψάλλουν, εἰς ἄργον ρυθμόν, τὸν *Χερουβικὸν Ὑμνον* :

«Οἱ τὰ Χερουβεὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες. Πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν, ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξάμενοι, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν, ἀλλη-
λούϊα». Δηλαδή ὀφείλουν οἱ Χριστιανοὶ νὰ ἀπομακρύνουν τὴν σκέψιν τῶν ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια καὶ νὰ προετοιμασθοῦν νὰ ὑποδεχθοῦν τὸν Βασιλέα τῆς δόξης, ὁ ὅποιος θὰ ἐμφανισθῇ μετ' ὀλίγον κατὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον. Ὅταν οἱ ψάλλται φθάσουν εἰς τὸ σημεῖον «ὡς τὸν Βασιλέα» διακόπτουν καὶ γίνεται ἀπόλυτος σιγή.

Ἡ στιγμή αὕτη εἶναι ἡ ἱερωτέρα στιγμή τῆς Λειτουργίας, διότι κατ' αὐτὴν ἐξέρχονται τὰ Ἅγια. Τὰ τίμια δηλαδή Δῶρα μεταφέρονται θριαμβευτικῶς, διὰ μέσου τοῦ Ναοῦ, ἐκ τῆς Προθέσεως, εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν. Ὁ Ἱερεὺς, φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ τὸν ἄερα καὶ κρατῶν τὰ Τίμια Δῶρα, ἐξέρχεται βραδέως καὶ εὐλαβῶς ἀπὸ τὴν βορείαν πύλην τοῦ Ἱεροῦ, ἀναφωνῶν :

«Πάντων ἡμῶν, μνησθεὶν Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ Βασιλείᾳ Αὐτοῦ, πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» καὶ ἀφοῦ σταθῇ εἰς τὸ μέσον τοῦ Ναοῦ, ἀπέναντι τῆς Ὁραίας Πύλης, δέεται :

«Ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας. Ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ Στρατοῦ. Ὑπὲρ τῶν ἀγωνισθέντων κατὰ τοὺς Ἱεροὺς ἀγῶνας καὶ πεσόντων ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος. Ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν ἀποθανόντων κλπ». Μετὰ ταῦτα εἰσέρχεται διὰ τῆς Ὁραίας Πύλης εἰς τὸ Ἱερόν, ἀποθέτει τὰ Ἅγια καὶ Τίμια Δῶρα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ κλείει τὴν Ὁραίαν Πύλην.

Ἡ τελετὴ αὕτη λέγεται *Μεγάλῃ Εἴσοδος* καὶ συμβολίζει τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Μετέχουν δὲ αὐτῆς καὶ μικροὶ παῖδες, οἱ ὅποιοι προπορεύονται κρατοῦντες ἀνημμένας λαμπάδας.

Μετά την Μεγάλην Είσοδον οί ψάλται συνεχίζουσι ψάλλοντες τόν Χερουβικόν Ὑμνον, μετά τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ὁ Ἱερεὺς, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ δέεται ὑπὲρ τῶν Δώρων καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ἀνοίγει τὴν Ὁραϊάν Πύλην καὶ ἀναφωνεῖ: «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν», οἱ δὲ ψάλται ψάλλουσι: «Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον». Μετά ταῦτα, εἰς τῶν ψαλτῶν, ἀπαγγέλλει τὸ *Σύμβολον τῆς Πίστεως* ἢ *Πιστεύω*. Παλαιότερα τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἀπήγγελλον ὅλοι μαζὶ οἱ ἐκκλησιαζόμενοι.

Καθ' ὃν χρόνον ἀπαγγέλλεται τὸ Πιστεύω καὶ μέχρι τοῦ 5ου ἄρθρου, ὁ Ἱερεὺς κινεῖ ὑπεράνω τῶν Τιμίων Δώρων τὸν Ἄερα, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σεισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγένετο κατὰ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ.

Β) Ὁ Ἀγιασμός τῶν Τιμίων Δώρων

Ἡ πλέον ἱερὰ στιγμή τῆς Θείας Λειτουργίας εἶναι ὁ ἀγιασμός τῶν Δώρων, ἡ *Μετουσίωσις*, ἡ μεταβολὴ δηλ. τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, διὰ τῆς δυνάμεως καὶ χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Μετά τὸ «Πιστεύω» ὁ Ἱερεὺς παραγγέλλει:

«Στῶμεν καλῶς. Στῶμεν μετὰ φόβου. Πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν» δηλ. νὰ λάβωμεν στάσιν προσοχῆς καὶ φόβου καὶ νὰ προσφέρωμεν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, ἡ ὁποία συμβολίζει τὴν θυσίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Γολγοθᾶν, με εἰρήνην μαὶ ἀγάπην. Οἱ δὲ ψάλται, ὡς ἐκπρόσωποι τῶν ἐκκλησιαζομένων, ἀπαντοῦν: «Ἐλαιον εἰρήνης θυσίαν αἰνέσεως». Ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἱερεὺς ἐκφωνεῖ, «ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. . .», οἱ δὲ ψάλται, «. . .καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός Σου ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον». Μετά ταῦτα ὁ Ἱερεὺς ἐξέρχεται εἰς τὴν Ὁραϊάν Πύλην καὶ ὑψῶνων τὰς χεῖράς του ἐκφωνεῖ μεγαλοφώνως: «Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας. . .», οἱ δὲ ψάλται ἀπαντοῦν, «ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον», Ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἱερεὺς πάλιν ἐκφωνεῖ, «εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ» καὶ οἱ ψάλται ἀπαντοῦν, «Ἄξιον καὶ δίκαιον ἐστὶ». Μετά ταῦτα ὁ Ἱερεὺς, εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ ἐκφωνεῖ. «Τὸν ἐπινίκιον Ὑμνον ἄδοντα . . .», οἱ δὲ ψάλται ψάλλουσι, «Ἅγιος, Ἅγιος Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ . . .».

“Ολοι αὐταὶ αἱ ἐκφωνήσεις τοῦ Ἱερέως ἔχουν σκοπὸν νὰ προετοιμάσουν τὸν λαὸν διὰ τὴν Μεγάλην στιγμὴν τῆς Μετουσιώσεως, ὃ δὲ λαός, διὰ τῶν ψαλτῶν, ἀπαντᾷ ὅτι, ἀκούει τὰ παραγγέλματα τοῦ Ἱερέως καὶ ἀποδέχεται αὐτὰ προθύμως.

Κατὰ τὴν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ψάλται ψάλλουν τὸ «Ἅγιος Ἅγιος...», ὁ Ἱερεὺς προσεύχεται μυστικῶς καὶ δοξάζει καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, διότι διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς ἡμᾶς, ἐδέχθη νὰ θυσιάσῃ τὸν Μονογενῆ του Υἱόν, εἰς τὸ τέλος δὲ τῆς προσευχῆς ἐκφωνεῖ μεγαλοφώνως :

«Λάβετε, φάγετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ Σῶμά μου ... Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἐστὶ τὸ Αἷμα μου...» καὶ ὑψῶνων τὸ Ἅγιον Ποτήριον, ἐκφωνεῖ: «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν, Σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα». Δηλ. προσφέρομεν εἰς τὸν Θεὸν δῶρα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ Αὐτοῦ ἔχομεν λάβει. Οἱ δὲ ψάλται ψάλλουν, μὲ βραδὺν ρυθμόν, τὸν ἕμνον τῆς *Μετουσιώσεως* :

«Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά Σου ὁ Θεὸς ἡμῶν». Κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ὁ Ἱερεὺς δέεται μυστικῶς, ὅπως κατέλθῃ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ μεταβάλῃ τὸν ἄρτον καὶ οἶνον εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. «Καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον Σῶμα Χριστοῦ Σου, τὸν δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ οἶνον Αἷμα Χριστοῦ Σου». Ἡ στιγμὴ αὕτη εἶναι ἡ ἱερωτέρα τῆς Θείας Λειτουργίας, διότι κατ' αὐτὴν συντελεῖται τὸ μέγα θαῦμα τοῦ Ἁγιασμοῦ τῶν Τιμίων Δώρων, ἡ *Μετουσίωσις* δηλαδὴ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Μετὰ τὸν ἁγιασμόν τῶν Τιμίων Δώρων ὁ Ἱερεὺς δέεται : «ὑπὲρ πάντων ζώντων καὶ νεκρῶν, ὑπὲρ πάντων τῶν Ἁγίων καὶ ἐξαιρέτως, ὑπὲρ τῆς Θεοτόκου», οἱ δὲ ψάλται ψάλλουν τὸν *Μακαρισμὸν τῆς Θεοτόκου*. Καθ' ὃν χρόνον οἱ ψάλται ψάλλουν τὸν Μακαρισμὸν τῆς Θεοτόκου ὁ Ἱερεὺς ἢ ὁ Διάκονος ἂν μετέχῃ τῆς λειτουργίας, μνημονεύει τὰ ὀνόματα ζώντων καὶ νεκρῶν, ποὺ ἀναγράφονται εἰς τὸ Δίπτυχον καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ μακαρισμοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ δέεται, ὑπὲρ πάντων τῶν χριστιανῶν, ἐκείνων ποὺ προσῆλθον εἰς τὴν Θείαν Λειτουργίαν καὶ ὄσων δὲν προσῆλθον καὶ ὑπὲρ ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἔχει ὁ καθεὶς εἰς τὴν σκέψιν του. «Καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει καὶ πάντων καὶ πασῶν».

Μετὰ ταῦτα, διὰ σιγανῆς καὶ μακρᾶς προσευχῆς, ἐτοιμάζει

τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, ἐνῶ εἰς τῶν ψαλτῶν, ὡς ἐκπρόσωπος ὄλων τῶν ἐκκλησιαζομένων, ἀπαγγέλλει τὴν *Κυριακὴν Προσευχὴν* ἢ τὸ *Πάτερ ἡμῶν*. Εἰς τὸ τέλος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς ὁ Ἱερεὺς λαμβάνει τὸν Ἅγιον Ἄρτον διὰ τῶν χειρῶν του καὶ ὑψῶνων αὐτὸν ἐκφωνεῖ : «Πρόσχωμεν τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις». Μετὰ τεμαχίζει αὐτὸν καὶ τὸν ρίπτει ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου, ὅπου ἐνώνεται μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ ὕδατος ποῦ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ Κυρίου, χύνει ἐντὸς αὐτοῦ *ζέον* (ζεστόν) ὕδωρ.

Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ψάλλει : «Εἰς Ἅγιος, εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, ἀμήν».

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἔχει τελειώσει τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ ἡ Ἁγία Κοινωνία εἶναι ἔτοιμη πρὸς μετάληψιν. Καὶ ἐνῶ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ψάλλει βραδέως τὸ *Κοινωνικόν*, «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, Ἀλληλούϊα», ὁ Ἱερεὺς μεταλαμβάνει τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Ἐὰν μετέχη τῆς Λειτουργίας Διάκονος, εὐρίσκεται τὴν ὥραν τοῦ «Εἰς Ἅγιος εἰς Κύριος ...» ἔξω τοῦ Ἱεροῦ, πρὸ τῆς Ὁραίας Πύλης καὶ ἀφοῦ περιβληθῆ σταυροειδῶς τὸ Ὁράριον, εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἱερόν, ὅπου, κατὰ τὴν ὥραν τοῦ Κοινωνικοῦ, μεταλαμβάνει, μετὰ τὸν ἑρέα, τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Γ Ἡ Ἁγία Κοινωνία καὶ ἡ Ἀπόλυσις

Καθ' ὃν χρόνον οἱ ψάλται ψάλλουν τὸ Κοινωνικόν, ὁ Ἱερεὺς ρίπτει ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου καὶ τὰς μερίδας τοῦ Ἁγίου Ἄρτου, διὰ τῶν ὁποίων θὰ κοινωνήσουν οἱ ἐκκλησιαζόμενοι. Ἀφοῦ τελειώσῃ τὸ Κοινωνικόν, ὁ Ἱερεὺς ἀνοίγει τὴν Ὁραίαν Πύλην, παρουσιάζεται εἰς αὐτὴν καὶ ἀναφωνεῖ. «Μετὰ φόβου Θεοῦ, Πιστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε». Διὰ τῆς ἐκφωνήσεως αὐτῆς προσκαλεῖ τοὺς Χριστιανούς. οἱ ὁποῖοι προσέρχονται καὶ μεταλαμβάνουν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, ἐνῶ οἱ ψάλται ψάλλουν, «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν».

Ὁ Ἱερεὺς, μεταλαμβάνων καθένα Χριστιανὸν χωριστά, λέγει : «Μεταλαμβάνει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ... (λέγει τὸ ὄνομα τοῦ μεταλαμβάνοντος) τὸ Τίμιον καὶ Πανάγιον Σῶμα καὶ Αἷμα

τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον» καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἱερὸν. Ἐν συνεχείᾳ ἐξέρχεται καὶ πάλιν εἰς τὴν Ὁραϊαν Πύλην, κρατῶν τὰ Τίμια Δῶρα καὶ ὑψῶνων Αὐτά, εἰς ἀνάμνησιν τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς Οὐρανοὺς, ἀναφωνεῖ: «Πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων», εἰσερχόμενος δὲ εἰς τὸ Ἱερὸν, κατευθύνεται εἰς τὴν Πρόθεσιν, ὅπου ἐναποθέτει τὰ Ἁγία καὶ Τίμια Δῶρα.

Μετὰ ταῦτα, ἂν τῆς λειτουργίας μετέχη Διάκονος, ἄλλως δὲ Ἱερεὺς; παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὅπως βοηθήσῃ τοὺς χριστιανοὺς νὰ διέλθουν τὴν ἡμέραν *τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτοτον*. Εἰς τὸ τέλος τῆς δεήσεως αὐτῆς ὁ Ἱερεὺς, ἐξέρχεται εἰς τὴν Ὁραϊαν Πύλην καὶ στρέφεται πρὸς τὸν Λαόν, εὐλογῶν δὲ αὐτόν, ἀναφωνεῖ: «Ἐν εἰρήνῃ προέλθομεν», δηλαδὴ νὰ ἀποχωρήσουν οἱ χριστιανοὶ ἐκ τοῦ Ναοῦ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀναγινώσκει τὴν τελευταίαν εὐχὴν τῆς ἀκολουθίας τῆς Θείας Λειτουργίας, διὰ τῆς ὁποίας εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, διότι ἤξιωσεν, αὐτόν μὲν νὰ τελέσῃ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, τοὺς δὲ χριστιανοὺς νὰ παρακολουθήσουν Αὐτὴν καὶ νὰ μεταλάβουν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Μετὰ ταῦτα δέεται πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως καταπέμψῃ ἐπὶ πάντας τοὺς χριστιανοὺς τὴν εὐλογίαν καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῆς δυνάμεως τοῦ Τιμίμου Σταυροῦ καὶ πάντων τῶν Ἁγίων, κάμνων δὲ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ἀπολύει (τελειώνει) τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν διὰ τῆς εὐχῆς: «Δι' εὐχῶν τῶν Ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἐλέησον καὶ σώσον ἡμᾶς. Ἀμήν». Καὶ εὐθὺς ἀμέσως διανέμει εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὸ *Ἀντιδωρον*, προσφωνῶν καθένα ἐξ αὐτῶν διὰ τῆς φράσεως: «Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος Αὐτοῦ ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς». Οἱ χριστιανοί, σταυροκοπούμενοι, εὐχαριστοῦντες καὶ δοξολογοῦντες τὸν Θεόν, ἐξέρχονται τοῦ Ναοῦ.

Β'. ΕΚΤΑΚΤΟΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

Ἐκτακτοὶ ἀκολουθίαι λέγονται ἐκεῖναι αἱ Ἱεραὶ Ἀκολουθίαι, αἱ ὁποῖαι δὲν τελοῦνται τακτικῶς, ἀλλὰ ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν, ποὺ παρουσιάζονται κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις.

Αἱ ἕκτακτοὶ Ἱεραὶ Ἀκολουθίαι εἶναι αἱ ἑξῆς:

Τὰ Μυστήρια. Ἐκ τῶν ἑπτὰ Μυστηρίων, τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας εἶναι ἀκολουθία τακτικὴ, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα θεωροῦνται ὡς ἕκτακτοὶ ἀκολουθίαι καὶ τελοῦνται ὅταν αἱ ἀνάγκαι τῶν Χριστιανῶν ἐπιβάλλουν τοῦτο, ἐκτὸς τῶν Μυστηρίων τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Χρίσματος καὶ τῆς Ἱερωσύνης, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ ἐπαναληφθοῦν εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

Ὁ Ἀγιασμός. Ἡ ἀκολουσία τοῦ Ἀγιασμοῦ περιλαμβάνει

ευχάς και δεήσεις πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἀγιάσῃ τὸ ὕδωρ, πρὸ τοῦ ὁποῖου ὁ Ἱερεὺς προσεύχεται καὶ καταστήσῃ τοῦτο ἱκανὸν νὰ θεραπεύσῃ τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς ἀσθενείας ἡμῶν.

Διακρίνεται εἰς *Μέγαν Ἀγιασμόν*, ὁ ὁποῖος τελεῖται τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων, καὶ εἰς *Μικρὸν Ἀγιασμόν*, ὁ ὁποῖος τελεῖται εἰς τὰς οἰκίας τῶν Χριστιανῶν κάθε πρῶτην τοῦ μηνός, ἢ ὁπότε ἄλλοτε ζητήσῃ τοῦτο ὁ Χριστιανός.

Ἡ Νεκρώσιμος ἀκολουθία. Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἀποτελεῖται ἀπὸ πένθιμα τροπάρια καὶ εὐχάς, αἱ ὁποῖαι ψάλλονται κατὰ τὰς κηδείας τῶν νεκρῶν καὶ φανερώουν ὅτι ὁ θάνατος ἐπῆλθε μόνον εἰς τὸ σῶμα, ἐνῶ ἡ ψυχὴ παραμένει ἀθάνατος καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τελεῖται ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία.

Τὰ Μνημόσυνα. Ἡ ἀκολουθία τῶν μνημοσύνων ἀποτελεῖται ἐπίσης ἀπὸ πένθιμα τροπάρια καὶ εὐχάς, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν ἀποθανόντων, αἱ ὁποῖαι μαρτυροῦν ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ καὶ μετὰ τὸν θάνατον σχέσις μεταξύ ζώντων καὶ τῶν ψυχῶν τῶν ἀποθανόντων.

Οἱ Παρακλητικοὶ Κανόνες. Ἡ ἀκολουθία τῶν Παρακλητικῶν Κανόνων περιλαμβάνει ὕμνους καὶ δεήσεις πρὸς τὴν Θεοτόκον, ἢ ὁποῖα εἶναι: «Πάντων τῶν θλιβομένων ἡ χαρὰ καὶ τῶν ἀδικουμένων προστάτις καὶ τῶν πονεμένων τροφή», ὅπως βοηθήσῃ τοὺς Χριστιανοὺς εἰς στιγμὰς ἀσθενειῶν καὶ κινδύνων. Διακρίνεται εἰς *Μικρὸν* καὶ εἰς *Μέγαν Παρακλητικὸν Κανόνα*. Ὁ Μέγας Παρακλητικὸς Κανὼν περιλαμβάνει τροπάρια καὶ εὐχάς, ποὺ ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, διὰ τοῦτο ψάλλεται κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς νηστείας, αἱ ὁποῖαι προηγούνται τῆς ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγούστου, μετὰ τὸν Ἑσπερινόν).

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ. Ἡ ἀκολουθία αὕτη τελεῖται μόνον παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου καὶ σκοπὸν ἔχει νὰ ἀγιάσῃ νεόκτιστον Ναόν. Διαιρεῖται εἰς δύο μέρη.

Κατὰ τὸ πρῶτον μέρος ὁ Ἐπίσκοπος εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς τὸν νεόκτιστον Ναόν, μεταφέρων ἀπὸ ἄλλο Ναόν ἅγια λείψανα Μάρτυρος, ἐντὸς μικρᾶς ἀργυρᾶς θήκης, τὴν ὁποῖαν τοποθετεῖ εἰς τὸν μικρὸν λάκκον τοῦ στόλου, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου στηρίζεται ἡ Ἁγία Τράπεζα.

Κατὰ τὸ δεύτερον μέρος ὁ Ἐπίσκοπος ἐνδύει τὴν Ἁγίαν Τράπεζα διὰ τοῦ Κατασαρκίου καὶ τοῦ Ἀντιμηνσίου καὶ ἀφοῦ ἀναγνωσθοῦν ἐκ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου αἱ σχετικαὶ περικοπαὶ καὶ ψαλμὴ τὸ τροπάριον τοῦ Ἁγίου, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου φέρει ὁ Ναός, τελεῖ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ

1. Τῆς Ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων

α) «Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκει καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει. Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι. Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος ὁδοιποροῦσι. Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰῶνων Θεός».

β) «Ἡ Γέννησίς σου Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως, Ἐν αὐτῇ γάρ, οἱ τοῖς ἄστροις λατρεύοντες ὑπὸ ἀστέρος ἐδιδάσκοντο. Σὲ προσκυνεῖν, τὸν Ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, καὶ Σὲ γινώσκειν ἐξ ὕψους ἀνατολῆς, Κύριε δόξα Σοι».

2. Τῆς Ἑορτῆς τῶν Φώτων

«Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερώθη προσκύνησις. Τοῦ γὰρ γεννήτορος ἡ φωνὴ προσεμαρτύρει σοι ἀγαπητόν Σε Υἱὸν ὀνομάζουσα. Καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἶδει περιστερᾶς ἐβεβαίον τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές. Ὁ ἐπιφανὴς Χριστέ ὁ Θεὸς καὶ τὸν κόσμον φωτίσας δόξα Σοι».

3. Τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν

«Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου Θεότητος τοὺς τὴν οἰκομένην ἀκτίσι δογμάτων Θεῶν πυρσεύσαντας, τοὺς μελιγούτους ποταμοὺς τῆς σοφίας, τοὺς τὴν κτίσιν πᾶσαν θεογνωσίας νάμασι καταρδεύσαντας.

»Βασίλειον τὸν Μέγαν καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον σὺν τῷ κλεινῷ Ἰωάννῃ τῷ ἁγίῳ τὴν γλῶτταν χρυσορρήμονι. Πάντες οἱ τῶν λόγων αὐτῶν ἐρασταὶ συνελθόντες ὕμνοις τιμήσωμεν, αὐτοὶ γὰρ τῇ Τριάδι ὑπὲρ ὑμῶν αἰεὶ πρσεβέουσιν».

4. Τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου

«Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον καὶ τοῦ ἀπ' αἰῶνος μυστηρίου ἡ φανέρωσις. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Υἱὸς τῆς Παρθένου γίνεται καὶ Γαβριὴλ τὴν χάριν εὐαγγελίζεται. Δι' ὃ καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ τῇ Θεοτόκῳ βοήσωμεν. Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ Σοῦ».

5. Τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου

«Τῇ ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια, ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις σου, Θεοτόκε. Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον, ἐκ παντοίων μὲν κινδύνων ἐλευθέρωσον, ἵνα κράζω Σοι χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε».

6. Τοῦ Ἁγίου Γεωργίου

«Ὡς τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερωτῆς καὶ τῶν πτωχῶν ὑπερασπιστῆς, ἀσθενούντων ἰατρός, βασιλέων ὑπέρμαχος, Τροπαιοφόρε μεγαλομάχουτος Γεώργιε, πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν».

7. Τῆς Ἀναλήψεως

«Ἀνελήφθης ἐν δόξῃ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, χαροποιήσας τοὺς μαθητὰς τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βεβαιωθέντων αὐτῶν διὰ τῆς εὐλογίας, ὅτι Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου».

8. Τῆς Πεντηκοστῆς

«Εὐλογητὸς εἶ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ πανσόφους τοὺς ἀλιεῖς ἀναδείξας καταπέμψας αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Καὶ δι' αὐτῶν τὴν Οἰκουμένην σαγηνεύσας, φιλάνθρωπε δόξα σοι».

9. Τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων

«Ἀπόστολοι Ἅγιοι, πρεσβεύσατε τῷ ἐλεήμονι Θεῷ, ἵνα πταισμάτων ἄφεσιν παράσχη ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν».

10. Τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος

«Μεταμορφώθης ἐν τῷ ὄρει Χριστὲ ὁ Θεός, δείξας τοῖς μαθηταῖς σου τὴν δόξαν σου καθὼς ἠδύναντο. Λάμπσον καὶ ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς τὸ φῶς σου τὸ αἶδιον, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, φωτοδότα δόξα σοι».

11. Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου

«Ἀπόστολοι ἐκ περάτων συναθροισθέντες ἐνθάδε, Γεσθημανῆ τῷ χωρίῳ, κηδεύσατέ μου τὸ Σῶμα καὶ Σὺ Υἱὲ καὶ Θεέ μου παραλαβέ μου τὸ Πνεῦμα».

12. Τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ

«Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου. Νίκας τοῖς βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος καὶ τὸ Σὸν φυλάττον διὰ τοῦ Σταυροῦ Σου πολίτευμα».

13. Τοῦ Ἁγίου Δημητρίου

«Μέγαν εὐρατο ἐν τοῖς κινδύνοις σὲ ὑπέρμαχον ἡ Οἰκουμένη, ἀθλοφόρε τὰ ἔθνη τροπούμενον, ὡς οὖν Λυαίου καθῆλθες τὴν ἔπαρσιν, ἐν τῷ σταδίῳ θαρρύνας τὸν Νέστορα, οὕτως ἅγιε μεγαλομάρτυς Δημήτριε, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἰκέτευε δωρήσασθαι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος».

14. Τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου

«Ὡς τῶν Ἀποστόλων πρωτόκλητος καὶ τοῦ κορυφαίου αὐτάδελφος. Τῷ δεσπότη τῶν ὄλων, Ἀνδρέα, ἰκέτευε εἰρήνην τῇ Οἰκουμένην δωρήσασθαι καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος».

15. Τοῦ Ἁγίου Νικολάου

«Κανόνα πίστεως καὶ εἰκόνα πραότητος, ἐγκρατείας διδάσκαλον ἀνέδειξέ Σε τῇ ποιμνῇ Σου ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια. Διὰ τοῦτο ἐκτίσω τῇ ταπεινώσει τὰ ὑψηλά, τῇ πτωχείᾳ τὰ πλούσια. Πάτερ Ἱερόαρχα Νικόλαε, πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν».

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΜΕΡΟΣ Α΄ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

Εισαγωγή	Σελίς	3— 4
Κεφ. Α΄ Περί Θρησκείας	>	5— 12
> Β΄ Πηγαί τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας	>	13— 17

Δογματικὸν μέρος τῆς Κατηχήσεως

Κεφ. Γ΄ Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.—Ἑρμηνεία	>	18— 37
> Δ΄ Τὰ Μυστήρια		
1) Τὸ Βάπτισμα. 2) Τὸ Χρῆσμα. 3) Ἡ Μετάνοια ἢ		
Ἑξομολόγησις. 4) Ἡ Θεία Εὐχαριστία. 5) Τὸ Εὐ-		
χέλαιον. 6) Ὁ Γάμος. 7) Ἡ Ἱερωσύνη	>	37— 49

Ἠθικὸν μέρος τῆς Κατηχήσεως

Εισαγωγή	>	50
Κεφ. Ε΄ Ὁ Δεκάλογος.—Ἑρμηνεία	>	51— 58
Συμπέρασμα	>	59
Κεφ. ΣΤ΄ Περί Προσευχῆς.—Ἑρμηνεία τῆς Κυριακῆς Προ-		
σευχῆς	>	61 —66

ΜΕΡΟΣ Β΄ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

Εισαγωγή	>	67
--------------------	---	----

Τόπος Δατρείας τοῦ Θεοῦ

Κεφ. Α΄ Ὁ Ναός	>	68— 70
> Β΄ Ρυθμοὶ τῶν Χριστιανικῶν Ναῶν		
α) Ὁ ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς, β) Ὁ Βυζαντινὸς ρυθμὸς,		
γ) Ὁ Γοτθικὸς ρυθμὸς, δ) Ὁ ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως	>	70— 75
Κεφ. Γ΄ Μέρη τοῦ Ναοῦ		
1) Ὁ Πρόναος. 2) Ὁ Κυρίως Ναός. 3) Τὸ Ἱερόν ἢ Ἁ-		
γιον βῆμα	>	75— 81
Κεφ. Δ΄ Τὰ Ἱερά Σκευῆ	>	82— 87
> Ε΄ Τὰ Ἱερά Ἄμφια	>	88— 92

Πότε λατρεύεται ὁ Θεός

Κεφ. ΣΤ΄ Περί ἑορτῶν		
α) Δεσποτικαὶ ἑορταί, β) Θεομητορικαὶ ἑορταί,		
γ) Ἑορταὶ τῶν Ἁγίων	>	93—112

Πῶς λατρεύεται ὁ Θεός

Κεφ. Ζ΄ Ἱεραὶ Ἀκολουθίαι	>	113—115
> Η΄ Ἡ Λειτουργία Ἰωάννου τοῦ Χρισοστόμου		
1ον Μῆρος τῆς Θείας Λειτουργίας	>	116—118
2ον Μῆρος τῆς Θείας Λειτουργίας	>	119—123
—Ἐκτακτοὶ Ἀκολουθίαι	>	124—125
—Ἐκκλησιαστικοὶ Ὕμνοι	>	125—127
Περιοχόμενα	>	128

024000028182

Υηφίστηθη από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΙΑΣ

Δ)ΝΣΙΣ Διδ. βιβλίων

Έν Αθήναις τῆ 3 Ἰουλίου 1950

Ἄριθ. Πρώτ. 61330

Π Ρ Ο Σ

Τὸν κ. Γ. ΚΑΦΕΝΤΖΗΝ

Ε Ν Τ Α Υ Θ Α

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 65303)2-7-52 ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργείου μετὰ συμφωνον γνωμοδοτήσιν τοῦ Κεντρικοῦ Γνωμοδοτικοῦ καὶ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἐνεκρίθη τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΗ» βιβλίον σας ὡς βοηθητικὸν τοῦ μαθήματος τῶν Ἐρησκευτικῶν οἰά τοὺς μαθητὰς τῆς ΣΤ' Τάξεως τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἐπὶ μίαν τριετίαν ἀρχομένη ἀπὸ 1-9-52.

Παρακαλοῦμεν ὅθεν, ὅπως μεριμνήσητε διὰ τὴν ἔγκαιρον ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου τούτου συμμορφούμενος πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου καὶ τὸν κανονισμὸν ἐκδόσεως βοηθητικῶν βιβλίων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Ἐ. Ὑ.

Ὁ Διευθυντῆς
Χ. ΜΟΥΣΤΡΗΣ

Κοινοποίησις

Κ. Γ. Δ. Σ. Ε.